

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Vojtěch Bujárek

Indologie v Československu v letech 1945-1968

Indology in Czechoslovakia in 1945-1968

Praha 2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.

Konzultant: PhDr. Jaroslav Strnad, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 16. srpna 2021

Vojtěch Bujárek

Velice děkuji na prvním místě vedoucímu své práce, prof. PhDr. Ivanu Šedivému CSc., a svému konzultantovi, PhDr. Jaroslavu Strnadovi Ph.D., za jejich rady, podnětné připomínky a poznámky. Děkuji taktéž za připomínky a podněty svým kolegům, především pak Mgr. Michalu Cápovi, který si našel čas i na zevrubnější pročtení některých z následujících stránek a na jejich podnětnou kritiku.

Dále pak děkuji své rodině za podporu a trpělivost, zvláště své přítelkyni, jež si i přes studijní vytížení našla čas na přečtení mé práce, jež konfrontovala s neprofesním, a tedy méně zaujatým pohledem, a celou tu dobu, kterou jsem nad prací strávil, za mnou pevně stála.

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na vývoj indologie v českém, respektive československém prostředí v letech 1945-1968. Jejím cílem je na základě pramenného materiálu popsat institucionální a personální vývoj této vědní disciplíny ve sledovaném období, určit předmět indologického výzkumu a jeho změny v čase a analyzovat význam samotného pojmu *indologie* v soudobém diskurzu. Ve třech hlavních kapitolách věnovaných období třetí republiky, padesátým letům a letům šedesátým je nastíněn vývoj od „staré“ indologie zaměřené na staroindickou problematiku k indologii „nové“, jež v sobě obsáhla tematiku soudobé Indie, a jež se před invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 vyvinula v obecně prosperující a v zahraničí uznávaný obor.

Klíčová slova

Indologie – dějiny indologie – indologie v Československu – věda – výzkum

Abstract

The bachelor thesis is focused on the development of Indology in Czech or rather Czechoslovak milieu between 1945 and 1968. Its goal is to describe on the base of source material the institutional and personnel development of this scholarly discipline in the given period, to determine the object of the Indological research and its changes in time and to analyse the meaning of the term *Indology* itself in the contemporary discourse. Three main chapters focused on the Third Czechoslovak Republic period, on the 1950s and 1960s include an outline of the development from the “old” Indology, which was focused on issues of ancient India, to the “new” Indology which attempted to encompass themes of contemporary India and evolved into a generally prospering discipline respected abroad before the invasion of Warsaw Pact armies to Czechoslovakia in August 1968 brought this promising development to an abrupt end.

Key words

Indology – History of Indology – Indology in Czechoslovakia – science – research

Obsah

Úvod.....	5
1. Výzkum Indie v českých zemích do roku 1945	16
1.1. Od národního obrození po první světovou válku.....	16
1.2. Indologie za časů první republiky a za druhé světové války	20
2. Indologie za třetí republiky (1945-1948).....	30
3. V podmínkách komunistického režimu do roku 1960.....	43
4. „Zlatá“ šedesátá léta do srpna 1968.....	60
Závěr	75
Seznam použitých pramenů	78
Archivní prameny.....	78
Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v.v.i.	78
Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy.....	78
Archiv bezpečnostních složek	78
Tištěné prameny	78
Seznam použité literatury.....	79
Tištěné zdroje	79
Zdroje dostupné na internetu.....	81

Úvod

Indologie je v dnešním českém prostředí chápána jako „komplexní studijní obor zaměřený na indické jazyky, literaturu, historii, náboženství a kulturu Indie, [...] [jež] se opírá o dlouhou historii akademického studia sanskrutu jakožto klasického jazyka a více než sedmdesátiletou tradici studia moderních indických jazyků.“¹ Přijmeme-li tuto definici, jeví se nám výzkum oné „dlouhé tradice a historie“, o něž se tato nynější česká indologie „opírá“, jako poměrně opodstatněný. Co je však touto tradicí a historií? Co vůbec je podstatou indologie? Odhlédneme-li od stálé debaty ohledně otázky, zda je vůbec oprávněné užívat pojmu „indologie“² (tato debata souvisí s celkovou debatou ohledně přístupu západních akademiků k zemím Východu, jež trvá nejpozději od Saidovy kritiky konceptu orientalismu³), spokojme se prozatím pouze s předběžným konstatováním (jež posléze zproblematicujeme), že indologie je v českém prostředí zavedený a používaný název pro vědní obor, jehož předmětem výzkumu jsou různé fenomény vždy se týkající určitým způsobem sémanticky vymezeného pojmu *Indie*.

Počátky moderního bádání o *Indii* zde spadají již do doby národního obrození, přičemž cílené akademické studium sanskrutu a staroindické literatury je v českém univerzitním prostředí pěstováno od poloviny 19. století. Přesto je však historie tohoto oboru v českých zemích zpracována jen relativně málo. Důvodem toho je zřejmě skutečnost, že indologie (tak jak jsme ji předběžně vymezili) byla vždy poměrně malým oborem, který byl v akademickém prostředí v každém čase reprezentován spíše menším počtem badatelů. V celé historii tohoto oboru v českých zemích se navíc ještě méně z těchto badatelů věnovalo ryze historické problematice na základě studia různorodých primárních pramenů (zde by bylo vhodné zmínit, že indologie je všeobecně vnímána jako v základě filologický obor, jehož primárním úkolem je studium cizojazyčných textů, jejich edice a překlad, jež předcházejí další analýze⁴). Jako profesionální indology s profesionálně historickým vzděláním můžeme za celou tu dobu, kdy se v českém

¹ Indologie. Ústav asijských studií: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy [online]. c2015 [cit. 2021-7-18]. Dostupné z: <https://uas.ff.cuni.cz/ustav/oddeleni/indologie/>.

² Zmíníme například ostrou výměnu názorů mezi americkým badatelem Sheldonem Pollockem a německými indology – více viz Pollockova kritika POLLOCK, Sheldon. Deep Orientalism?: Notes on Sanskrit and Power Beyond the Raj. In: BRECKENRIDGE, Carol Appadurai. *Orientalism and the Postcolonial Predicament: Perspectives On South Asia New Cultural Studies*. University of Pennsylvania Press, 1993, s. 76-133 a reakce německého indologa Reinholda Grünendahla GRÜNENDAHL, Reinhold. History in the Making: On Sheldon Pollock's „NS Indology“ and Vishwa Adluri's „Pride and Prejudice“. *International Journal of Hindu Studies* 16, 2012, č. 2, s. 189-257. Dostupné též z: <https://www.jstor.org/stable/41804563>.

³ SAID, Edward W. *Orientalism*. New York: Pantheon Books, 1978.

⁴ MICHAELS, Axel. Indology and the Cultural Turn. In: MALINAR, A. – BELTZ, J. – FRESE, H. *Text and Context in the History, Literature and Religion of Orissa*. Delhi: Manohar, 2004, s. 457.

akademickém prostředí tento obor pěstuje, označit snad pouze Miloslava Krásu⁵, Jaroslava Strnada⁶, Dagmar Pospíšilovou⁷, Stanislavu Vavrouškovou⁸ a Karla Wenera, kterému však po většinu času po roce 1948 nebylo umožněno věnovat se akademické práci a po roce 1968 emigroval do Velké Británie.⁹ Mnozí další indologové se sice historické problematice věnovali taktéž, avšak otázce historie vlastního oboru v českých zemích se věnovali spíše povšečně pokud vůbec (historii se věnovali například Jan Filipický¹⁰, Jan Marek¹¹ či Aton Žižka¹²).

Není tedy zcela překvapivé, že kromě krátkých shrnutí určitého historického vývoje oboru (například krátký historický exkurs Jaroslava Vacka k publikaci o indologické bibliografii¹³ či historický úvod k článku o jinak spíše soudobém stavu indických studií na Karlově univerzitě od stejného autora¹⁴) je tato „*dlouhá historie a tradice, o níž se indologie opírá*“ zprostředkována pouze v biografiích významných indologů zasazených do historického kontextu (například publikace o Vincenci Lesném¹⁵ a Vincenci Pořízkovi¹⁶, či o starších badatelích, které však ještě nemůžeme považovat zcela za indology – biografie Augusta Schleichera¹⁷ či Aloise Vanička¹⁸) a v krátkých biografických článcích či medailoncích k různým dalším osobnostem české indologie (jedná se především o nejrozličnější články psané často k významnému výročí například v časopisech *Nový Orient*¹⁹, či *Archiv orientální*²⁰). Jedná se tedy o zdroje, jež svým způsobem vytrhávají jednotlivé osobnosti z celkového oborového kontextu a staví je jaksí „mimo“ tento obor. Výjimku tvoří disertační práce Pavla

⁵ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri, 1999. Ex Oriente. s. 274.

⁶ Ibid., s. 457.

⁷ Ibid., s. 399.

⁸ Ibid., s. 505.

⁹ POSPÍŠILOVÁ, Dagmar. K sedmdesátinám Karla Wenera. *Nový Orient* 50, 1995, č. 1, s. 38.

¹⁰ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 131.

¹¹ Ibid., s. 314.

¹² Ibid., s. 543.

¹³ VACEK, Jaroslav, Svetislav KOSTIĆ a Jan DVOŘÁK. *Bibliography (with a historical survey)*. Prague: Signeta, 1998.

¹⁴ VACEK, Jaroslav. Indian Studies at Charles University. *Archiv Orientální* LXVI, 1998, č. 1, s. 1-9.

¹⁵ Například sborník *Vincenc Lesný a česká indologie*. Praha: Karolinum, 1991. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. či starší sborník *Vincenc Lesný and Indian studies*. Praha: Oriental Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences, 1982.

¹⁶ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982: zakladatel hindistiky ve střední Evropě = ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982: founder of hindi studies in Central Europa*. Překlad Táňa Vybíralová. Drahaný: Občanské sdružení Vincence Pořízky, 2013.

¹⁷ Uvedme například DIETZE, Joachim. *August Schleicher als Slawist: Sein Leben und Werk in der Sicht der Indogermanistik*. Berlin: Akademie Verlag, 1966, či novější SYLLABA, Theodor. *August Schleicher und Böhmen*. Prague: Karolinum, 1995. ISBN 80-7066-942-X.

¹⁸ GLASER, Karel. *A. Vaniček: biografische Skizze*. Wien: A. Holzhausen, 1885.

¹⁹ *Nový Orient: Kulturně politický měsíčník*. Praha: Československá akademie věd, 1946-.

²⁰ *Archiv orientální: journal of the Czechoslovak Oriental Institute, Prague*. Praha: Československý orientální ústav, 1929-.

Jandourka *Počátky indologie na Universitě Karlově: Studium sanskrtu v rámci srovnávacího jazykozpytu* z roku 1975, která se však věnuje vývoji studia sanskrtu a staroindické literatury pouze do roku 1918, a která taktéž nabízí spíše biografie jednotlivých osobností, byť více spolu propojené a odkazující ke společnému badatelskému zájmu.²¹ Právě nedostatek literatury, jež by se komplexně věnovala studiu indologie v českých zemích, byla jednou z motivací k sepsání této práce. Její výstup také může sloužit jako určité východisko při dalším studiu problematiky česko-indických vztahů v prvních dvaceti letech po druhé světové válce na poli hospodářském, vědeckém i politickém, neboť právě indologové tyto vztahy ve valné většině zprostředkovávali.

Ačkoli se indologie jako samostatný obor etablovala v českých zemích zhruba na počátku 20. století a za první republiky²², je to právě oněch zhruba dvacet let po druhé světové válce, které tvoří klíčové období české indologie. Jak v této práci uvidíme, právě v této době dochází již ke skutečnému odklonu od původní koncepce, podle které bylo studium indologie zaměřeno především na sanskrt a staroindickou tematiku. Ačkoli již za první republiky, především v souvislosti s působností Vincence Lesného, se zájem indologů pomalu přesouvá také k tématům soudobé Indie, teprve po druhé světové válce jsou na akademickou půdu uvedeny novindické jazyky (především bengálština, hindština a tamilština) a moderní Indie jako rovnocenné objekty studia po boku sanskrtu a staroindické problematiky. Krátké období třetí republiky se neslo v duchu určitého kontinuálního přechodu od meziválečné indologie k této „nové“ indologii, která se začala rozvíjet v již poúnorovém Československu, a která přes tíživou atmosféru stalinistického režimu dokázala poměrně bez úhony překonat toto období, aby se v šedesátých letech rozvinula do všeobecně prosperujícího a plodného vědního oboru. Mnoho významných a v zahraničí uznávaných indologů působilo právě v tomto období, jehož zásadní význam utvářeli. Mezi nimi například Dušan Zbavitel, Vincenc Pořízka, Kamil Veith Zvelebil, Ivo Fišer či Oldřich Friš. Tuto epochu ukončil až příjezd vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 a následná normalizace v sedmdesátých letech a ideologické čistky, které měly na indologii, jako takřka na celou orientalistiku téměř likvidační účinek.

Chceme-li studovat a popsat dějiny určitého oboru, je vždy třeba vymezit předmět bádání nejen z chronologického, nýbrž taktéž ze sémantického hlediska. Ptáme-li se například na dějiny *indologie*, je nutné si odpovědět nejen na otázku, jaký časový úsek se stává předmětem našeho zájmu a proč, nýbrž i na otázku co to vlastně *indologie* je. Tím se dostáváme

²¹ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově: Studium sanskrtu v rámci srovnávacího jazykozpytu*. Praha, 1975. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

²² Do počátku 20. století tvoří studium sanskrtu součást širšího oboru srovnávací jazykovědy. O indologii jako samostatném oboru zde tedy ještě nemůže být řeč, viz. s. 12.

k onomu zproblematizování toho, jak jsme na předchozích stránkách předběžně *indologii* definovali.

Z určitého hlediska se snad může zdát, že definice *indologie* jako *humanitního vědního oboru* se nám nabízí již ze samotného názvu – *indologie* jest *vědním oborem*, jehož předmětem bádání je určitým způsobem vymezená oblast *Indie*. Co je to však *Indie*? Nebo co znamená, že *indologie* je *vědním oborem*?

Pokusme se nejprve odpovědět na otázku, jak charakterizovat *vědní obor* či *vědu*. Gérard Durozoi a André Roussel ve svém *Filozofickém slovníku* definují *vědu* jako „*propracované a obecné rozumové poznání, vycházející z pozorování, rozvažování nebo experimentu*“.²³ Takováto definice odpovídá však spíše *vědám* označovaným jako *exaktní*, jejichž metodou je empirické pozorování a dokazování formou experimentů, a pro definování *humanitních vědních oborů* je spíše nepostačující. Pokusme se tedy formulovat obecnější definici, která by dokázala zahrnout jak *exaktní*, tak i *neexaktní* (tj. *humanitní*) *vědy*.

Nejdříve by bylo dobré zdůraznit, že v této práci není pojem *věda* použit v jeho progresivistickém pojetí jako „*soubor určitých idejí, teorií a objevů nadaných specifickou vnitřní logikou a spojených s kumulací a pokrokem poznání*“²⁴, ačkoli je to zajisté definice, která zřejmě nejlépe vystihuje, jak byl pojem *věda* chápán po většinu námi sledovaného období²⁵, ne-li celého, zvážíme-li v jádru progresivistický charakter Marxova historického materialismu²⁶, jenž měl od počátku „socialistického experimentu“ tvořit metodologický základ ve společenských vědách.²⁷

Je taktéž otázkou, zda by nebylo lépe, kdybychom spíše místo pojmu *věda* použili obsáhlejší termín *vědění*, jež se prosazuje na místo pojmu *věda* od šedesátých let minulého století, především v souvislosti s dílem Michela Foucaulta.²⁸ Tento termín má zajisté svou výhodu v tom, že dává možnost porozumět rozdílu mezi informací relativně objektivně danou a jejím zpracováním. Pokud bychom chápali *vědu* v onom progresivistickém pojetí, omezili bychom ji tak v podstatě pouze na akumulaci dalších a dalších informací. Naopak *vědění*, jak uvádí Peter Burke, však již předpokládá určitou analýzu, určité zpracování daných informací²⁹

²³ DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Praha: EWA, 1994. s. 313.

²⁴ STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014. s. 269.

²⁵ Ibid.

²⁶ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. s. 377-378.

²⁷ KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. s. 173.

²⁸ STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny*. s. 269.

²⁹ BURKE, Peter. *Společnost a vědění II: Od Encyklopedie k Wikipedii*. Praha: Karolinum, 2013. s. 16.

a samozřejmě také parametry jejich výběru, neboť lidský mozek není schopen pojmout veškeré informace (jak uvádí Erich Fromm ve své knize *You Shall Be As Gods*, lidské *vědění* je vždy pouze fragmentární³⁰). *Vědění* není pasivní akumulaci dalších a dalších informací, nýbrž proces jejich zpracování. Jedná se tudíž o aktivní lidskou činnost.

V tomto smyslu je pojem *vědění* zřejmě vhodnější než pojem *věda*. Pro účely této práce se však přidržíme onoho původního termínu *věda*, a to z důvodu ohraničení v této práci zkoumaného předmětu. Jak uvádí Peter Burke, vedle oficiálním diskurzem uznávaného *vědění* existují vždy také *vědění* „podrobená, ztročena“.³¹ Zde se totiž vynořuje mocenský aspekt *vědění*, čímž je míněna otázka po tom, kdo má pravomoc rozhodovat, co *vědění* je a co *vědění* není.³² Avšak to, že určité *vědění* je „podrobeno“, či „ztročeno“ tímto mocenským zásahem, nás nijak neopravňuje takové *vědění* zavrhnout jako ne-*vědění*. Takováto *vědění* si jistě „zasluhují místo po boku těch dominantních“³³. Kdybychom *indologii* vymezili jako *vědění*, jehož předmětem bádání je určitým způsobem definovaný pojem *Indie*, nemohli bychom se spokojit pouze s analýzou akademického prostředí, nýbrž bychom museli vzít v potaz každý pokus o sebevíc marginálnější poznání *Indie* mimo tuto akademickou sféru. Taková analýza by zajisté nebyla bez významu, spíše naopak, avšak vyžadovala by mnohem komplexnější a obsáhlejší studii. Je navíc otázkou, zda by bylo vůbec možné k takové analýze nashromáždit všechny potřebné a relevantní zdroje, a to nejen s ohledem k lidským možnostem, nýbrž také s ohledem k existenci takových zdrojů. Pokud tedy *indologii* budeme nadále nazývat *vědou*, zdůrazňujeme onen mocenský aspekt, kdy za *indologii* považujeme pouze takové *vědění*, které jako *vědění* definoval i soudobý oficiální diskurz, a které bylo pěstováno v rámci oficiálního institucionálního systému. Činíme to však s vědomím, že takový přístup ani zdaleka neslibuje komplexní přístup k celkovým dějinám poznání *Indie* v českém prostředí.

Jak již bylo naznačeno, lze tedy konstatovat, že *věda* je v tomto našem pojetí úzce definovaná lidská činnost, která plodí určité výsledky. Jedná se o soustavné zkoumání předem definovaného předmětu pomocí předem určené metody (tj. pomocí „promyšleného postupu k dosažení cíle“³⁴, jež je pro zkoumání nezbytné), prezentace výsledků tohoto zkoumání a jejich hodnocení (analýza). Za druhé můžeme *vědu* popsat také jako určitý institucionální systém této úzce definované lidské činnosti, který se v čase určitým způsobem vyvíjí.

³⁰ FROMM, Erich. *You Shall Be as Gods: A Radical Interpretation Of The Old Testament And Its Tradition*. New York: Fawcett Premier, 1966. s. 19.

³¹ BURKE, Peter. *Společnost a vědění II*. s. 16.

³² Ibid., s. 17.

³³ Ibid., s. 16.

³⁴ STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny*. s. 21.

Pokud tedy chápeme *indologii* jako *humanitní vědní obor*, je nutné definovat za prvé předmět jejího zkoumání a její metodu, za druhé analyzovat institucionální systém, v jejímž rámci k tomuto zkoumání dochází.

Pokusili jsme se již definovat předmět *indologického* zkoumání, jímž je určitým způsobem definovaný pojem *Indie*. Taktéž jsme však již naznačili, jak problematické je určit jeho sémantický obsah. Pokud se zastavíme u otázky, co je to vlastně *Indie*, nabízí se nám odpověď ve formě ztotožnění tohoto pojmu s geografickou oblastí, kterou dnes zaujímá Indická republika. Avšak ve chvíli, kdy se přesuneme dále do minulosti, ukazuje se, že takto vymezená oblast *Indie* je velmi problematická. V době, kdy *Indie* ještě stále tvořila koloniální součást Britského impéria, označoval tento pojem mnohem širší oblast – nejen oblast dnešní Indické republiky, ale taktéž minimálně oblast dnešní Pákistánské islámské republiky a Bangladéšské lidové republiky. Po určitý čas navíc tato britská kolonie souhrnně nazývána jako „Britská Indie“, „Britský Rádž“ či právě pouze jen „*Indie*“ zahrnovala nejen oblasti těchto nynějších tří států, ale taktéž oblast dnešního Myanmaru.³⁵ Jak uvidíme v této práci, v českých zemích spadají počátky samostatného oboru označovaného jako „*indologie*“ zhruba do období první republiky³⁶, tedy do doby, kdy pojem *Indie* označoval onu rozsáhlejší oblast, kterou dnešní Indická republika zdědila jen zčásti.

Pokud tedy stanovíme, že objektem zkoumání oboru označovaného jako „*indologie*“ je určitým způsobem vymezený sémantický význam pojmu *Indie*, můžeme sice v určitém ohledu uznat stálou platnost tohoto vztahu mezi pojmy *indologie* a *Indie* v minulosti i přítomnosti, avšak při bližším zkoumání zjistíme, že jeden a týž pojem *Indie* nabývá v čase různých významů, a to nejen v rámci kulturním, geografickém či politickém, nýbrž také v rámci temporálního vymezení (jak již bylo řečeno, za první republiky spočívalo těžiště indologického výzkumu stále především v staroindické tematice a novoindická tematika se teprve jen postupně začala prosazovat). Jaký tedy existuje vztah mezi *indologií*, jak je chápána dnes a jak byla chápána v minulosti, pokud je objekt zkoumání dnešní *indologie* odlišný od objektu *indologie* minulé? Je poté vůbec možné mluvit o *indologii* dnes a o *indologii* v minulosti jako o jednom vědním oboru? Neexistovalo zde spíše v čase hned několik různých *indologií*? Mluvíme-li o *indologii* jako o pojmu, který označuje určitý *vědní obor*, a který v českých zemích existuje v určité kontinuitě od dob minulých, mluvíme o ní jako o určité *diskurzivní*

³⁵ WOLPERT, Stanley A. British raj. *Britannica* [online]. [cit. 2021-7-6]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/British-raj>.

³⁶ Od roku 1926 existuje například na Karlově univerzitě samostatný Indologický seminář. Viz s. 23. Jak však uvidíme dále, počátky tohoto samostatného oboru je možné hledat již na přelomu 19. a 20. století.

formaci, tak jak ji popsal Michel Foucault ve svém díle *Archeologie vědění*.³⁷ Při pokusu o definici pojmu *indologie* je totiž nutné si uvědomit jednu zásadní věc, totiž fakt, že význam pojmu *indologie* se v průběhu času měnil stejně, jako se měnil význam pojmu *Indie*, který vždy specifikoval více či méně odlišný předmět *indologického* bádání.

Pokud jsme nyní definovali předmět *indologie* jako různě definovaný pojem *Indie*, zbývá nám ještě otázka *indologické* metody a institucionálního rámce celé *indologie* v námi popisovaném časovém úseku.

Pokud se zaměříme na metodu, při bližším zkoumání se ukazuje, že spíše než o jedné *indologické* metodě, je vhodné mluvit o více různých metodách v závislosti na konkrétní oblasti zájmu konkrétních badatelů. Pokud předmětem *indologického* bádání je různě definovaný pojem *Indie*, zjišťujeme, že *indologie* jako taková není vymezená samostatnou metodou, nýbrž geograficky, kulturně a politicky ohraničenou, byť proměnlivou (na určitém diskurzu závislou) oblastí bádání. Z tohoto důvodu přebírá *indologie* různé metody z dalších oborů – například z lingvistiky, historie, antropologie, a tak dále. *Indologii* tedy neurčuje ani tak metoda, kterou přebírá z jiných *vědních oborů*, nýbrž předmět jejího bádání, jehož sémantický význam je však závislý na dobovém diskurzu.

Jak již bylo řečeno, pokud chápeme *indologii* jako *vědu*, označujeme pojmem „*věda*“ nejen určitou lidskou činnost, nýbrž také institucionální rámec této určité činnosti. *Indologie* jako *věda* byla víceméně po celou dobu své existence pěstována především na dvou akademických pracovištích. Jedním byla Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, druhým poté Orientální ústav, od roku 1952 inkorporovaný do Československé akademie věd (ČSAV). Po určitou dobu byla od roku 1946 *indologie* vyučována taktéž na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci. Již na počátku padesátých let však byla *indologie* v Olomouci zrušena.³⁸ Taktéž je zde nutné zmínit, že pozornost bude věnována pouze indologii v českých zemích a nikoli na Slovensku, neboť ve sledovaném období nebyla indologie na Slovensku ještě institucionálně zakotvena.³⁹ V této práci se pokusíme o rekonstrukci institucionálního rámce, čímž míním rekonstrukci vztahů, případně hierarchií mezi těmi institucemi, v jejichž rámci byla *indologie* pěstována.

³⁷ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Vydání druhé. Praha: Herrmann, 2016. s. 51-64.

³⁸ Kdo jsme: Historie. *Katedra asijských studií: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci* [online]. [cit. 2021-7-11]. Dostupné z: <https://kas.upol.cz/o-katedre/kdo-jsme/>.

³⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 549-550.

Shrňme tedy na tomto místě výzkumné otázky, na něž se pokusíme v této práci odpovědět: 1) Jaký byl vývoj indologie ve sledovaném období po institucionální a personální stránce, 2) jak se měnil či rozšiřoval předmět indologického výzkumu a jak se vyvíjela celková koncepce indologického studia na univerzitě, 3) jaký byl význam pojmu „indologie“ v soudobém diskurzu.

Co se týče struktury samotné práce, před kapitolami, jež jsou věnovány jejímu jádru (tedy indologie v poválečném období) by bylo vhodné nejprve představit historický vývoj indologie do té doby. Tomuto vývoji je věnována první kapitola, v jejímž rámci je použita především sekundární literatura, na určitých místech však doplňovaná prameny (jedná se o články Antonína Jana Jungmanna uveřejněných v časopise *Krok* na začátku dvacátých let 19. století, v nichž se věnuje Indii⁴⁰ a sanskrtu⁴¹, a o editované ego-dokumenty Augusta Schleichera⁴²). Zde je opět nutné připomenout, že o *indologii* jako o *vědě* můžeme mluvit zhruba až od začátku 20. století. Tomuto ustanovení nového oboru však předcházela ještě starší vývoj studia sanskrtu a staroindické tematiky v českých zemích, jež sahají v akademické sféře do poloviny 19. století, v rovině individuálního zájmu ještě dále. Indologie jako taková tehdy sice ještě neexistovala, avšak bylo to právě studium sanskrtu, pěstované v rámci srovnávací jazykovědy, které umožnilo vznik tohoto samostatného oboru, a proto se sluší alespoň rámcově představit jeho vývoj spolu s jeho čelními osobnostmi. Tomuto vývoji je věnována první podkapitola první kapitoly této práce, jež objasňuje vývoj studia sanskrtu a staroindické tematiky zhruba do první světové války. Druhá podkapitola pojednává o meziválečné indologii. Jádro práce je rozděleno do tří kapitol, v nichž je postupně představen vývoj v poválečném Československu do roku 1948, poté vývoj v padesátých letech, a nakonec vývoj v letech šedesátých. Zlomky těchto období představují jednak konec druhé světové války a návrat studentů do znovuotevřených škol (1945), nastolení komunistického režimu a ideologická indoktrinace (1948), nová geopolitická situace na začátku šedesátých let, jež přímo souvisí s počátkem sporů ohledně celkové koncepce výzkumu⁴³ (1960) a již zmíněná invaze vojsk Varšavské smlouvy, v jejímž důsledku byl dosavadní vývoj indologie přerušena (1968). Ačkoli se následky srpna 1968 dostavily až se zpožděním (symbolicky můžeme za počátek

⁴⁰ JUNGSMANN, Antonín Jan. O Hindech. *Krok* 1, 1821, č. 2, s. 35-47.

⁴¹ JUNGSMANN, Antonín Jan. O Samskritu. *Krok* 1, 1821, č. 1, s. 65-80.

⁴² Z pozůstalosti Augusta Schleichera: Sedm let profesorem v císařsko-královských službách. *Linguistica Brunensia* 57, 2009, č. 1-2, s. 207-228.

⁴³ Spor ohledně celkové koncepce orientalistiky – pod vlivem vzniku velké řady nových samostatných států ve třetím světě (především v Africe) vyvstala otázka, zda koncepce výzkumu „Orientu“ není zastaralá a neměla by být nahrazena konceptem výzkumu rozvojových zemí (zaměřenost na soudobou problematiku, především politickou a hospodářskou).

normalizace v orientalistice označit odchod sinologa Jaroslava Průška z vedení Orientálního ústavu v roce 1971 a jeho nahrazení „ideologickým čističem“ bez orientalistického vzdělání Václavem Opluštilem⁴⁴), bude v této práci považován za konečný mezník právě příjezd vojsk Varšavské smlouvy a následné normalizace bude věnováno jen několik málo řádků v samém závěru.

Než přikročíme k rozboru sekundární literatury a pramenů, je nutné zmínit fakt, že pokud zkoumáme historický vývoj indologie, musíme si uvědomit, že indologie tvoří integrální součást širší české orientalistiky, s jejímž vývojem souvisel i vývoj samotné indologie. V některých případech nás tento fakt může ospravedlňovat k použití deduktivní metody, v jejímž rámci můžeme zevšeobecnit, že pokud určitá skutečnost platí pro orientalistiku jako celek, bude tato skutečnost platná také pro indologii.

Co se týče sekundárních zdrojů obecně, kromě již zmíněných článků a medailonků (převážně z časopisů *Nový Orient* a *Archiv orientální*) a krátkých historických shrnutí je potřeba zmínit jmenný slovník *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté* z roku 1999⁴⁵, ve kterém jsou kromě medailonků jednotlivých orientalistů včetně indologů obsaženy také kapitoly pojednávající o důležitých vědeckých pracovištích, periodikách, institucích a společnostech a taktéž o jednotlivých publikacích.

Pokud se ptáme na institucionální vývoj na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, je důležitým sekundárním zdrojem především čtvrtý díl publikace *Dějiny Univerzity Karlovy* z roku 1998⁴⁶ a poté publikace *Filozofové dělají revoluci* od Josefa Petráně z roku 2015.⁴⁷ Tyto práce však pojednávají spíše o celkovém vývoji univerzity či fakulty a samostatným oborům se příliš nevěnují. V případě dějin Orientálního ústavu máme k dispozici o poznání méně sekundárních zdrojů. Pokud pomineme útlou brožuru s krátkým historickým exkurzem *Oriental Institute* z roku 2014 od Ondřeje Beránka z edice *Věda kolem nás (Science Around Us)*⁴⁸, máme k dispozici jednak články Adély Jůnové Mackové především k počátkům ústavu⁴⁹

⁴⁴ STRNAD, Jaroslav, ed. *Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*. Praha: České klínopisné bádání, předovýchodní archeologie a spřízněné obory v dokumentech, 2021, s. 560.

⁴⁵ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri, 1999. Kdo byl kdo. ISBN 80-85983-59-1.

⁴⁶ HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV, 1918-1990. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-539-6.

⁴⁷ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948-1968-1989)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2994-0.

⁴⁸ BERÁNEK, Ondřej. *Oriental Institute*. Prague: Academia, 2014.

⁴⁹ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. „Naprosto se nedomnívejte, že je Orientální ústav ohrožen“: Alois Musil, Lubor Niederle a založení Orientálního ústavu. *Nový Orient* 70. 2015, č. 4, s. 30-34.

a k jeho působení během druhé světové války⁵⁰, a poté příspěvky do chystaného sborníku *100 let české orientalistiky* od Jaroslava Strnada, které sice primárně nepojednávají o Orientálním ústavu, nýbrž o dvou jím vydávaných časopisech *Nový Orient*⁵¹ a *Archiv orientální*⁵², avšak je z nich možné vyčíst také určitý vývoj v rámci Orientálního ústavu i celé orientalistiky ve sledovaném období. Doktoru Strnadovi jsem tímto velmi vděčen, že mi tento materiál ještě před konečnou redakcí a tiskem poskytl, abych jej mohl v této práci použít. Avšak z důvodu, že nebyl tento sborník ještě vydán, jsou uvedené citační údaje zatím jen předběžné, a především číslování stránek se může v konečné redakci ještě změnit.

Jedním z nejcennějších pramenů jsou bibliografie indologů, shrnující indologické publikace ve sledovaném období. Tyto bibliografie jsou součástí medailonků již zmíněného slovníku *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Dalším pramenem jsou články publikované v orientalistických časopisech *Archiv orientální*, a především *Nový Orient*, který byl od svého založení v roce 1945 určen širší veřejnosti, a na jehož stránkách byly publikovány mimo jiné také články k celkové koncepci orientalistických, a tedy i indologických studií.

Dalšími prameny jsou archivní materiály z Ústavu dějin Univerzity Karlovy a Archivu Univerzity Karlovy (dále Archiv UK) a z Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd České republiky (dále Archiv AV ČR). Jedná se o fond Filozofické fakulty UK z Archivu UK a dále o fondy Orientální ústav (jinak také fond č. 23), Orientální ústav ČSAV a fond Komise pro komplexní výzkum rozvojových zemí (KKVRZ) z Archivu AV ČR. Velmi důležitým pramenem jsou v Archivu UK uložené seznamy přednášek konaných na Filozofické fakultě UK ve sledované době, z nichž je možné vyčíst nejen institucionální a (z hlediska akademického sboru) personální rámec indologie, ale taktéž koncepci celkové výuky. Mezi prameny z ostatních fondů se nalézají korespondence, oběžníky, zprávy o publikacích, o akademické činnosti, o spolupráci mezi institucemi, ale taktéž například zápis z obhajoby disertační práce Dušana Zbavitele, jež může sloužit jako určitá sonda do soudobého indologického diskurzu.⁵³

⁵⁰ JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-11]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14790963.2020.1897394>.

⁵¹ STRNAD, Jaroslav, ed. *Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*. Praha: České klínopisné bádání, předovýchodní archeologie a spřízněné obory v dokumentech, 2021, s. 538-575.

⁵² STRNAD, Jaroslav, ed. *Archiv orientální*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*. Praha: České klínopisné bádání, předovýchodní archeologie a spřízněné obory v dokumentech, 2021, s. 528-537.

⁵³ Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy, Praha (dále Archiv UK), Fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Karton č. 723, Inventární číslo 2028 (dále psáno ve tvaru FFUK-723-2028), Kandidátské disertační řízení práce – 2. Dušan Zbavitel, 1956.

Dalším pramenem jsou poté materiály z fondu H-137 z Archivu bezpečnostních složek, které obsahují zprávy o prověre Orientálního ústavu konané na počátku padesátých let, a které dávají možnost alespoň v krátkém časovém horizontu nahlédnout do vztahu mezi vládním režimem a českou orientalistikou.

Materiálů je skutečně mnoho. Během jejich studia jsem byl bohužel limitován skutečností, že vzhledem k bezprecedentní situaci, jež vyvolalo pandemické šíření nemoci COVID-19 (jež jsem v kritický čas také prodělal), mi byl po značný čas omezen či přímo znemožněn přístup do archivů a knihoven. Z tohoto důvodu se mi nedostávalo času k prostudování všech zdrojů, které by byly k dané práci relevantní, přestože jsem se snažil neopomenout ty prameny, jež považuji za zásadní. Maje tuto skutečnost na paměti, stejně jako již zmíněnou tezi Ericha Fromma o fragmentárnosti každého lidského poznání⁵⁴, konstatuji fakt, že tato daná práce představuje spíše sondu než kompletní popis vývoje indologie v poválečném Československu. Vzhledem k rozsáhlému pramennému materiálu jsem rezignoval na snahu zpracovat biografie jednotlivých indologů, kteří v tomto období působili, a soustředil jsem se spíše na institucionální popis, rozbor předmětu indologického bádání obecně, a pokud mi to dané prameny dovolily, pokusil jsem se provést diskurzivní analýzu. Přesto ani zde však nemohu být zcela spokojen s vlastní prací, neboť určité materiály jsem z důvodu prostého nedostatku času (vyvolaného právě pandemickým stavem) nemohl dopodrobna prostudovat. Za další studium by jistě stály například prameny k indologickému studiu na Palackého univerzitě v Olomouci, jež jsem musel z výše zmíněného důvodu zcela opomenout (ačkoli vzhledem k velmi krátkému studiu indologie na Palackého univerzitě nepovažuji dané prameny k této práci za zcela zásadní), či další prameny týkající se vztahu mezi vládním režimem a indologií. Za podrobnější a méně uspěchané studium by však stály také další prameny z Archivu UK (v případě exkurzu do první republiky by bylo vhodné prozkoumat taktéž fond Filozofické fakulty Německé univerzity) a Archivu AV ČR (například osobní fond Vincence Lesného či Vincence Pořízky). Zůstává tedy úkolem do budoucna zevrubnější analýza těchto dalších pramenů, jež mohou na mnou učiněné závěry vrhnout jiné světlo. Pokorně tedy nabízím závěry této práce jako předběžné, v žádném případě však konečné nastínění vývoje vědního oboru indologie v poválečném Československu.

⁵⁴ FROMM, Erich. *You Shall Be as Gods*. s. 19.

1. Výzkum Indie v českých zemích do roku 1945

1.1. Od národního obrození po první světovou válku

Odborný zájem o Indii, její historii, jazyk a literaturu existoval v českých zemích již od dob národního obrození. Jedny z prvních studií o této starobylé kultuře představil širší jazykově české veřejnosti Antonín Jan Jungmann, mladší bratr známého českého jazykovědce, literáta a představitele obrozeneckého hnutí Josefa Jakuba Jungmanna.⁵⁵ Ve své studii o sanskrtu, uveřejněné v roce 1821 v časopise *Krok* Antonín Jungmann napsal:

„Čjm wybraušenějšj národ, tjm wzdělanějšj řeč geho. [...] Stařj Hindowé mluwili řeč wýbornau, bohatau a wznešenau; [...] která wšak toliko w knihách žige, a Samskrit, t. řeč samotnjků sluge.“⁵⁶

Zájem obrozenců o tento vznešený jazyk spjatý se starodávnou civilizací, „matkau lidského pokolenj a učitelkynj všeho uměnj“⁵⁷, byl motivován nejen pouhou fascinací touto exotickou kulturou, ale také čistě pragmatickými důvody, které zapadaly do celkového kontextu národního obrození. V době vydání Jungmannových článků *O Samskritu* a *O Hindech* uplynulo již téměř čtyřicet let od řeči britského filologa Williama Jonese, kterou přednesl před *Asiatic Society* v Kolkatě,⁵⁸ a ve které vyjádřil názor, že řečtina, latina i sanskrt pocházejí z jednoho jediného společného prajazyka.⁵⁹ Při této příležitosti Jones vyjádřil názor, že sanskrt je jazyk „podivuhodné struktury, dokonalejší než řečtina, bohatší než latina, a mnohem nádhernější a kultivovanější než oba tyto jazyky.“⁶⁰

Soudobé přesvědčení o souvislosti mezi vyspělostí národa a vyspělostí jeho jazyka, které Antonín Jungmann v uvedené části svého článku *O Samskritu* reflektoval, se v případě porovnání slovanských jazyků se sanskrtem stalo v podstatě politickým argumentem na podporu češtiny: „Pan Appendini prawj, že w slowenském gazyku wjce čistých kořenů se

⁵⁵ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 226.

⁵⁶ JUNGMAN, Antonín Jan. *O Samskritu*. *Krok* 1, 1821, č. 1, s. 65.

⁵⁷ JUNGMAN, Antonín Jan. *O Hindech*. *Krok* 1, 1821, č. 2, s. 38.

⁵⁸ JONES, Sir William. Discourse III.: Delivered February 2, 1786. In: *Discourses Delivered Before The Asiatic Society: And Miscellaneous Papers on the Religion, Poetry, Literature etc. of the Nations of India by Sir William Jones*. vol. 1. London: W. H. Carpenter, 1821, s. 20-37.

⁵⁹ Ibid., s. 28.

⁶⁰ Překlad autora. Původní znění: „The Sanscrit language [...] is of a wonderful structure; more perfect than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either.“ viz JONES, Sir William. Discourse III.: Delivered February 2, 1786. In: *Discourses Delivered Before The Asiatic Society: And Miscellaneous Papers on the Religion, Poetry, Literature etc. of the Nations of India by Sir William Jones*. vol. 1, s. 28.

zachowalo, než w giné řeči. Sausedstwo bliżsj slowanů s Hindy i přjbuznost wětšj zachowánj toho potwrzuga.“⁶¹

Mimo Antonína Jungmanna je vhodné zmínit taktéž Pavla Josefa Šafaříka, který byl obeznámen s gramatikou sanskrtu od průkopníka srovnávací jazykovědy a indoeuropeistiky Franze Boppa, a kterého myšlenka příbuznosti Indů se Slovy přivedla až k názoru, že staří Slované pocházeli právě z Indie.⁶²

První, kdo se v českých zemích zabýval sanskrtem na akademické půdě, a to přímo na pražské (tehdy Karlo-Ferdinandově) univerzitě, byl německý profesor August Schleicher, původem z Meiningenu, známý především svým pokusem rekonstruovat indoevropský prajazyk⁶³ a svým genealogickým uspořádáním jednotlivých větví indoevropských jazyků (tzv. *Stammbaumtheorie*).⁶⁴ Tento jazykovědec vystudoval filologii v Bonnu, kde se habilitoval roku 1846. Do Prahy přijel poprvé v roce 1848 a v letech 1850-1857 působil na zdejší filozofické fakultě, od roku 1850 jako mimořádný, a od roku 1853 jako řádný profesor. I přes to, že v Čechách pobyl relativně krátkou dobu, naučil se češtinu na velmi dobré úrovni, což mu umožnilo přednášet nejen na pražské univerzitě, ale taktéž ve filologické sekci Královské české vědecké společnosti. Byl prvním, kdo překládal ze sanskrtu do češtiny vybrané pasáže z Mahábháraty a vyjadřoval se dokonce i k otázkám spisovné češtiny. Vzhledem k těmto skutečnostem i vzhledem k tomu, že sám českou společnost často navštěvoval, byl v časech bachovského neoabsolutismu vystaven stálému dohledu tajné policie a policejní šikaně.⁶⁵ Nutno však dodat, že podle svých poznámek neměl o českých národních buditelích nijak valné mínění a k jejich snaze „*rychle vytvořit literaturu*“, se stavěl velmi kriticky, což dával najevo ve svých recenzích.⁶⁶ Patrně tím však vyvolal nelibost české strany, a osobně zastával názor, že některé osobnosti České besedy (sám ve svých poznámkách jmenoval Riegera a Hanku) jej na podzim roku 1851 udalo jako tvůrce protimonarchistické korespondence.⁶⁷ Jednalo se zřejmě o tři nepodepsané články vydané od srpna do září roku 1851 ve večerních vydáních *Deutsche Allgemeine Zeitung*, které kritizovaly postup rakouských úřadů, a o nichž se ve své disertaci zmiňuje Pavel Jandourek.⁶⁸ Jandourek v této souvislosti píše o udání na Augusta Schleichera,

⁶¹ JUNGSMANN, Antonín Jan. O Samskritu. *Krok 1*, 1821, č. 1, s. 69.

⁶² JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 18.

⁶³ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 435.

⁶⁴ Viz SCHLEICHER, August, *Compendium der Vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen*. Weimar: Hermann Böhlau. 1861. s. 7.

⁶⁵ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 435.

⁶⁶ Z pozůstalosti Augusta Schleichera: Sedm let profesorem v císařsko-královských službách. *Linguistica Brunensia* 57, 2009, č. 1-2, s. 224-225.

⁶⁷ Ibid., s. 225.

⁶⁸ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 24-25.

ve kterém jistý konfident Sall (?)⁶⁹ uvádí Schleichera jako autora zmíněných článků a doporučuje domovní prohlídku. Ta bylo skutečně provedena, avšak nebylo zjištěno nic, co by nasvědčovalo tomu, že Schleicher zmíněné články skutečně napsal. Přesto však prohlídka „zjistila spojení se zahraničními redakcemi, které staví politický postoj dr. Schleichera do pochybného světla.“⁷⁰ Sám Schleicher ve svých pamětech odmítal jakékoli spojení s protirakouskými aktivitami a uvádí, že „ani nečetl noviny a dnem a nocí pracoval na slovanské gramatice“.⁷¹

Vzájemné neshody mezi Schleicherem a českými elitami však nijak nezabránilly tomu, aby právě u Schleichera nabyly své vědomosti o sanskrtu první etnický český profesor sanskrtu a srovnávacího jazykozpytu Alois Vaníček.⁷² Mezi těmito dvěma existoval zřejmě mnohem vřelejší a přátelštější vztah, než mezi Schleicherem a některými českými obrozenci.⁷³ Je příznačné, že zprvu byl v roli učitele spíše Vaníček, který Schleicherovi dával lekce češtiny.⁷⁴ Pokud se ptáme po roli, jakou hrál Vaníček ve vývoji českého studia indického prostředí, je potřeba nejprve zmínit rok 1882, kdy došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou větev,⁷⁵ což mělo zásadní vliv na další vývoj bádání o Indii v českých zemích. Od této doby se akademický výzkum Indie prováděl na obou těchto větvích zároveň. Byl to právě rok 1882, kdy byl Alois Vaníček jmenován řádným profesorem sanskrtu a srovnávacího jazykozpytu na nově zřízené české univerzitě. Jeho profesura měla však velmi krátkého trvání, neboť již v roce 1883 Vaníček náhle zemřel.⁷⁶

Na německé větvi pražské fakulty mezitím převzal post profesora srovnávacího jazykozpytu Alfred Ludwig, autor prvního německého překladu indické *Rgvédy*.⁷⁷ Alfred Ludwig však sám nestudoval u Schleichera, nýbrž ve Vídni, kde se roku 1858 habilitoval (mimořádným profesorem klasické filologie a srovnávací jazykovědy na filozofické fakultě v Praze byl jmenován o dva roky později a roku 1871 se stal profesorem řádným).⁷⁸ Ludwiga později na německé větvi pražské univerzity doplnil Moriz Winternitz, který v letech 1880-1885 studoval na vídeňské univerzitě. Winternitz byl na Karlo-Ferdinandově univerzitě

⁶⁹ Podpis měl být podle Jandourka nečitelný.

⁷⁰ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 25.

⁷¹ Z pozůstalosti Augusta Schleichera: Sedm let profesorem v císařsko-královských službách. s. 225.

⁷² KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 498.

⁷³ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 40.

⁷⁴ Ibid., s. 82.

⁷⁵ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. s. 349.

⁷⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 498.

⁷⁷ VACEK, Jaroslav. *Bibliography (with a historical survey)*. s. 12.

⁷⁸ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 306.

jmenován nejdříve soukromým docentem v roce 1899, mimořádným profesorem v roce 1902, a nakonec řádným profesorem v roce 1911, čímž se stal Ludwigovým nástupcem.⁷⁹ Jeho poměrně rozsáhlé dílo sestává především z impozantních dějin indické (fakticky spíše staroindické⁸⁰) literatury *Geschichte der indischen Literatur*, vydané ve třech svazcích v letech 1905-1922 v Lipsku, dále pak ze spisů o buddhismu a množství různých článků, kde se mimo jiné zajímal také o osobnosti Rabíndranátha Thákura⁸¹ a Mahátmy Gandhího.⁸²

Prázdné místo po Aloisi Vaníčkovi na české větvi filozofické fakulty nakonec zaplnil Josef Zubatý, který sám studoval klasickou, slovanskou a staroindickou filologii a srovnávací jazykozpyt na pražské univerzitě od roku 1873 do roku 1883, kdy získal doktorát.⁸³ Když se tehdy mluvilo o nástupci Aloise Vaníčka, zvažoval se právě Zubatý, jehož nejspíše doporučil i Alfred Ludwig⁸⁴, u něhož Zubatý již od roku 1873 studoval.⁸⁵ Výsledkem byla Zubatého habilitace roku 1885⁸⁶ a nakonec jmenování profesorem roku 1893.⁸⁷ V letech 1901-1902 byl také děkanem a v letech 1902-1903 proděkanem filozofické fakulty.⁸⁸ Ve své práci se soustředil především na staroindickou metriku, staroindickou literaturu (v první řadě na eposy) a na překlady, zejména pak překlady Kálidásových dramát. Postupem času se však stále více odkláněl od staroindické tematiky k srovnávací jazykovědě, slovanskému jazykozpytu a češtině.⁸⁹ Zvláště blízké se mu staly baltské jazyky, především litevština a lotyšština.⁹⁰

Při pohledu na oblasti zájmů výše zmíněných badatelů by se dal výzkum indického prostředí v českých zemích před první světovou válkou celkově charakterizovat jako výzkum staré Indie, a to především po její jazykové a literární stránce. Středem zájmu bylo studium sanskrtu a sanskrtské literatury, přestože zájem o novindické jazyky zde jednoznačně existoval⁹¹ a postupem času se akademická pozornost soustředila i na prákrty, typicky jazyk

⁷⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 527-528.

⁸⁰ MAREK, Jan. Profesor Moriz Winternitz (1863-1937): Zakladatel pražské indologie. *Nový Orient* 42. 1987, č. 10, s. 311-312.

⁸¹ První asijský nositel Nobelovy ceny za literaturu, kterou dostal v roce 1913 za básnickou sbírku *The Song Offerings*, kterou tvořil v podstatě vlastní překlad části jeho bengálského originálu *Gītāñdzali* (গীতাঞ্জলি), viz ZBAVITEL, Dušan. Předmluva. In: THÁKUR, Rabíndranáth. *Gītāñdzali*. Praha: Odeon, 2000, s. 13.

⁸² MAREK, Jan. Profesor Moriz Winternitz (1863-1937): Zakladatel pražské indologie. *Nový Orient* 42. 1987, č. 10, s. 311-312.

⁸³ KRUPA, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 539.

⁸⁴ OBERPFALCER, František, Za profesorem Josefem Zubatým. *Naše řeč* 15, 1931, č. 4, s. 88.

⁸⁵ Ibid., s. 87.

⁸⁶ Ibid., s. 88.

⁸⁷ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 540.

⁸⁸ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 89.

⁸⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 540.

⁹⁰ OBERPFALCER, František, Za profesorem Josefem Zubatým. *Naše řeč* 15, 1931, č. 4, s. 83.

⁹¹ Zájem o novindické jazyky projevoval například Alfred Ludwig. Viz JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 65; či ZVELEBIL, Kamil. „Collectanea zur Tamil-grammatik von der Hand des Alfred Ludwig. *Archiv orientální* XXI, 1953, s. 427-429.

buddhistické Tipitaky – páli.⁹² Pod vlivem Jonesova objevu podobnosti sanskrtu s evropskými jazyky byl počátek studií o Indii v českých zemích nerozlučně spjatý se srovnávací filologií, což bylo ovlivněno i soudobou politickou situací, ve které se hledaly argumenty na podporu češtiny. Dalším faktorem, který se podílel na této koncepci, byla dále erudice badatelů v klasických jazycích (řečtina, latina, někdy i hebrejšťina⁹³), což směřovalo jejich zájem k filologii a studiu mrtvých jazyků. Svou roli hrála taktéž skutečnost, že Indie byla již britskou kolonií, což mělo za následek absenci bezprostředního kontaktu s její soudobou realitou a absenci zájmu o studium této reality.

V této době ještě není zcela vhodné mluvit o indologii jako o zavedeném oboru. Studium sanskrtu a staroindické literatury bylo bezesporu důležitým předpokladem pro pozdější ustanovení samostatného oboru indologie, avšak po celé devatenácté století je toto studium chápáno jako součást oboru srovnávací jazykovědy. Teprve roku 1901 je na německé větvi pražské univerzity rozhodnuto o rozdělení stolice srovnávacího jazykozpytu na dvě mimořádné profesury – srovnávací jazykověda a indická filologie (tu od té doby zastával Moriz Winternitz).⁹⁴ Právě zde můžeme hledat počátek vzniku indologie jako samostatného oboru v českých zemích.

1.2. Indologie za časů první republiky a za druhé světové války

Po první světové válce se ve stopách Alfreda Ludwiga a Morize Winternitze na německé větvi pražské univerzity (od roku 1920 samostatná Německá univerzita v Praze⁹⁵) posléze vydali žák druhého zmíněného indologa Otto Stein⁹⁶ a o devět let mladší Wilhelm (Vilém⁹⁷) Gampert⁹⁸, kteří svým působením uzavřeli kapitolu německé indologie v českých zemích. Otto Stein mimo indologii studoval řecké dějiny a kulturu, což ho po odborné stránce vedlo k propojování obou svých specializací. To se projevilo například již na jeho disertační práci *Kautilya und*

⁹² Těmto jazykům se věnoval například Josef Zubatý či před ním již Alfred Ludwig. Viz. JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 94-95, 117.

⁹³ August Schleicher například původně studoval teologii v Lipsku a Tübingen. Viz KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 435. Dále Ludwig, jak bylo uvedeno, byl v roce 1860 jmenován profesorem nejen srovnávacího jazykozpytu, ale také klasické filologie. Zubatý absolvoval studium nejen studium staroindické a slovanské, nýbrž taktéž klasické filologie – viz KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 539.

⁹⁴ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 70.

⁹⁵ Roku 1920 byly česká a německá větev Karlo-Ferdinandovy univerzity rozděleny na dvě samostatné univerzity – Německou univerzitu a českou Karlovu univerzitu. Viz HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 23.

⁹⁶ MAREK, Jan. Otto Stein (1893-1942): Významný pražský indolog. *Nový Orient* 47. 1992, č. 7, s. 193-195.

⁹⁷ Po druhé světové válce zůstal Gampert v Československu, kde byl nadále oslovován počestnělou variantou německého jména Wilhelm, zřejmě z politických důvodů – z toho důvodu je Gampert v této kapitole uváděn jako Wilhelm, v kapitolách následujících, věnovaných poválečné indologii, však bude již uváděn jako Vilém.

⁹⁸ MAREK, Jan. Dr. Vilém Gampert (1902-1987). *Nový Orient* 42. 1987, č. 6, s. 183.

Megasthenes, za kterou dostal v roce 1918 doktorát. Dále se zabýval staroindickou naukou o státě, staroindickou epigrafikou a sociálními dějinami Indie.⁹⁹ Wilhelm Gampert byl rovněž studentem Morize Winternitze a navštěvoval taktéž přednášky českého indologa Vincence Lesného, o němž bude ještě řeč. Předmětem Gampertova studia byly vedle tradičního sanskrtu právní a náboženské texty staré Indie. Svou doktorskou disertaci obhájil roku 1928 u Morize Winternitze, jejímž tématem byly tzv. *prájaščity* – kající obřady za spáchané hříchy, jež jsou zaznamenány v indických *dharmasútrách* a další staroindické právní literatuře.¹⁰⁰ Ve své badatelské práci pokračoval za první republiky i výše řečený Moriz Winternitz, který se roku 1921 stal děkanem Filozofické fakulty Německé univerzity¹⁰¹, a jako takový tentýž rok uvítal Rabíndranátha Thákura na československé půdě. Sám o rok později odjel do Indie přednášet na Thákurem založenou univerzitu Višvabháratí v bengálském Šántiniketanu.¹⁰²

Na české (nyní již Karlově¹⁰³) univerzitě dále působil Josef Zubatý, který v letech 1919-1920 zastával post rektora, v příštím roce pak post prorektora.¹⁰⁴ Nesmírně důležitou postavou pro další směřování české indologie se stal Vincenc Lesný, který se roku 1918 habilitoval u Josefa Zubatého svou prací *Vývojový stupeň nářečí prákrtských v dramatech Bhásových a určení Bhásovy doby*, a 12. května téhož roku se stal soukromým docentem indické filologie na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity.¹⁰⁵ Své indologické vzdělání rozšířil v letech 1910-1911 na univerzitách v Bonnu a v Oxfordu.¹⁰⁶ Dalším význačným studentem Josefa Zubatého byl poté Otakar Pertold, který kromě studia sanskrtu, páli a avestského jazyka studoval na pražské univerzitě filosofii zprvu s matematikou, fyzikou a astronomií. Kromě Josefa Zubatého studoval taktéž u profesorů Františka Drtiny, Františka Čády, Františka Krejčího a také u profesora a pozdějšího prezidenta Tomáše G. Masaryka.¹⁰⁷ Později se specializoval především na indická náboženství a etnologii.¹⁰⁸ Roku 1919 se habilitoval prací *Cejlonská božstva Gará a Girí: Příspěvek k poznání původního náboženství cejlonského* a posléze začal na Filozofické fakultě UK učit srovnávací mytologii národů jižní Asie a

⁹⁹ MAREK, Jan. Otto Stein (1893-1942): Významný pražský indolog. *Nový Orient* 47. 1992, č. 7, s. 193.

¹⁰⁰ MAREK, Jan. Dr. Vilém Gampert (1902-1987). *Nový Orient* 42. 1987, č. 6, s. 183.

¹⁰¹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 528.

¹⁰² MAREK, Jan. Profesor Moriz Winternitz (1863-1937): Zakladatel pražské indologie. *Nový Orient* 42. 1987, č. 10, s. 310.

¹⁰³ Změna názvu české univerzity z Karlo-Ferdinandovy na Karlovu univerzitu byla uzákoněna dne 19. 2. 1920 zákonem č. 135 sb. známým jako *Lex Mareš*. Viz HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 23.

¹⁰⁴ JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově*. s. 89.

¹⁰⁵ FILIPSKÝ, Jan, Akademik Lesný – život a dílo. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 21.

¹⁰⁶ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 293.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 378.

¹⁰⁸ VACEK, Jaroslav. Indian Studies at Charles University. *Archiv orientální* LXVI. 1998, č. 1, s. 1.

Austrálie.¹⁰⁹ Pertold sám se však považoval spíše za religionistu, než za indologa, ačkoli v „Indii viděl klíče k mnohým problémům religionistiky“.¹¹⁰ Významným žákem Josefa Zubatého, který působil v meziválečném období byl taktéž Oldřich Hujer¹¹¹, jenž se stal nástupcem svého učitele jako profesor srovnávacího jazykozpytu (od roku 1920 byl Hujer spolu se Zubatým uváděn jako ředitel semináře pro srovnávací jazykovědu¹¹²). Označit Hujera za indologa je však ještě problematičtější než u Pertolda, který přispíval nejen svými religionistickými pracemi, nýbrž také čistě indologickými počiny (např. Pertoldova jazyková příručka *Hindustání rózmarrah*, která vycházela na pokračování v časopise *Nový Orient* od roku 1947¹¹³). Naproti tomu těžištěm Hujerovy práce byla především oblast klasické a slovanské filologie.¹¹⁴

Jak bylo zmíněno v předešlé kapitole, teprve začátkem 20. století se indologie začala vydělovat ze srovnávací jazykovědy jako samostatný obor. Připomeňme, že roku 1901 vznikla na německé větvi tehdy ještě spojené Karlo-Ferdinandovy univerzity mimořádná profesura indické filologie, kterou zastával od té doby Moriz Winternitz. Mimo Winternitze měl největší zásluhy na procesu postupného odpoutání indologie od srovnávací jazykovědy především Vincenc Lesný, kterého je možné považovat za skutečného zakladatele moderní české indologie.¹¹⁵ Ten byl 12. května 1918, jak již bylo zmíněno, jmenován soukromým docentem indické filologie na české filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity a o šest let později 22. prosince 1924 byl rozhodnutím prezidenta republiky ustanoven profesorem téhož oboru na nyní již Karlově univerzitě.¹¹⁶ Původní studium sanskrtu a sanskrtské kultury zaměřené pouze na zkoumání jejich vztahu k ostatním indoevropským jazykům a kulturám se postupně začalo měnit v komplexní studium samotné Indie, a to nejen té staré, nýbrž i novodobé. Tento posun byl zásluhou především Lesného, který vedl své studenty k zájmu o studium kulturních a politických reálií soudobé Indie a realizoval výuku novoindických jazyků bengálštiny a hindštiny.¹¹⁷ Zároveň s tímto posunem došlo také ke změnám v institucionálně-organizačním rámci. Roku 1926 se již objevuje v seznamech přednášek konaných na Filozofické fakultě UK

¹⁰⁹ JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. Otakar Pertold (1884–1965). *Akademický bulletin* [online]. Praha: Akademie věd ČR, 2015 [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2015/02/12/>.

¹¹⁰ PERTOLD, Otakar. Vzpomínám. *Nový Orient* 2, 1947, č. 5, s. 1.

¹¹¹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 204-205.

¹¹² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek konaných na české Univerzitě Karlově v Praze v letním běhu 1920, s. 68.

¹¹³ PERTOLD, Otakar. *Hindustání rózmarrah*. *Nový Orient* 2, 1947, č. 5-10.

¹¹⁴ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 205.

¹¹⁵ Ibid., s. 547.

¹¹⁶ FILIPSKÝ, Jan. Akademik Lesný – život a dílo. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 23.

¹¹⁷ SMĚKAL, Odolen. První český guru na Univerzitě Karlově. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 15.

samostatný Indologický seminář, v jehož rámci vyučoval právě Vincenc Lesný.¹¹⁸ Nové pojetí studia stejně jako jeho nový institucionální rámec nás již zcela opravňuje k tomu, abychom mohli mluvit o indologii jako o samostatném oboru.

Zásadní význam dalšího směřování nejen české indologie, ale taktéž celé orientalistiky mělo založení Orientálního ústavu zákonem o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního ze dne 25. ledna 1922.¹¹⁹ Zákon byl výsledkem snah první generace československých orientalistů, jmenovitě především Aloise Musila, dále ekonoma Zdeňka Fafla a archeologa Lubora Niederleho. Jejich volání po zřízení Orientálního a Slovanského ústavu bylo podporováno osobnostmi vysoké československé politiky, jakými byli například Přemysl Šámal, Rudolf Hotowetz nebo sám prezident Tomáš G. Masaryk. Přesto však trvalo dalších šest let, než Orientální ústav po dlouhém vyjednávání zahájil svou činnost.¹²⁰ Důvodem toho byla především vágnost daného zákona¹²¹, který v osmi paragrafech jen velmi povšechně stanovoval účel, správu a financování obou ústavů.¹²² 25. listopadu 1927 jmenoval prezident Masaryk prvních 34 řádných členů Orientálního ústavu, mezi nimi například Jána Bakoše, Aloise Musila, Adolfa Grohmana, Bedřicha Hrozného, Františka Lexu, Rudolfa Růžičku, Jana Rypku, z indologů potom Vincence Lesného a Otakara Pertolda.¹²³ O založení Orientálního ústavu se zasloužil také Moriz Winternitz, který byl hned od počátku členem jeho řídicího výboru.¹²⁴ Kromě orientalistů byli členy ústavu zeměpisci a cestovatelé Jiří Viktor Daneš a Josef Kořenský, ale také ministr obchodu Rudolf Hotowetz nebo zmíněný zástupce Živnostenské banky Zdeněk Fafl.¹²⁵

Již při pohledu na jmenované členy se ukazuje, že zaměření ústavu nebylo pouze výzkumné. Ve druhém paragrafu zákona z 25. ledna 1922 se udává, že Orientální ústav „*jest samostatný a samosprávný ústav se sídlem v Praze, jehož účelem jest pěstovati a budovati vědecké a hospodářské styky s Orientem.*“¹²⁶ Daná formulace dává tušit, že účelem ústavu

¹¹⁸ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Universitě Karlově v letním běhu 1926, s. 32.

¹¹⁹ Archiv AV ČR, fond č. 23 (Orientální ústav), karton 2, inventární číslo 7, signatura 001 (dále psáno ve tvaru OÚ-2-7-001), Zákon o zřízení Orientálního ústavu, Zákon z roku 1922 o zřízení Orientálního ústavu, s. 1-2.

¹²⁰ JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-14], s. 2.

¹²¹ Ibid.

¹²² Archiv AV ČR, OÚ-2-7-001, Zákon o zřízení Orientálního ústavu, Zákon z roku 1922 o zřízení Orientálního ústavu, s. 1-2.

¹²³ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 554.

¹²⁴ MAREK, Jan. Profesor Moriz Winternitz (1863-1937): Zakladatel pražské indologie. *Nový Orient* 42. 1987, č. 10, s. 310.

¹²⁵ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 554.

¹²⁶ Archiv AV ČR, OÚ-2-7-001, Zákon o zřízení Orientálního ústavu, Zákon z roku 1922 o zřízení Orientálního ústavu, s. 1.

nemělo být ani tak akademické bádání, jako spíše zprostředkovatelská činnost mezi Orientem a československými vědeckými i hospodářskými institucemi a osobnostmi. Spolu se zákonem měly být již téhož roku schváleny i stanovy ústavu, jejichž první verzi sestavil Alois Musil. Ta posléze putovala po jednotlivých ministerstvech k připomínkování. Úpravy ministerských úředníků, zvláště těch z ministerstva obchodu, však měly za následek odklon od vědeckého poslání ústavu, s čímž nesouhlasil především Lubor Niederle, který trval na původní Musilově koncepci.¹²⁷ Přesto však, když arabista Rudolf Růžička vydal v denním tisku článek, v němž propagoval, že by hlavním účelem Orientálního ústavu měla být výuka orientálních jazyků a reálií orientálních zemí, Musil byl zásadně proti, stejně jako všichni ostatní, kteří se snažili udržet jak vědecký, tak i hospodářský účel Orientálního ústavu.¹²⁸ Právě diskuze o koncepci zaplnily dalších šest let vyjednávání. Pro samotného Musila byla zjevně klíčová především hospodářská a exportní role Orientálního ústavu, ačkoli výuku jazyků a bádání o dějinách a kultuře Orientu považoval za důležitý aspekt, byť jím samotným vnímaným spíše jako *prostředek* než jako *cíl*.¹²⁹

V březnu 1928 byly konečně schváleny stanovy Orientálního ústavu, který byl dodatečně rozdělen na kulturní a hospodářský odbor. Do čela byl jako předseda Orientálního ústavu postaven Rudolf Hotowetz, který od roku 1929 vedl i jeho hospodářský odbor. Výbor byl doplněn zástupci z ministerstev školství, národní osvěty, ministerstva obchodu, průmyslu a živností a ministerstva zahraničních věcí.¹³⁰ Kulturní odbor byl svěřen vedení světoznámého chetitologa Bedřicha Hrozného a egyptologa Františka Lexy, hospodářský odbor byl svěřen Václavu Schusterovi a Zdeňkovi Faflovi.¹³¹ Sídlem Orientálního ústavu, stejně jako Slovanského ústavu, se stal Lobkovický palác na Malé Straně¹³², který byl oběma ústavům odebrán až v roce 1944, kdy byl Orientální ústav nucen se přesunout do Humboldtovy (dnes Budečské) ulice.¹³³

Hospodářská orientace ústavu prospívala, neboť sledování hospodářských poměrů a obchodních styků Československa s Orientem měla za výsledek rozvíjení nejen hospodářských, ale také kulturních styků, podporu stipendijních pobytů a tak dále. Kulturní odbor pořádal

¹²⁷ JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. „Naprosto se nedomnívejte, že je Orientální ústav ohrožen“: Alois Musil, Lubor Niederle a založení Orientálního ústavu. *Nový Orient* 70. 2015, č. 4, s. 30-31.

¹²⁸ *Ibid.*, s. 31.

¹²⁹ *Ibid.*, s. 32.

¹³⁰ *Ibid.*, s. 33.

¹³¹ JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-14], s. 2.

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*, s. 7.

přednášky, vydával publikace a vedl jazykové kurzy. Roku 1929 bylo vydáno první číslo vědeckého časopisu *Archiv orientální*.¹³⁴ K Orientálnímu ústavu jako k jedné z nejdůležitějších institucí československé orientalistiky, a tedy i indologie, se budeme vracet znovu a znovu.

Pokud se vrátíme k samotné indologii, kromě nového institucionálního rámce hrála důležitou úlohu pro nové směřování studia o Indii ještě jiná skutečnost. Postupné rozšiřování zájmu indologů směrem k soudobé Indii bylo umožněno také ochotou a chutí indologů poznat skutečnou Indii na vlastní oči. A naopak tuto chuť a ochotu zároveň podmiňoval i samotný zájem o Indii jako o celek – nejen jako zájem o místo, z něhož pochází obdivuhodná starodávná indoevropská kultura, ale také jako zájem o neustále se vyvíjející a živelné kulturní prostředí. Jako jeden z prvních českých indologů navštívil Indii a Šrí Lanku v letech 1909-1910 Otakar Pertold. Právě tato cesta mu umožnila blíže prozkoumat lidová božstva Gará a Girí, jimž se věnoval ve své habilitační práci.¹³⁵ V letech 1922-1923 navštívil Indii poprvé Vincenc Lesný.¹³⁶ Výstupem této cesty byla jeho útlá knížka *Dnešní Indie* z roku 1924¹³⁷, která již svým názvem napovídá o posunu zájmu indologie od staré Indie směrem k soudobé Indii.

Zůstaneme-li ještě chvíli u Lesného, jakožto u zřejmě nejvýznamnějšího indologa meziválečného období, již během svého pobytu v Indii v letech 1922-1923 přednášel na Thákurově univerzitě Višvabháratí v Šántiniketanu, přičemž pro značný zájem byl požádán o další přednáškový cyklus, v němž by se věnoval gramatice sanskrtu a avesty. Toto pozvání Lesný přijal v roce 1927, kdy odcestoval do Indie na celých osm měsíců. Polovinu tohoto času věnoval studiu bengálštiny na univerzitě Višvabháratí v Šántiniketanu.¹³⁸ Bylo to především jeho osobní přátelství s Rabíndranáthem Thákurem, jež ho opakovaně přivádělo do Bengálska a na jeho univerzitu. Poprvé se s tímto velkým spisovatelem osobně poznal v roce 1921, kdy Thákur přicestoval do Prahy, přičemž Lesný byl prvním v Evropě¹³⁹, kdo přeložil Thákurovu tvorbu přímo z bengálštiny, a to již v roce 1914.¹⁴⁰ Ačkoli byla bengálština jen jedním ze zájmů Lesného, a ačkoli tímto jazykem nemluvil plynně ani k němu nevydal žádnou význačnější studii, Lesný bengálštinu zjevně miloval, jak uvádí jeho žák Dušan Zbavitel.¹⁴¹ Jeho vřelý vztah k tomuto jazyku podtrhuje nejen jeho přátelství s Thákurem, nýbrž i vědecká pojednání a

¹³⁴ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 554.

¹³⁵ *Ibid.*, s. 378.

¹³⁶ FILIPSKÝ, Jan. Akademik Lesný – život a dílo. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 21.

¹³⁷ *Ibid.*, s. 22.

¹³⁸ *Ibid.*, s. 23.

¹³⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 293.

¹⁴⁰ THÁKUR, Rabíndranáth. *Ukázky poesie i prosy*. Praha: Orientální bibliotéka, 1914.

¹⁴¹ ZBAVITEL, Dušan. Vincenc Lesný's Bengali Studies. In: *Vincenc Lesný and Indian Studies*. s. 46.

literární rozbor Thákurova díla, jemuž se věnoval již v meziválečném období.¹⁴² Dalším významným odborným zájmem Lesného byl buddhismus, o němž publikoval svou první velkou práci již na počátku dvacátých let.¹⁴³ Jak však tvrdí Vacek ve svém rozboru Lesného vědeckého díla, přes nemalý zájem o moderní Indii, věnoval se Lesný ve své vědecké práci v podstatě především „staré“ indologii¹⁴⁴, což potvrzuje také fakt, že polovinu svého času stráveného v Indii v roce 1927 věnoval Lesný shromažďování sanskrtských pramenů a starých textů na palmových listech spolu s návštěvami archeologických lokalit.¹⁴⁵

Při pohledu na bibliografie Lesného¹⁴⁶, Pertolda¹⁴⁷, Winternitze¹⁴⁸, Steina¹⁴⁹ a Gamperta¹⁵⁰ z meziválečného období se před námi rozevírá pestrá paleta nejrůznějších témat, a to především u Lesného a Pertolda. V případě Pertoldova díla je zjevná dominance náboženských témat. Kromě obecných religionistických prací se Pertold věnoval především Cejlonu (zde navazuje na svou habilitační práci) – zvláště pak Sinhalcům, jejich obřadům, pověrám a tradicím, ale také jejich jazyku. Mimo nich se zajímal taktéž o džinismus¹⁵¹. Krom toho však napsal také cestopisy (například *Jihoindické vzpomínky*¹⁵², či *Ze zapomenutých koutů Indie*¹⁵³) a především učebnici hindustání.¹⁵⁴ Lesného dílo z meziválečného období je však ještě rozsáhlejší a pestřejší. I přes Vackovo upozornění, že se Lesný věnoval ve vědecké práci především „staré“ indologii¹⁵⁵, je zřejmé, že Lesný věnoval nemalou část svého času problémům soudobé Indie, popularizoval Indii starou i novou v denním tisku (v roce 1924 vyšlo hned několik jeho článků v *Lidových novinách*¹⁵⁶), a především se věnoval Thákurově tvorbě a také již buddhismu, kterému v roce 1921 věnoval svou studii¹⁵⁷. Stein¹⁵⁸, Gampert¹⁵⁹ i

¹⁴² VACEK, Jaroslav. Vědecké dílo Vincence Lesného. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 37.

¹⁴³ Ibid., s. 35.

¹⁴⁴ Ibid., s. 33.

¹⁴⁵ FILIPSKÝ, Jan. Akademik Lesný – Života dílo. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 23.

¹⁴⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 293-295.

¹⁴⁷ Ibid., s. 379-380.

¹⁴⁸ Ibid., s. 528.

¹⁴⁹ Ibid., s. 454.

¹⁵⁰ Ibid., s. 149.

¹⁵¹ Ibid., s. 379-380.

¹⁵² PERTOLD, Otakar. *Jihoindické vzpomínky*. Praha, 1919.

¹⁵³ PERTOLD, Otakar. *Ze zapomenutých koutů Indie*. Praha: Aventinum, 1927.

¹⁵⁴ PERTOLD, Otakar. *Učebnice hindustání pro školy a samouky*. Praha: Orientální ústav, 1939.

¹⁵⁵ Viz. pozn. č. 143.

¹⁵⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 294.

¹⁵⁷ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. 293.

¹⁵⁸ MAREK, Jan. Otto Stein (1893-1942): Významný pražský indolog. *Nový Orient* 47. 1992, č. 7, s. 193.

¹⁵⁹ MAREK, Jan. Dr. Vilém Gampert (1902-1987). *Nový Orient* 42. 1987, č. 6, s. 183.

Winternitz¹⁶⁰ se dále věnovali spíše staroindické tematice a sanskrtu. Zajímavá je však skutečnost, že Winternitz se stejně jako Lesný později taktéž věnoval buddhismu.¹⁶¹

Meziválečné období bylo tedy již svědkem skutečného zrodu indologie jako samostatného vědního oboru. Ten byl dál chápán jako studium především staré Indie a sanskrtu. Zvláště je to zjevné při pohledu na seznamy přednášek z té doby, kdy je až do uzavření škol v roce 1939 studentům na české filozofické fakultě nabízeno z jazykového hlediska pouze studium sanskrtu. Podle dochovaných seznamů přednášek z let 1926-1940 se ukazuje, že po celou tuto dobu byla indická filologie na Karlově univerzitě vyučována pouze Lesným.¹⁶² Přesto se však zájem indologů postupně přesouvá (především zásluhou Lesného) k soudobé Indii.

Zlom pro indologii stejně jako pochopitelně pro celé meziválečné období představovala druhá světová válka. Zásadním okamžikem se stalo uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939.¹⁶³ Od této chvíle trvalo dalších šest let, než se mohli čeští studenti (mezi nimiž rovněž studenti indologie) opět začít věnovat studiu svých oborů na univerzitě. Přesto však neměl tento zásah na indologii, stejně jako na další orientalistické obory, tak likvidační dopad, jak by se mohlo zdát. I během tohoto nelehkého období nadále probíhala badatelská a publikační činnost, a co více, studenti orientalistických oborů včetně indologie mohli nadále pod učitelským dohledem zdokonalovat své jazykové schopnosti a znalosti. Klíč k pochopení tohoto vývoje leží v dění v Orientálním ústavu.

Než přejdeme k samotné otázce, jakým způsobem Orientální ústav umožnil studentům si nadále rozšiřovat své znalosti, měli bychom se nejdříve seznámit s celkovou situací tohoto institutu. Především se změnila personální struktura ústavu. V roce 1938 rezignoval na post předsedy Rudolf Hotowetz a na jeho místo nastoupil Bedřich Hrozný.¹⁶⁴ Do čela kulturního odboru nastoupil Otakar Pertold a jeho jednatelem se stal Vincenc Lesný.¹⁶⁵ Hospodářský odbor zůstal prozatím v nezměněné podobě.¹⁶⁶ Obsazení Sudet a následná okupace přinesla další

¹⁶⁰ MAREK, Jan. Profesor Moriz Winternitz (1863-1937): Zakladatel pražské indologie. *Nový Orient* 42. 1987, č. 10, s. 310-311.

¹⁶¹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 528.

¹⁶² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznamy přednášek konaných na filozofické fakultě Univerzity Karlovy 1926-1940.

¹⁶³ HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 53.

¹⁶⁴ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-14], s. 5-6.

¹⁶⁵ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

¹⁶⁶ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-14], s. 5.

změny v personální struktuře. Především museli ústav opustit všichni židovští členové.¹⁶⁷ Ani indologii se tento zásah nevyhnul. Od roku 1938 čelil postupně sílícím perzekucím Otto Stein, který se krátce před tím vrátil z Londýna, kam odjel se setkat s knihovníkem *India Office Library* Herbertem N. Randlem.¹⁶⁸ V prosinci 1938 si tomuto svému příteli v dopise postěžoval na zákaz přednášení, jímž byl postižen kvůli svému židovskému původu.¹⁶⁹ Randle měl tomuto svému příteli pomoci emigrovat, přičemž dle Jana Marka již sehnal Steinovi v Británii místo katalogizátora sanskrtských textů a byt, avšak veškeré naděje na únik z nacistického nebezpečí zhatila okupace.¹⁷⁰ Stein byl posléze 21. října 1941 deportován jako neárijec pod číslem 652 do lodžského ghetta.¹⁷¹ Místo a čas skonu tohoto indologa zůstává neznámý, neboť nebyl dochován žádný dokument o jeho smrti. Jeho žena Gertruda, jež ho doprovázela, zemřela podle dokladu dochovaného v pražském Státním židovském muzeu v Lodži 7. května 1942.¹⁷²

Navzdory této nesmírně smutné a tragické epizodě se členům Orientálního ústavu podařilo ústav zachovat, a dokonce v čelních funkcích ponechat české orientalisty. Bedřich Hrozný nadále zůstal předsedou a v oficiálních funkcích zůstali taktéž Pertold a Zdeněk Fafl (Vincenc Lesný rezignoval na svou pozici v lednu 1942).¹⁷³ Čeští a němečtí orientalisté přitom spolupracovali ve snaze zachovat Orientálnímu ústavu určitou autonomii.¹⁷⁴ V roce 1943 z vedoucí funkce odešel Bedřich Hrozný¹⁷⁵ a do čela Orientálního ústavu byl postaven Adolf Grohmann¹⁷⁶. Tento rakouský semitista, původem ze Štýrského Hradce, nebyl však ustaven předsedou, nýbrž ředitelem.¹⁷⁷ Jak píše ve svém článku Jůnová Macková, právě v této době se z postu ředitele stává vedoucí pozice v Orientálním ústavu, zatímco funkce předsedy, udílená zasloužilým orientalistům, je nadále již spíše ceremoniální.¹⁷⁸ V roce 1943 byl ústav formálně převeden pod nadaci Reinharda Heydricha (Reinhard Heydrich Stiftung), avšak německým orientalistům se přesto podařilo i v této době zachovat autonomii Orientálního ústavu.¹⁷⁹ Ústav

¹⁶⁷ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-15], s. 5.

¹⁶⁸ MAREK, Jan. Otto Stein (1893-1942): Významný pražský indolog. *Nový Orient* 47. 1992, č. 7, s. 194.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 454.

¹⁷² MAREK, Jan. Otto Stein (1893-1942): Významný pražský indolog. *Nový Orient* 47. 1992, č. 7, s. 195.

¹⁷³ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School [online]. [cit. 2021-7-20], s. 6.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ BERÁNEK, Ondřej. *Oriental Institute*. Prague: Academia, 2014. s. 10.

¹⁷⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

¹⁷⁷ Ibid., s. 153.

¹⁷⁸ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-20], s. 6.

¹⁷⁹ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-20], s. 6.

nadále profitoval ze skutečnosti, že se jeho patronem stal baron Takaharu Mitsui, jehož finanční dotace směřovaly primárně na výuku japonštiny.¹⁸⁰

Díky tomu, že se Orientální ústav podařilo zachovat, stejně jako jeho autonomii, mohly při něm fungovat večerní kurzy orientálních jazyků, které umožnily studentům ze zavřených vysokých škol navázat na své jazykové studium.¹⁸¹ Právě v těchto jazykových kurzech získávali své znalosti i příslušníci nastupující mladší generace indologů, jako například Vincenc Pořízka, který v letech 1939-1942 navštěvoval Pertoldovy kurzy hindustánštiny¹⁸² a Lesného kurzy bengálštiny,¹⁸³ Boris Merhaut, který v době totálního nasazení studoval hindustánštinu¹⁸⁴, nebo Miloslav Krása, který studoval hindštinu od roku 1943 do roku 1947 již u Pořízky¹⁸⁵.

Druhou světovou válku tedy česká orientalistika (a v ní zahrnutá česká indologie) přežila. Zavření vysokých škol bylo kompenzováno jazykovými kurzy v Orientálním ústavu, který nadále existoval a uchoval si v časech okupace určitou nezávislost. Díky tomu mohli indologové nejen studovat, ale taktéž publikovat výsledky svých prací okupaci navzdory. Nadále vycházel *Archiv orientální*, jehož hlavním redaktorem se za Protektorátu stal Adolf Grohmann¹⁸⁶ a na jeho stránkách publikovali Lesný¹⁸⁷ či Pertold¹⁸⁸. Lesný však publikoval i v dalších periodikách či sbornících. Za zmínku stojí například jeho článek *Gándhí proti Manchesteru* vydaný v časopise *Přítomnost* v roce 1943¹⁸⁹ či článek *Západ a Východ* vydaný v časopise *Výběr* v roce 1941¹⁹⁰. Smutnou epizodou indologie během druhé světové války zůstává především tragická smrt Otto Steina.

¹⁸⁰ Ibid., s. 5.

¹⁸¹ Ibid., s. 8-9.

¹⁸² Hindustánština je v podstatě jakýmsi hovorovým společným základem pro hindštinu a urdštinu, jimiž se dnes mluví v Indii a v Pákistánu. Rozdíl mezi oběma jazyky je spíše kulturní. Zatímco urdština přebírá slovní zásobu více z perštiny a arabštiny a je psaná v arabském písmu, hindština přebírá slovní zásobu více ze sanskrtu a je psaná v dévanágarském písmu.

¹⁸³ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982*. s. 12.

¹⁸⁴ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 325.

¹⁸⁵ Ibid., s. 274.

¹⁸⁶ Ibid., 153.

¹⁸⁷ LESNÝ, Vincenc, Etymologisches Wörterbuch der Mundart der böhmischen, mährischen und slowakischen Zigeuner, *Archiv orientální* 12, 1941, č. 3-4, s. 189-191.

¹⁸⁸ PERTOLD, Otakar, Die ceylonische Göttin Pattini, *Archiv orientální* 13, 1942, s. 201-224.

¹⁸⁹ LESNÝ, Vincenc, Gándhí proti Manchesteru, *Přítomnost* 17, 1. 3. 1943, s. 9/89.

¹⁹⁰ LESNÝ, Vincenc, Západ a Východ, *Výběr* 8, 1941, č. 1, s. 61-64.

2. Indologie za třetí republiky (1945-1948)

Relativně krátké období takzvané třetí republiky je možné brát jako jisté „přechodné“ období. Během těchto necelých tří let fungoval československý stát jako jakási omezená, regulovaná demokracie.¹⁹¹ Národní fronta, politický orgán vzniklý za války z antifašistických uskupení, se změnila v jedinou povolenou vládní koalici, sdružující v sobě čtyři české politické strany – Československou stranu národně socialistickou, Československou stranu lidovou, Československou sociální demokracii a nejsilnější Komunistickou stranu Československa. Na Slovensku existovaly dvě hlavní strany – Demokratická strana, vzniklá během Slovenského národního povstání v roce 1944, a Komunistická strana Slovenska. Strana slobody a Strana práce, které vznikly před volbami roku 1946, postavení těchto dvou stran nijak neohrožovaly. Ačkoli tyto strany stále ještě ve volbách kandidovaly samostatně, jejich stálá přítomnost v Národní frontě prakticky znamenala neexistenci opozice. Spolu s faktem, že existoval pouze omezený počet stran, jež měly buď socialistický, nebo reformní sociální program, tato skutečnost zásady demokracie značně omezovala.¹⁹² Navíc komunisté jako nejsilnější politická síla třetí republiky se nijak netajili tím, že tento nový režim byl pro ně pouze dočasným modelem, který měl být nakonec nahrazen socialismem sovětského typu.¹⁹³

Přechodným obdobím však třetí republika nebyla jen z politického hlediska, ale taktéž z akademického hlediska. Již v prvních dnech po druhé světové válce byly otevřeny vysoké školy, které nacisté zavřeli na podzim roku 1939.¹⁹⁴ Obnovení výuky a akademické činnosti na univerzitách však nebylo nic jednoduchého. Více než šest let trvající okupace Československa a válečné běsnění mělo za následek 360 000 mrtvých československých občanů.¹⁹⁵ Mezi oběťmi byla taktéž řada osob z akademické sféry. Pro ilustraci Karlova univerzita ztratila během těchto let 70 ze svých 381 docentů, tedy více než 18 %.¹⁹⁶ Své ztráty počítala i česká, respektive česko-německá indologie. O tragickém osudu Otto Steina jsme se zmínili již v předešlé kapitole. Smrt a umučení mnohých akademiků z meziválečné éry měly spolu se skutečností, že po šest let nebylo možné vychovávat jejich nástupce, za následek akutní nedostatek kvalifikovaných pracovních sil. Z tohoto důvodu byli zpět do aktivní služby

¹⁹¹ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. s. 477.

¹⁹² *Ibid.*, s. 484-485.

¹⁹³ *Ibid.*, s. 477.

¹⁹⁴ ZILYNSKÁ, Blanka. Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 235.

¹⁹⁵ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. s. 486.

¹⁹⁶ ZILYNSKÁ, Blanka. Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 237.

povolávání již penzionovaní profesori, případně ti profesori, kteří byli s takzvaným čekatelným během války odesláni na dovolenou.¹⁹⁷

Situace byla o to složitější, že vysoké školy po téměř šestiletém uzavření zavalilo velké množství studentů, kteří toužili po vysokoškolském studiu. Vzhledem k nemožnosti studovat během války se v roce 1945 na vysokých školách nahromadilo více ročníků. Během letního semestru roku 1945 na Karlově univerzitě, který začal 11. června otevřením poslucháren lékařské fakulty¹⁹⁸, bylo na celé univerzitě zapsáno 12 500 posluchačů¹⁹⁹. Filozofů se na vysokoškolské studium zapsalo 5 152.²⁰⁰ Oproti předposlednímu akademickému roku před uzavřením vysokých škol (1937/1938), jenž představoval poměrně dost silný ročník, se na filozofickou fakultu v roce 1945 přihlásilo o téměř 100 % více posluchačů.²⁰¹ Při takovém nárůstu zájemců o studium není divu, že vzrostly také nároky na prostory a pedagogický sbor. Josef Petrář uvádí, že jestliže koncem třicátých let připadalo na jednoho učitele kolem deseti studentů, v prvních čtyřech poválečných letech jich bylo na jednoho učitele až 33.²⁰²

Jak je patrné ze seznamů přednášek konaných na Filozofické fakultě UK od roku 1945 až do února 1948, během celé této doby byl jediným stálým vyučujícím Indologického semináře Vincenc Lesný²⁰³, který byl zároveň v této době ředitelem Orientálního ústavu, jímž se stal v roce 1945 po odchodu Adolfa Grohmana.²⁰⁴ Lesnému bylo v roce 1945 již 63 let, a jak je uvedeno v jeho složce z univerzitního archivu, nastoupil zpět na univerzitu již 10. května toho roku.²⁰⁵ Během války byl veden jako profesor na dovolené s čekatelným.²⁰⁶ Kamil Zvelebil, jeden z již nastupující mladší generace indologů a později zakladatel české drávidistiky²⁰⁷, který se na indologii zapsal jako student v roce 1946, vzpomíná v této souvislosti na to, že Lesnému již tehdy asistoval Dušan Zbavitel, další z mladší generace indologů (o dva roky starší

¹⁹⁷ ZILYNSKÁ, Blanka. Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 238.

¹⁹⁸ Ibid., s. 246.

¹⁹⁹ Ibid., s. 250.

²⁰⁰ PETRÁŘ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 431.

²⁰¹ ZILYNSKÁ, Blanka. Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 250.

²⁰² PETRÁŘ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 431.

²⁰³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznamy přednášek konaných na filozofické fakultě Univerzity Karlovy 1945-1948.

²⁰⁴ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

²⁰⁵ Archiv UK, FFUK-37-446, Vincenc Lesný, Zpráva ministerstvu školství a osvěty, 4. 6. 1945.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Obor zaměřený na jihoindickou filologii, především na tamilštinu.

než Zvelebil) a významný překladatel z bengálštiny.²⁰⁸ Zbavitelovo jméno však v seznamech přednášek na filozofické fakultě nefiguruje až do roku 1950, kdy vede seminář bengálštiny (tehdy ještě zvané „bengálí“).²⁰⁹ Ve zprávě Vincence Lesného, kterou poslal 1. prosince 1948 ministerstvu školství, a ve které žádá ustanovení Dušana Zbavitele asistentem při indologickém semináři, je uvedeno, že Zbavitel působil v semináři od ledna 1946 jako knihovník a od února 1947 jako vědecká pomocná síla. V té samé zprávě je uvedeno, že byl Zbavitel prohlášen doktorem filozofie 19. listopadu 1948.²¹⁰ V době, o které Zvelebil referuje, tedy Zbavitel ještě asistentem oficiálně nebyl, avšak je pravděpodobné, že Lesný, sám již v relativně vysokém věku, podobnou výpomoc tehdy potřeboval.

Tento personální stav odráží celkovou situaci nejen na opětovně otevřené univerzitě (Josef Petráň v této souvislosti píše o zestárnutí učitelského sboru na fakultě, kde se věk většiny řádných profesorů pohyboval mezi 55 a 65 lety²¹¹), nýbrž i v celé orientalistice. S desetiletým odstupem hodnotí redakce časopisu *Nový Orient* personální situaci orientalistiky v době krátce po válce jako velmi neutěšenou. Nedostatek odborníků a přispěvatelů do zmíněného časopisu měl za následek, že „nebylo řídkým zjevem, že např. sinolog – nadto ještě začínající – psal o arabských cestovatelích nebo dokonce o turecké hudbě.“²¹² Na tuto skutečnost ukazuje i Jaroslav Strnad ve své práci o *Novém Orientu*.²¹³ Přitom je pro dobovou situaci charakteristické, že počet vystudovaných indologů, kteří by mohli pokračovat ve výuce i v badatelské práci, během války nejen nestoupal, nýbrž spíše klesal, a to především kvůli situaci v níž se ocitla česko-německá indologie. Zde přitom nejde pouze o tragický osud Otto Steina během války a o velkou ztrátu, kterou pro pražskou indologii představovalo úmrtí Morize Winternitze v roce 1937.²¹⁴ Česko-německá indologie totiž nebyla zasažena pouze úmrtími těsně před a během války. Protiněmecké nálady a již probíhající odsun se jistě podepsal na osudech těch Němců, jež se indologii věnovali, a kteří by se snad jinak věnovali indologii v českém prostředí i nadále. Toto tvrzení je v jistém smyslu pouze neověřená hypotéza, vcelku ilustrující příklad nám však dávají poválečné osudy Wilhelma Gamperta.

²⁰⁸ ZVELEBIL, Kamil V. Nejmladší z učitelů. In: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 62.

²⁰⁹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznamy přednášek konaných na filozofické fakultě Univerzity Karlovy 1950-1951.

²¹⁰ Archiv UK, FFUK-71-818, Dušan Zbavitel, Lesný Ministerstvu školství věd a umění, 1. 12. 1948.

²¹¹ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUŠTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 431.

²¹² 10 let naší orientalistiky. *Nový Orient* 10, 1955, č. 5, s. 65.

²¹³ STRNAD, Jaroslav, ed. *Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 539-540.

²¹⁴ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 527.

Wilhelm Gampert byl za války odveden do Wehrmachtu a po válce byl internován v Žalově jako německý státní příslušník a voják Hitlerovy armády, jak se o něm píše ve zprávě z 27. února 1951 uložené ve složce StB, která na začátku padesátých let provedla tajnou prověrku Orientálního ústavu.²¹⁵ Gamperta tehdy před odsunem nakonec zachránili (pokud se to tak dá říct) jeho kolegové z Orientálního ústavu. Že to zřejmě nebylo nic jednoduchého ukazují i obvinění, která byla proti Gampertovi vznesena. V jedné ze zpráv se například píše o tom, že Gampert byl na počátku války členem delegace u říšského protektora Konstantina von Neuratha, nosil odznak s hákovým křížem a „*choval se povýšeně, pánovitě jako pravý nacista*“.²¹⁶ Problémem byl samozřejmě jeho vztah k NSDAP. Sám Gampert ve své výpovědi z června 1945 uváděl, že se sice v dubnu 1939 k NSDAP přihlásil, ale členství bylo pouze provizorní a Gampert nedostal ani řádnou členskou knížku s fotografií. Dále uváděl, že dle jeho mínění tedy nikdy řádným členem NSDAP nebyl. Zároveň také popřel jakoukoli spolupráci s SS a s Gestapem.²¹⁷ Rozporuplné svědectví, které podali svědkové František Rybník a Karel Svoboda o jeho působení za války, dále ilustruje, v jaké situaci se tehdy Gampert nacházel. Na jednu stranu je líčen jako důsledný germanizátor, který nosil nacistický odznak (ačkoli v tomto se Rybník se Svobodou neshodnou), na druhou stranu jako člověk, který s Čechy mluvil česky, nikoho neudal a nikomu ani nevyhrožoval (více méně se oba svědci shodnou na tom, že snad kromě germanizace, trvání na německém oslovení a nošení nacistického odznaku, nemohou proti Gampertovi nic říct).²¹⁸

19. září 1946 poté sám Lesný oroduje za Gamperta a žádá jeho vynětí z odsunu a vydání legitimace pro nepostradatelné odborné pracovníky, jelikož je dle Lesného nepostradatelný při zpracovávání orientálních textů pro Školu orientálních jazyků²¹⁹, jež byla založena v roce 1945 při Orientálním ústavu a vycházela z jazykových kurzů pořádaných za války.²²⁰ Zároveň při tom sděluje, že jako syn české matky podal Gampert žádost o potvrzení čs. občanství, která se dále projednává u Ústředního národního výboru Hlavního města Prahy.²²¹ 29. září 1946 přichází zpráva z ministerstva vnitra, které sděluje, že odsun Viléma²²² Gamperta byl odložen

²¹⁵ Archiv bezpečnostních sil, Praha (dále ABS), fond H, signatura H_137_1 (dále psáno jen H_137_1), 1951, s. 592.

²¹⁶ ABS, H_137_1, s. 539.

²¹⁷ Ibid., s. 610.

²¹⁸ Ibid., s. 616.

²¹⁹ Ibid., s. 602.

²²⁰ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 553.

²²¹ ABS, H_137_1, s. 602.

²²² Jako „Vilém Antonín“ je Gampert veden již v protokolu z 22. 6. 1945, v němž jsou uvedena výše zmíněná svědectví Rybníka a Svobody. Jako „Wilhelm Anton“ je Gampert naposledy veden 13. 6. 1945 v protokolu, kde byla zapsána jeho vlastní výpověď, o níž byla řeč. Z tohoto důvodu bude nadále Gampert uváděn počestnělou variantou svého jména jako „Vilém Gampert“.

do případného zamítnutí jeho žádosti o potvrzení občanství.²²³ Další odklad odsunu byl oznámen 7. března 1947 zprávou oblastní úřadovny Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze, ve které se taktéž dozvídáme, že Gampert byl od 13. září 1946 ubytován a stravován přímo v Orientálním ústavu.²²⁴ Tato kauza trvala prakticky ještě po únoru 1948 a v následující kapitole se k ní ještě vrátíme v souvislosti s celkovou prověrkou orientalistů v padesátých letech. Nyní ji však uzavřeme s konstatováním, že „tahanice“ o Gamperta je jen další ilustrací toho, v jak složité personální situaci se nacházela indologie v prostředí třetí republiky.

Vraťme se na chvíli znovu na Karlovu univerzitu. První indologické kurzy, které si studenti mohli zapsat po znovuotevření vysokých škol v létě 1945, byly tři hodiny sanskrtu týdně pro začátečníky, dvě hodiny týdně kurzu „Indie hlavně po stránce kulturní“ a čtení a výklad jednodušších sanskrtských textů. Všechny kurzy přitom měly probíhat podle úmluvy, žádný z nich neměl pevně stanovený rozvrh.²²⁵ Je těžké říct, zda tomu bylo kvůli nižšímu počtu přihlášených posluchačů, či zda Lesný zkrátka raději stanovoval pevný rozvrh až po dohodě se svými posluchači bez ohledu na to, zda jich po druhé světové válce navštěvovalo indologické přednášky více, srovnatelně, či méně než před válkou. Materiály, jež by vrhaly jasné světlo na počet studentů indologie na fakultě, jsem bohužel s ohledem na epidemii nemoci COVID-19 nestačil včas dohledat. Celkově by se dalo očekávat, že vzhledem k vysokému nárůstu studentů na filozofické fakultě po druhé světové válce se v poměru k předválečnému období zvýšil i počet posluchačů indologie. Dokud však nebudou nalezeny a prostudovány příslušné materiály (pokud tedy existují), zůstává tento předpoklad pouhou hypotézou.

V zimním semestru 1945-1946 nadále pokračovala výuka sanskrtu, k níž se přidala četba a výklad Bhagavadgíty a taktéž přednáška o buddhismu.²²⁶ Zajímavá je skutečnost, že všechny tyto tři předměty měly být přednášeny nikoli na půdě univerzity, ale na půdě Orientálního ústavu.²²⁷ Toto byl zřejmě důsledek nepostačující kapacity univerzitních prostor po válce, o níž se zmiňoval Josef Petráň.²²⁸ Také další přednášky se soustřeďovaly především na sanskrt, četbu a výklad staroindických textů a taktéž na buddhismus, kterému se Lesný

²²³ ABS, H_137_1, s. 607.

²²⁴ ABS, H_137_1, s. 627.

²²⁵ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek, které se budou konat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letním běhu 1945, s. 10.

²²⁶ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek, které se budou konat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v zimním běhu 1945-1946, s. 12.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In. HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 431.

soustavně věnoval. Od zimního semestru 1946 v rámci indické filologie vedl také kurz avesty a nově se vedle Indologického semináře objevuje také Indologický proseminář.²²⁹

Výběr daných předmětů ukazuje na skutečnost, že indologie vyučovaná za třetí republiky ještě neměla jasný a daný plán studia. Výběr vypsáných přednášek se v podstatě bez výjimky řídil badatelským zájmem Vincence Lesného, zatímco mladší kolegové si v této době stále ještě dodělávali své akreditace. Povolání Lesného zpět na univerzitu v jeho 63 letech bylo bezesporu mimo jiné důsledkem toho, že tito mladší kolegové ještě stále nemohli indologii vyučovat. Vcelku příznačné je vypsání kurzu avestánštiny, která spíše než do indologie, spadá do oblasti íránistiky. Avšak Lesný se věnoval také staroperské tematice, zvláště pak zoroastrismu.²³⁰ Proč tedy nevypsat v rámci indické filologie také kurz avesty?

Je beze sporu, že byl Lesný v akademickém prostředí velmi ctěn. Význam jeho práce podtrhává nejen jeho jmenování do čela Orientálního ústavu a jmenování akademikem v roce 1952²³¹, ale také dopis, který v roce 1982 napsala ke stému výročí Lesného narození indická premiérka Indira Gándhiová, a ve kterém Lesného označuje za průkopníka ve studiu indických jazyků a kultury ve střední Evropě, a jako přítele svého otce, prvního indického premiéra Džaváharlála Néhrúa.²³² Lesného „stará“ indologie již však do „nového“ světa vzešlého z druhé světové války jaksi nepasovala, a to přesto, že Lesný obracel svou pozornost k soudobé Indii a tím přímo umožnil zrod indologie „nové“. Za dveřmi již stála mladší generace dychtivá zkoumat nové obzory a zkoumat je z jiného úhlu pohledu. Vincenc Pořízka již brzy uvede na akademickou půdu hindštinu jako samostatný předmět bádání. Dušan Zbavitel započne vyučovat na filozofické fakultě bengálštinu a celý život zasvětil překladům a rozborům novodobé bengálské literatury, v níž bude Rabíndranáth Thákur figurovat jen jako jedno z mnoha jmen (ačkoli stále nejvýznamnější). Kamil Zvelebil založí v podstatě nový obor „drávidistika“ a jako první indolog se tak plně zaměří na jihoindickou problematiku, která byla do té doby prakticky opomíjena. Lesný přitom podle Zvelebilových vzpomínek podobným iniciativám nikdy nebránil a bezesporu jejich rozvinutí přispěl.²³³ Zvelebil vůbec vzpomínal na období třetí republiky v poměrně idylickém duchu:

²²⁹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek, které se budou konat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v zimním běhu 1946-1947, s. 12.

²³⁰ FILIPSKÝ, Jan. Akademik Lesný – život a dílo, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. Praha: Karolinum, 1991. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. s. 21.

²³¹ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 293.

²³² *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 9-11.

²³³ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 62.

„Nikdy potom, ani za svého působení v Heidelbergu nebo na amerických univerzitách, jsem nepoznal svobodnější a volnější univerzitní studium a optimističtější atmosféru než v těch nádherných letech 1946-1948 na pražské univerzitě (tím hroznější bylo brutální zakončení této skutečné svobody po roce čtyřicátém osmém)“.²³⁴

V dané vzpomínce se jistě odráží skutečná atmosféra, jaká panovala v tehdejším prostředí Indologického semináře. Nejde přitom pouze o reflexi ještě stále poměrně liberálního studijního řádu, který v letech 1945-1948 na fakultě panoval (ačkoli se jednalo již o řád o něco méně liberální, než jaký existoval v době před válkou²³⁵, což však Zvelebil nemohl reflektovat). Ve Zvelebilově vzpomínce je vzhledem k povaze celého líčení implicitně obsažena i vzpomínka na onoho „nejlaskavějšího z učitelů“, který ve svém vztahu k žákům vystupoval jako pravý mentor, jenž svým studentům pomáhal usměrnit jejich vlastní studijní zájmy, aniž by je od takových zájmů odrazoval. Tento Lesného přístup ke studentům je dobře patrný v jeho dopise Zvelebilovi ze srpna 1951, který Zvelebil uvádí v původní podobě.²³⁶ Lesnému v tomto přístupu přitom pranic nebránila skutečnost, že o daných zájmech svých studentů neměl příliš znalosti – konkrétně v tomto případě Zvelebil vzpomíná, že Lesný neměl o tamilštině, jakožto o Zvelebilově hlavním zájmu, „valného tušení“.²³⁷

Přenesme se nyní z fakulty na Orientální ústav. Jak bylo řečeno v předešlé kapitole, Orientální ústav zůstal po celé období války na rozdíl od vysokých škol otevřený. Co se změnilo, byly předně zákon a stanovy ústavu. Především byl změněn paragraf 2 o účelu ústavu. Účelem ústavu napříště nemělo být pěstování a budování vědeckých a hospodářských styků s Orientem, nýbrž „poznávati země a národy Orientu po stránce vědecké i praktické, šířiti tyto znalosti a vychovávat dorost pro vědeckou práci i pro praktické působení v Orientě, v nejužší spolupráci s jinými institucemi tímto úkolem pověřenými.“²³⁸ Orientální ústav se tedy měnil z instituce spíše společenské v instituci čistě vědeckou. Další změnou bylo zrušení hospodářského odboru a přestěhování ústavu z nevyhovující Budečské ulice, kam byl nucen se přesunout z Lobkovického paláce v roce 1944, do budovy konventu Maltézských rytířů, která se nachází v Lázeňské ulici č. 4 na Malé Straně.²³⁹ Již bylo zmíněno založení samostatné Školy orientálních jazyků při Orientálním ústavu, která fakticky vznikla po válce z jazykových kurzů

²³⁴ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 62.

²³⁵ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 443.

²³⁶ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 67.

²³⁷ Ibid., s. 62.

²³⁸ Archiv AV ČR, OÚ-2-8-002/3, 3. stanovy Orientálního ústavu, 1. Účel a činnost ústavu, 1945, s. 1.

²³⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

již před tím na ústavě pořádaných. Na této škole učili významní čeští orientalisté²⁴⁰ včetně Vincence Pořízky, který zde vyučoval hindustánštinu (minimálně v době třetí republiky je ještě stále lépe mluvit o hindustánštině než o hindštině, jak píše Pořízková²⁴¹) a bengálštinu.²⁴²

28. května 1945 se konala schůze orientalistů svolaná revolučním výborem Orientálního ústavu. Sinolog Jaroslav Průšek na ní měl představit nový program ústavu, který se měl napříště stát vědeckou institucí a rozšířit publikační činnost ve prospěch veřejnosti.²⁴³ S tím souviselo založení nového časopisu pro širokou veřejnost s názvem *Nový Orient*, jehož první číslo vyšlo 15. října 1945. Jeho šéfredaktorem se stal Vincenc Lesný a v redakci byli dále přítomni z indologů také Otakar Pertold, Vincenc Pořízka a Lubor Hájek.²⁴⁴

Co se týče dalších indologů kromě Lesného, Pertold během let 1945-1948 dále přednášel srovnávací vědu náboženskou.²⁴⁵ V roce 1947 vyšel jeho teoretický *Úvod do vědy náboženské*.²⁴⁶ Publikoval taktéž do nově založeného časopisu *Nový Orient*. V roce 1945 vyšly dva jeho články o cestě do Barmy, které původně měly vyjít i knižně²⁴⁷, k tomu však zřejmě nedošlo. Kromě toho pak od pátého čísla prvního ročníku vycházela na pokračování Pertoldova učebnice hindustánštiny *Hindustání rózmarrah: Příručka hindustání do kapsy pro potřeby každého dne*.²⁴⁸

K mladším indologům, kteří přišli do styku s indologií již před válkou, patřili především již zmínění Oldřich Friš a Vincenc Pořízka. Friš studoval původně klasickou a slovanskou filologii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a navštěvoval taktéž přednášky z indické historie a indoevropského srovnávacího jazykozpytu.²⁴⁹ Studium zahájil již roku 1922²⁵⁰ a jako takový byl studentem nejen Lesného, ale taktéž Winternitze a dokonce ještě i Zubatého.²⁵¹ V letech 1924-1925 studoval v Berlíně u významných indologů Heinricha Lüderse, Helmutha von Glasenappa a Johannese Nobela.²⁵² V roce 1927 získal akreditaci pro středoškolského

²⁴⁰ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 553.

²⁴¹ K otázce výuky hindustánštiny, hindštiny a urdštiny se vrátíme v další kapitole.

²⁴² POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982*. s. 12.

²⁴³ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

²⁴⁴ *Nový Orient* 1, 1945, č. 1.

²⁴⁵ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 433.

²⁴⁶ PERTOLD, Otakar. *Úvod do vědy náboženské*. Praha: Melantrich, 1947.

²⁴⁷ PERTOLD, Otakar. Dvě slavné dágoby obětí války. *Nový Orient* 1, 1945-1946, č. 1, s. 19-20 a PERTOLD, Otakar. Dvě slavné dágoby obětí války (pokračování). *Nový Orient* 1, 1945-1946, č. 2., s. 22.

²⁴⁸ STRNAD, Jaroslav, ed. *Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 542.

²⁴⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 143-144.

²⁵⁰ GAMPERT, Vilém a Erich HEROLD. In: Memoriam Oldřich Friš. *Archív orientální* XXIII, 1955, č. 1, s. 497.

²⁵¹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 144.

²⁵² RYPKA, Jan. Nad rakví prof. dra Oldřicha Friše. *Nový Orient* 10, 1955, č. 3, s. 33.

učitele²⁵³ a posléze učil na školách ve Strakonicih, Prešově a Mělníce, od roku 1933 až do roku 1945 na škole v Tišnově.²⁵⁴ Z toho důvodu se indologii věnoval pouze soukromě a během celého meziválečného období nepublikoval. Teprve v roce 1945 dokončil svou disertační práci *Sattasai a její místo v indické lyrice* u Lesného²⁵⁵ a nejpozději od druhého ročníku *Nového Orientu* (1946-1947) publikoval v tomto časopise (poprvé se jeho jméno objevuje v souvislosti s překladem krátké prákrtské poezie z prvních století našeho letopočtu).²⁵⁶ V roce 1947 poté vychází jeho překlad celé *Sattasai*²⁵⁷ a o rok později jeho překlad védských hymnů.²⁵⁸

Vincenc Pořízka, jen o dva roky mladší než Friš (narozen 9. 11. 1905)²⁵⁹ byl původně vystudovaným teologem. V letech 1925-1929 studoval na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci a 5. července 1929 přijal kněžské svěcení. V roce 1932 se stal doktorem teologie, když obhájil svou dizertační práci *Syn člověka v nejnovější exegezi*.²⁶⁰ Ve stejném roce také začíná jako samouk studovat indologii na základě sanskrtských studií Vincence Lesného a své znalosti si prohlubuje při ročním pobytu v Římě, kde navštěvuje také knihovnu Institutu Orientale.²⁶¹ V roce 1938 odchází do Prahy, aby se mohl plně věnovat studiu sanskrtu, prákrťů a novindických jazyků.²⁶² Rok předtím se stává docentem teologie.²⁶³ Jeho teologické a indologické znalosti (a tedy také perfektní jazykové znalosti sanskrtu, latiny a řečtiny) se posléze propojí, a definitivním výsledkem této syntézy je pozoruhodná studie *The Bhagavadgītā and the New Testament*, vydaná v roce 1939, ve které Pořízka přesvědčivě vyvrací tehdejší představy o společném myšlenkovém základu Bhagavadgīty a Nového zákona.²⁶⁴ V letech 1939-1942 taktéž navštěvuje kurzy hindustánštiny a bengálštiny²⁶⁵ na Orientálním ústavu a sám od roku 1942 hindustánštinu a od roku 1943 i bengálštinu vyučuje.²⁶⁶ Do *Nového Orientu* poprvé přispěje hned v prvním ročníku (v třetím čísle – vyšlo v lednu 1946)

²⁵³ GAMPERT, Vilém a Erich HEROLD. In Memoriam Oldřich Friš. *Archiv orientální* XXIII, 1955, č. 1, s. 497.

²⁵⁴ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 144.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ *Nový Orient* 2, 1946-1947, č. 2-3, s. 32.

²⁵⁷ *Sattasai: sbírka sedmi set strof*. Přeložil Oldřich FRIŠ. Praha: Symposion, 1947.

²⁵⁸ *Védské hymny*. Přeložil Oldřich FRIŠ. Praha: Symposion, 1948.

²⁵⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 399.

²⁶⁰ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982: zakladatel hindistiky ve střední Evropě*. s. 6.

²⁶¹ Ibid.

²⁶² KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 399.

²⁶³ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982*. s. 9.

²⁶⁴ POŘÍZKA, Vincenc. *The Bhagavadgītā and the New Testament: Some Notes On The Presumed Parallelism*. *Archiv orientální* XI, 1939, č. 1, s. 210-241.

²⁶⁵ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982*. s. 12.

²⁶⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 399.

svým překladem indické národní písně *Matce Indii* (v originále *Vande Mātaram*, वन्दे मातरम्) od významného bengálského romanopisce Bankimčandra Čattopádhjáje.²⁶⁷

Bylo již zmíněno, že z řad indologů byl kromě Lesného, Pořízky a Friše jedním ze zakládajících redaktorů časopisu *Nový Orient* Lubor Hájek. Je zajímavé, že Hájek v době, kdy začal časopis poprvé vycházet, teprve nastupoval ke studiu na filozofické fakultě. V letech 1945-1949 studoval indologii u Lesného a srovnávací vědu náboženskou u Pertolda. Také první článek, který Hájek pro *Nový Orient* prokazatelně napsal byl článek *Dvojí renesance bengálského umění*, který vyšel až v roce 1950.²⁶⁸ Hájek se postupně orientoval na dějiny a současnost mimoevropského (nejen indického) umění a v roce 1952 se stal zakladatelem Sbírky orientálního umění Národní galerie v Praze.²⁶⁹

Co se týče publikační činnosti indologů za třetí republiky, kromě již zmíněných děl je významným počinem především Lesného poměrně rozsáhlá publikace o buddhismu, v níž shrnul své celoživotní poznatky o tomto původně indickém náboženství, a které vyšlo v roce 1948.²⁷⁰ V prvních ročnících *Nového Orientu* se objevují především aktuality z Indie, zejména v roce 1947, kdy Indie získává nezávislost. Autory článků není vždy jednoduché určit, neboť se mnohdy skrývají pouze za dvěma písmeny, které jsou někdy uvedeny ve verzálkách, a zřejmě označují iniciály autora²⁷¹, někdy však v minuskulích, kdy již není zcela jasné, zda se jedná o iniciály, či ne.²⁷² V roce 1947 se již zcela prokazatelně na stránkách *Nového Orientu* objevují články Milady Ganguliové²⁷³, která se v roce 1936 provdala za bengálského spisovatele Mohanlála Ganguliho a od roku 1939 žila v Kalkatě.²⁷⁴ Ta poté bude do *Nového Orientu* přispívat poměrně pravidelně a především seznamovat českého čtenáře s každodenním životem v Indii. Mezi články se taktéž objevují překlady. Již od prvního čísla uveřejňuje časopis Lesného překlady Rabíndranátha Thákura²⁷⁵, později také sanskrtské překlady Oldřicha Friše. Taktéž se zde objevují krátké citáty indických osobností. Typické je, že o Indii zde nepíší pouze vystudovaní indologové, ale taktéž další přispěvatelé, kteří měli k Indii nějakou vazbu. To je

²⁶⁷ ČATTOPÁDHJÁJ, Bankimčandra, přeložil Vincenc POŘÍZKA. *Matce Indii*, *Nový Orient* 1, 1946, č. 3, s. 20.

²⁶⁸ HÁJEK, Lubor. *Dvojí renesance bengálského umění*. *Nový Orient* 5, 1950, č. 4-5, s. 88.

²⁶⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 157.

²⁷⁰ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948.

²⁷¹ Vcelku bezpečně se dá určit, že iniciály V.L. patří Vincenci Lesnému, jako například v článku *Néhrú žádal sociálně-hospodářskou revizi* v 8.-9. dvojčísle 1. ročníku *Nového Orientu* na straně 49.

²⁷² Příkladem může být autor vystupující pod zkratkou „lu“, který recenzoval Lesného Esej o indickém vlivu v díle Otokara Březiny vyšlé v 2. čísle 1. ročníku na straně 28, nebo který napsal článek o umění v soudobě Indii v 8.-9. dvojčísle 1. ročníku na straně 34.

²⁷³ GANGULI, Milada. *Indický umělec nad českou knihou*. *Nový Orient* 3, 1947, č. 3, s. 26.

²⁷⁴ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 149.

²⁷⁵ Například Lesného překlad Thákurovy hry *Jaro*, která vycházela v *Novém Orientě* na pokračování od 2. čísla 1. ročníku.

příklad již uvedené Milady Ganguliové a také například Miloše Hamzy²⁷⁶, československého diplomata, který působil v zastupitelském úřadě Bombaji spolu s československým konzulem Hermanem Klačkem.²⁷⁷ Články o Indii psal do *Nového Orientu* dokonce i Prokop Maxa²⁷⁸, který toho měl s Indií společného zřejmě ještě méně.²⁷⁹ Ve svém dopise, který 27. února 1947 zaslal jmenovaný Hamza Vincenci Lesnému, se diplomat odvolává na jejich společnou rozpravu, kdy Lesný Hamzu žádal o zasílání příspěvků do *Nového Orientu*.²⁸⁰ Tyto skutečnosti dále ukazují na již zmíněný nedostatek kvalifikovaných odborníků, jež by do časopisu mohli přispívat (bez ohledu na to, jak hodnotné byly příspěvky takovýchto „neindologů“ o Indii).

Při pohledu na publikační činnost indologů se nedá příliš mluvit o nějakém jednotícím „indologickém konceptu“. V případě *Nového Orientu* se jeví jako jasná skutečnost, že pozornost indologů (a jejich „neindologických“ kolegů o Indii píšících), stejně jako ostatních orientalistů, se pomalu, ale jistě posouvala k popularizační činnosti. Ve změní různých aktualit, překladů a článků však není jednoduché nalézt nějaký jednotící prvek. Samozřejmě velmi významným jmenovatelem příspěvků byl indický boj za nezávislost a jeho úspěšné završení v roce 1947. Občas se také objevovala tematika československo-indických vztahů, jako například článek o československé zbrojovce v Indii²⁸¹, či článek *Pošlete nám české sklo, textilie a stroje* upozorňující na možnost navázání hospodářských styků československých firem s firmami indickými.²⁸² Pokud se ptáme na význam sanskrtu a staroindické problematiky v období třetí republiky, pak poměrně zajímavým je Lesného článek *Náš nejmladší orientalista*, v němž čtenářům představuje středoškolského žáka, jenž se chce učit sanskrt.²⁸³ V dalším článku Lesný přímo uvádí: „Bývám někdy tázán, zda máme některé cvičebnice sanskrtu pro samouky.“²⁸⁴ Z těchto článků se zdá, že zájem veřejnosti o tento staroindický jazyk vzdělavců zcela neupadá ani v této nové době, ve které získává Indie nezávislost, a ve které je již reflektován její obrovský hospodářský a politický potenciál (její „nesmírný význam“ reflektuje

²⁷⁶ HAMZA, Miloš. Jeho výsost mahárádža z... *Nový Orient* 3, 1947, č. 1. s. 8.

²⁷⁷ Archiv AV ČR, OÚ-17-53-71/B-It, Styky s jednotlivými zahraničními státy: Belgie-Itálie, Zahraniční styky: Indie, Souhrnná kulturní zpráva, 9. 5. 1947.

²⁷⁸ MAXA, Prokop. Nová zahraniční politika Indie. *Nový Orient* 2, 1947, č. 2-3. s. 25 či MAXA, Prokop. Indické problémy. *Nový Orient* 2, 1947, č. 6-7, s. 8-9.

²⁷⁹ Maxa, Prokop. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. Praha [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/maxa_prokop.html.

²⁸⁰ Archiv AV ČR, OÚ-15-47-51/4, Velevážený pane profesore, 27. 2. 1947.

²⁸¹ OBRŠÁL, A. Práce československé zbrojovky v Indii. *Nový Orient* 1, 1945, č. 1. s. 27.

²⁸² Pošlete nám české sklo, textilie a stroje. *Nový Orient* 2, 1947, č. 4. s. 7.

²⁸³ LESNÝ, Vincenc. Náš nejmladší orientalista. *Nový Orient* 2, 1947, č. 6-7, s. 36-37.

²⁸⁴ LESNÝ, Vincenc. Dvě příručky sanskrtu. *Nový Orient* 2, 1947, č. 6-7, s. 42.

například již zmíněný Prokop Maxa ve svém článku *Indické problémy*²⁸⁵) a jako lukrativnější by se proto jevilo spíše studium novindických mluvených jazyků.

Dále indologové samozřejmě publikovali taktéž v časopisu *Archiv orientální*. V červnu 1946 vyšlo druhé dvojčíslo XV. ročníku²⁸⁶, jehož první dvojčíslo vyšlo ještě za okupace v prosinci 1944.²⁸⁷ Hned na první stránce druhého dvojčísla vítá Lesný konec okupace a oznamuje reorganizaci Orientálního ústavu.²⁸⁸ Ve stejném ročníku poté vychází ještě článek Václava Machka, profesora srovnávacího jazykozpytu na univerzitě v Brně²⁸⁹, který se na necelých sedmi stranách zabývá původem staroindických božstev Ašvinů.²⁹⁰ V roce 1947 vychází XVI. ročník, v jehož rámci vychází Frišův článek opět se věnující Sattasai²⁹¹ a pak v sanskrtu psané sbírce básní Amarukašataka ze 7. až 8. století.²⁹²

Pokud shrneme vše, co bylo v této kapitole řečeno, jeví se jako adekvátní mluvit o období třetí republiky jako o „přechodném“ období i z hlediska indologie. Pozvolna se již začíná projevovat orientace na popularizační činnost, která bude tak typická pro další období. Toto samozřejmě přímo souvisí se založením popularizačního časopisu *Nový Orient*. Malý počet vystudovaných indologů má však za následek, že okruh indologických témat je velmi omezený. Vedle snahy o popis a výklad soudobých událostí, se většina odborné publikační činnosti točí kolem pár témat, kterým se oněch pár indologů věnovalo, přičemž ve většině případů publikuje především Lesný, který tak stále zůstává ústřední postavou československé indologie. Z důvodu neutěšené personální situace píšou o Indii v *Novém Orientu* jako v hlavním popularizačním médiu také autoři bez indologického vzdělání. Na stránkách *Archivu orientálního* jsou naproti tomu dále publikovány články zabývající se výhradně staroindickou tematikou. Na filozofické fakultě postupně vyrůstá nová generace indologů, která již brzy uvede na akademickou půdu novindické jazyky a vůbec novindickou tematiku jako plnohodnotné předměty studia. Pod taktovkou Lesného a asistujícího Dušana Zbavitele se však během tohoto období ještě stále studium orientuje na staroindickou tematiku a sanskrt. V období třetí republiky můžeme tak spatřovat kontinuální přechod od „staré“ indologie zaměřené v akademickém studiu téměř bezvýhradně na staroindickou problematiku k indologii „nové“, která již učinila ze soudobé Indie skutečný předmět akademického bádání a svou publikační

²⁸⁵ MAXA, Prokop. Indické problémy. *Nový Orient* 2, 1947, č. 6-7, s. 9.

²⁸⁶ *Archiv orientální* XV, 1946, č. 3-4.

²⁸⁷ *Archiv orientální* XV, 1944, č. 1-2.

²⁸⁸ LESNÝ, Vincenc. Opět svobodni. *Archiv orientální* XV, 1946, č. 3-4, s. I.

²⁸⁹ JANÁČEK, Karel. Václav Machek šedesátníkem. *Naše řeč* XXXVII, 1954, s. 257.

²⁹⁰ MACHEK, Václav. Origin of the Aśvins. *Archiv orientální* XVI, 1946, č. 3-4, s. 413-419.

²⁹¹ FRIŠ, Oldřich. Notes on Hála's Sattasai. *Archiv orientální* XVI, 1947, č. 1-2, s. 89-91.

²⁹² FRIŠ, Oldřich. Two Words From Amarušataka. *Archiv orientální* XVI, 1947, č. 1.2, s. 92-95.

činnost zaměřila v rámci popularizace na mnohem širší veřejnost. Chápeme-li tedy období třetí republiky jako jakési „přechodné“, „provizorní“ období, během kterého se nejsilnější politická síla Československa – KSČ – připravovala k úplnému převzetí moci, můžeme toto období chápat jako „přechodné“ a „provizorní“ i z hlediska indologie. Jako období, ve kterém se pomalu rodila „nová“ indologie.

3. V podmínkách komunistického režimu do roku 1960

25. únor 1948 znamenal konec demokracie (ačkoli omezené) v Československu a nastolení vlády jedné strany. Na Filozofické fakultě Karlovy univerzity začaly již krátce nato čistky. Jan Blahoslav Kozák, jenž byl děkanem filozofické fakulty od akademického roku 1947–1948²⁹³, oznámil 4. března třem profesorům (Miloslav Hýsek, Josef Hutter a Otakar Machotka) a pěti soukromým docentům (Zdeněk Kalista, Cyril Stejskal, Ladislav Heger, Hubert Ripka a Zdeněk Ullrich), že jsou zbaveni všech svých univerzitních funkcí z rozhodnutí zmocněnce Akčního výboru NF ministerstva školství a osvěty. Tu samou informaci jim o den později písemně sdělil jejich bývalý kolega a nový ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý. Jejich odvolání bylo samozřejmě ospravedlněno křivými obviněními za neomluvitelné chování během okupace a za protistátní činnost.²⁹⁴ Čistky se však netýkaly pouze pedagogického sboru. Politické pronásledování studentů započalo pod záminkou takzvaných „studijních prověrek“ a v jeho výsledku bylo vyloučeno 439 studentů fakulty.²⁹⁵

Ani indologii se čistky zdaleka nevyhnuly. Zvelebil vzpomíná na jednoho ze svých spolužáků, který měl být vyhozen kvůli obvinění, že „*zdobil stěny pánského záchodku protistranickými a protistátními hesly vulgárního znění*.“²⁹⁶ Není zcela jednoduché určit, zda se jednalo o vykonstruované obvinění, či jestli se zakládalo na pravdě, neboť Zvelebil na daného studenta vzpomíná jako na studenta velice nevrlého a podrážděného, který „*se utrhoval na kolegy i učitele*.“²⁹⁷ Problémy s novým režimem měl zřejmě i Lesný. Petrůň píše v této souvislosti, že Lesný patřil k těm pedagogům, kteří nemohli být vyhozeni, neboť byli nepostradatelní, ale kteří měli být postiženi platovou diskriminací pro svůj „reakcionismus“. V tomto případě se však Nejedlý postavil na jejich stranu a proti škrtům v platech.²⁹⁸

Lesný podle Zvelebila zcela jednoznačně zastáncem nového režimu nebyl. Zvelebil vzpomíná na to, že svůj odpor nikdy nedával veřejné najevo (zřejmě i z toho důvodu mohl zůstat nejen na fakultě, ale i v čele Orientálního ústavu a v roce 1952 se stát akademikem), ačkoli „*z jeho výmluvného mlčení byl zřejmý*“.²⁹⁹

²⁹³ HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 557.

²⁹⁴ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In. HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 438.

²⁹⁵ *Ibid.*, s. 440.

²⁹⁶ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 64.

²⁹⁷ *Ibid.*

²⁹⁸ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci*. s. 91.

²⁹⁹ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 64.

Ke změnám došlo především v institucionálním rámci. Indologický seminář se v seznamech přednášek naposledy objevuje v akademickém roce 1949–1950.³⁰⁰ Z následujícího roku se bohužel v archivu Univerzity Karlovy zachovala pouze nedokonalá fotokopie seznamu a není z ní zcela jasné, zda se indologické předměty tehdy vyučovaly ještě v rámci Indologického semináře. Jaroslav Vacek ve svém historickém exkurzu uvádí, že již od roku 1950 fungovala indologie v rámci nové Katedry filologie a dějin Předního a Středního východu a Indie.³⁰¹ Uvedený údaj je však nutné brát s rezervou, neboť Vacek například uvádí, že Indologický seminář fungoval na filozofické fakultě již od roku 1920.³⁰² Jak již však bylo uvedeno v první kapitole, vznik Indologického semináře spadá až do roku 1926. Katedra filologie a dějin Předního a Středního východu a Indie se již bezpečně objevuje v akademickém roce 1951–1952 s íránistou a turkologem Janem Rypkou v čele a s indologem Erichem Heroldem jako tajemníkem.³⁰³ Z indologů jsou v jejím pedagogickém sboru toho roku zastoupeni Vincenc Lesný, Oldřich Friš, již zmíněný Erich Herold, Adolf Panz, Vincenc Pořízka a Dušan Zbavitel.³⁰⁴

Je otázkou, kdy přesně došlo k založení této katedry. Ta část reformy vysokoškolského studia, během níž byly dřívější profesorské stolice, semináře a prosemináře sloučeny do nových kateder, proběhla podle Josefa Petráně na konci akademického roku 1950–1951.³⁰⁵ Je tedy možné, že v průběhu celého roku 1950–1951 byla indologie ještě stále vyučována v rámci Indologického semináře a prosemináře.

V zákoně o vysokých školách 58/1950 Sb.³⁰⁶, na jehož základě byla výše uvedená institucionální změna provedena, bylo dále v paragrafu 20 uvedeno, že studijní a zkušební plány stanovuje ministr školství v dohodě se zúčastněnými členy vlády. Ministr měl taktéž stanovovat studijní osnovy.³⁰⁷ Provedením této reformy byly možnosti výběru určitých předmětů dle osobních preferencí studentů (a samozřejmě také univerzitní samospráva) okleštěny na minimum. Povinným základem pro všechny studenty filozofické fakulty se stala výuka marxismu-leninismu, ruské odborné terminologie, semináře o sovětské vědě a výuka dalších

³⁰⁰ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1949–1950, s. 44.

³⁰¹ VACEK, Jaroslav. *Bibliography (with a historical survey)*. s. 15

³⁰² *Ibid.*, s. 14.

³⁰³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1951–1952, s. 27.

³⁰⁴ *Ibid.*, s. 28.

³⁰⁵ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In. HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 445.

³⁰⁶ Daný zákon je přiložen k seznamu přednášek konaných v letech 1951–1952.

³⁰⁷ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1951–1952, s. 8.

podobných ideologických předmětů. Samozřejmostí byla ruština, od akademického roku 1956–1957 výuka politické ekonomie, „vědeckého komunismu“ a tak dále. Vysokoškolské studium se svým pojetím přiblížilo středoškolskému systému.³⁰⁸

Zásadním momentem se stalo rozdělení dosavadní jediné filozofické fakulty na samostatnou Filozoficko-historickou a samostatnou Filologickou fakultu Univerzity Karlovy. K tomuto rozdělení došlo na základě vládního nařízení z 2. října 1951 a jeho provedení bylo motivováno především politicky – komunistický režim nespokojený s poměry, které na fakultě vládly, předpokládal, že dva menší, účelově reorganizované celky dokáže lépe udržet pod kontrolou.³⁰⁹ Josef Petrůň považuje rok 1951 za počátek tohoto rozdělení, což je vzhledem k datu vydání zmíněného nařízení po právní stránce jistě pravda.³¹⁰ Seznam přednášek uveřejněný k akademickému roku 1951–1952 však s tímto rozdělením ještě nepočítal a filologické, stejně jako historické a filozofické (rozuměj především marxistické) obory uvádí pohromadě v rámci jediné filozofické fakulty.³¹¹ Ke skutečnému rozdělení fakult tak zřejmě došlo až v roce 1952, čemuž odpovídá také fakt, že teprve v akademickém roce 1952–1953 byla zvolena samostatná vedení pro každou fakultu zvlášť (prvním děkanem filologické fakulty se stal Bohuslav Havránek, první děkanem filozoficko-historické fakulty Oldřich Říha).³¹² Až do opětovného sloučení fakult na konci padesátých let pak probíhala výuka indologie na filologické fakultě. Rozdělení původně jediné filozofické fakulty bylo přitom rozdělením čistě strukturálním. Během celých padesátých let obě fakulty sdílely nejen své posluchače, nýbrž také budovy a byly propojeny vzájemnými kombinacemi studijních předmětů.³¹³ Institucionální rámec, v němž byla indologie pěstována, dále již změněn nebyl. Až do začátku šedesátých let probíhala výuka indologických předmětů stále v rámci Katedry filologie a dějin Předního a Středního východu a Indie.³¹⁴

Změnu doznala také výuka srovnávací vědy náboženské, jež byla spjata s Otakarem Pertoldem. Jak uvádí Petrůň, po reformě roku 1950 byla tato disciplína přiřazena jako věda o

³⁰⁸ PETRŮŇ, Josef. Filozofická fakulta. In. HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 444–445.

³⁰⁹ *Ibid.*, s. 446.

³¹⁰ *Ibid.*

³¹¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1951–1952.

³¹² HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 558.

³¹³ PETRŮŇ, Josef. Filozofická fakulta. In. HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 446.

³¹⁴ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1959–1960, s. 29.

dějínách náboženství a ateismu k národopisu.³¹⁵ „Srovnávací věda náboženská“ se však jako samostatný předmět naposledy vyskytuje ještě v seznamu přednášek z akademického roku 1950–1951.³¹⁶ Teprve v následujícím roce 1951–1952 tento předmět ze seznamu přednášek mizí a je nahrazen novým oborem „Dějiny náboženství a ateismu“. Pertold však přednáší také v rámci oboru „Národopis“, konkrétně volitelný předmět „Národopis jihovýchodní Asie“.³¹⁷ Ve stejném roce se také stává vedoucím nově ustavené Katedry historie (odbočka národopisu a pravěku).³¹⁸

Pokud se na chvíli zdržíme u osobnosti Otakara Pertolda, jeho vztah k vládnoucímu režimu je dosti složitý. Zvelebil v této souvislosti uvádí, že Pertold „hlásal bojovný ateismus a přednášel kromě srovnávací ‚vědy‘ [sic] náboženské marxistickou etnografií“.³¹⁹ V aktuální verzi internetové encyklopedie *Wikipedia* je v medailonku věnovaném Pertoldovi uvedeno, že „po roce 1948 se přihlásil k marxismu-leninismu a stal se vědecky i společensky konformním s komunistickým režimem“.³²⁰ Těžko říct, odkud čerpá autor tohoto tvrzení své informace, neboť neuvádí zdroj. Daný odkaz na *Wikipedii* je zde však uveden záměrně, a to i přes problematiku povahu informací, které se na *Wikipedii* vyskytují. Spolu se Zvelebilovými vzpomínkami totiž ukazuje na polistopadový diskurz, který Pertolda líčí jako jednoho z těch učenců, kteří přijali poúnorový režim a svým způsobem s ním srostli. Zvelebil jako by implicitně označoval Pertolda za „člověka režimu“, před nímž je třeba mít se na pozoru. Z tohoto důvodu se také Zvelebil neobrací s žádostí o pomoc při studiu tamilštiny na Pertolda, který byl podle Zvelebila snad jediným na fakultě, který tamilštinu vyučoval³²¹, nýbrž na pracovníky indického velvyslanectví v Praze.³²²

Výše zmíněný pohled na Pertolda je však problematický. Je pravdou, že se Pertold hlásil k ateismu, což dokládá jeho osobní služební výkaz, který se nachází v jeho složce v Archivu univerzity.³²³ Je také zřejmě pravdou, že se v době po válce nechal strhnout novou politickou situací a vyvíjel v tomto směru iniciativní aktivitu, čemuž by napovídal dopis s udáním na

³¹⁵ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. 433.

³¹⁶ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1950–1951.

³¹⁷ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1951–1952, s. 40.

³¹⁸ *Ibid.*, s. 21.

³¹⁹ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 66.

³²⁰ Otakar Pertold. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Otakar_Pertold.

³²¹ Viz s. 48.

³²² ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. Praha: Karolinum, 1991. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. s. 66.

³²³ Archiv UK, FFUK-48-577, Otakar Pertold, Osobní služební výkaz.

Františka Lelka (bez ohledu na to, zda bylo oprávněné či nikoli), který napsal 11. ledna 1946 tehdejšímu děkanovi fakulty Janu Rypkovi.³²⁴

V materiálech, které si o orientalistech vedla StB v roce 1951, se však Pertold jeví v něco problematičtějším světle. V přehledu o činnosti Orientálního ústavu z 3. července 1951 je Pertold spolu s Lesným a Rypkou uváděn jako jeden z těch, kteří „nemají kladného poměru [k režimu]“, a jejich styk s Hájkem je Hájkovi přičítán k tíži.³²⁵ V záznamu z 26. září 1951 vystupuje již Pertold ve vztahu k režimu mnohem kladněji, avšak přesto je mu vyčítána obhajoba Vincence Pořízky, o „kterém bylo na fakultě všeobecně známo, že se fláká“, a který byl označován jako „reakční živel“.³²⁶ To, že Pertold skutečně Pořízku obhajoval jako „vynikajícího linguistu“, dokazuje Pertoldův posudek na Pořízkovu práci z 18. října 1954.³²⁷ V dalším posudku poslaném prorektorovi 12. března 1955 se Pertold za Pořízku znovu staví a doporučuje ho na post docenta hindštiny, o který se Pořízka tehdy ucházel.³²⁸ V tom samém posudku také Pertold relativizuje Pořízkův poměr ke katolické církvi a jeho kněžskou dráhu uvádí jako nutnost vzešlou z nevyhovujících hospodářských podmínek. Dále pak uvádí, že se Pořízka intenzivně věnoval studiu marxismu-leninismu a „zejména ho zaujaly Stalinovy jazykové statě“.³²⁹ Pertold přitom musel vědět, že podobné zaujetí „Stalinovými geniálními tezemi“ by muselo být u jakéhokoli seriózního lingvisty naprosto směšné (více k tematice tohoto ryze mocenského Stalinova zásahu do lingvistiky viz samostatnou kapitolu *Exkurs: Diskuse o Stalinově geniálním přínosu jazykovědě* v Petránově díle *Filozofové dělají revoluci*³³⁰). Mimo to, jak naznačuje Marta Pořízková, vztah Pořízky ke katolické víře rozhodně nebyl pouze pragmatického rázu³³¹, jak se snaží dokázat Pertold prorektorovi ve zmíněném posudku. Pertoldův vztah k režimu se ve světle těchto pramenů tak jeví jako mnohem ambivalentnější.

Pokud se vrátíme zpět k indologickému studiu na filozofické, později filologické fakultě, jako nejmarkantnější změna oproti předešlému období se jednoznačně jeví zavedení hindštiny a bengálštiny v akademickém roce 1950–1951.³³² V této době však také v rámci

³²⁴ Archiv UK, FFUK-48-577, Otakar Pertold, PhDr. František Lelek, jeho chování za okupace, 11. 1. 1946.

³²⁵ ABS, H_137, s. 181.

³²⁶ ABS, H_137_2, s. 388.

³²⁷ Archiv UK, FFUK-50-595, Posudek o vědeckých pracích p. ThDr. a PhDr. Vinc. Pořízky, 18. 10. 1954.

³²⁸ Archiv UK, FFUK-50-595, Prorektoru pro vědeckou činnost univerzity Karlovy v Praze, 12. 3. 1955.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Exkurs: Diskuse o Stalinově geniálním přínosu jazykovědě, in: PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci*. s. 197-208.

³³¹ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982*. s. 30.

³³² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1950–1951.

soudobého diskurzu zřetelně dochází k posunu významu pojmu „*indologie*“. Hindština a bengálština jsou totiž na fakultu uvedeny jako dva zcela nové obory vedle již existujícího oboru „*indologie*“. Ten od této chvíle představuje obor úzce zaměřený na staroindickou problematiku a sanskrt. V jeho rámci vyučuje především Oldřich Friš, zatímco Vincenc Lesný pomalu „odchází ze scény“.³³³ Hindština a bengálština jsou na univerzitu uvedeny ještě pod jmény přímo přejatými z indických jazyků – „hindí“ a „bengálí“. Hindštinu uvádí na fakultní půdě Vincenc Pořízka, bengálštinu Dušan Zbavitel (na tu však nastoupí během sedmi let pouze jediný ročník, který ukončí studium v akademickém roce 1954–1955³³⁴). Od akademického roku 1951–1952³³⁵ vypomáhá Pořízkovi s výukou rodilý mluvčí Masúd Ali Khán³³⁶, který od té doby vyučuje na filozofické, potažmo filologické fakultě až do akademického roku 1956–1957³³⁷ a mimo hindštiny jako první na fakultě vyučuje urdštinu.³³⁸

V roce 1951–1952 se také poprvé na fakultě vyučuje tamilština, a to pod Otakarem Pertoldem.³³⁹ Hned v příštím roce však již ze seznamů přednášek znovu mizí.³⁴⁰ V roce 1951–1952 se taktéž obory „hindština“ a „bengálština“ (stejně jako „tamilština“) již uvádí v jejich počestlých verzích³⁴¹, což je změna, ke které se ještě dostaneme v souvislosti s Pořízkovým článkem *Hindostánština, nebo hindustání?*, který vyšel v *Novém Orientu* v roce 1949. V akademickém roce 1955–1956 je posléze bengálština na dva roky odstavena. Důvodem toho je zřejmě Zbavitelův odchod z fakulty do Orientálního ústavu 1. března 1954.³⁴² Avšak ani hindština a „*indologie*“ (zde myšlena ve významu, jež měla v dobovém diskurzu – tedy staroindická filologie) není během padesátých let otevírána každý rok. V letech 1954–1956 není otevřen žádný nový ročník.³⁴³ Teprve v akademickém roce 1956–1957 je znovu otevřena výuka

³³³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1950–1951.

³³⁴ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1954–1955, s. 46.

³³⁵ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1951–1952, s. 79.

³³⁶ Dle svazků StB měl Masúd Ali Khán dorazit do Československa v roce 1949 a měl se „*projevovati jako pokrokově smýšlející student*“. Viz ABS, H_137, s. 175

³³⁷ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1956–1957, s. 71.

³³⁸ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1953–1954, s. 84.

³³⁹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1951–1952, s. 80.

³⁴⁰ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1952–1953.

³⁴¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1951–1952, s. 79–80.

³⁴² Archiv UK, FFUK-71-818, Dušan Zbavitel, Potvrzení, 3. 3. 1954.

³⁴³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882–2007/2008, Seznamy přednášek na Filologické fakultě ve studijních letech 1954–1955 a 1955–1956.

hindštiny, opět s Pořízkou.³⁴⁴ Ve stejném roce se také přestává používat pojem „*indologie*“, který je nahrazen názvem „staroindická filologie“. ³⁴⁵ V dalším roce se opět otevírá nový ročník bengálštiny³⁴⁶, jenž je však nově veden nikoli Zbavitelem, nýbrž Ivo Fišerem.³⁴⁷ Zbavitel však nadále působí na fakultě jako externista.³⁴⁸ V akademickém roce 1959–1960 se pak konečně na znovusjednocené filozofické fakultě otevírá nový (prozatím průvodní) obor „drávidistika“ vedený Kamilem Zvelebilem, v jehož rámci se opětovně a nyní také na delší dobu otevírají kurzy tamilštiny³⁴⁹ (název „drávidistika“ je však v dalších seznamech nahrazen názvem „tamilština“³⁵⁰). Kromě již zmíněných jazyků se na fakultě vyučují také prákrty. V akademickém roce 1952–1953 vyučuje ještě Vincenc Lesný středoindické dialekty³⁵¹, v následujícím roce vyučuje páli Oldřich Friš³⁵² a v letech 1955–1957 vyučuje prákrty Ivo Fišer.³⁵³ V akademickém roce 1954–1955 také poprvé vyučuje moderní dějiny Indie (orientované na dělnické hnutí) Miloslav Krása.³⁵⁴

Přesuňme se nyní do Orientálního ústavu. Po únorovém převratu byl vypracován návrh na další změnu stanov. V archivu Akademie věd je bohužel dochován pouze ne zcela dobře čitelný rukopis, jenž je psaný rozpitým inkoustem.³⁵⁵ Jisté však je, že v rámci Orientálního ústavu byl ustanoven akční výbor, který dané stanovy prosadil³⁵⁶, převzal správu ústavu a Vincence Lesného ponechal v jeho čele pouze symbolicky. Jeho zástupcem se stal Jaroslav Průšek a Orientální ústav od té doby již fakticky vedl on.³⁵⁷ Nový *status quo* byl potvrzen, když

³⁴⁴ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1956–1957, s. 71.

³⁴⁵ Ibid., s. 72.

³⁴⁶ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1957–1958, s. 64.

³⁴⁷ Ivo Fišer studoval staroindickou filologii u Lesného a srovnávací vědu náboženskou u Pertolda v letech 1948–1952. Od roku 1951 se věnoval rovněž bengálštině. Viz KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 134.

³⁴⁸ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1958–1959, s. 89.

³⁴⁹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1959–1960, s. 101.

³⁵⁰ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1960–1961, s. 94.

³⁵¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1952–1953, s. 47.

³⁵² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1953–1954, s. 85.

³⁵³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1955–1956, s. 72 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filologické fakultě ve studijním roce 1956–1957, s. 72.

³⁵⁴ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznamy přednášek na Filologické fakultě ve studijních letech 1954–1955, s. 46.

³⁵⁵ Archiv AV, OÚ-2-8-002/4, 4. stanovy OÚ, pracovní návrh.

³⁵⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

³⁵⁷ JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-20], s. 15.

se Průšek stal skutečným ředitelem ústavu v roce 1952 a ten byl ve stejném roce inkorporován do nově vzniklé Československé akademie věd (ČSAV)³⁵⁸, rok před Lesného smrtí. Spolu s tím byla také Škola orientálních jazyků při ústavu převedena pod tehdejší Státní ústav jazykový.³⁵⁹ Tímto byla dokonána přeměna Orientálního ústavu ze společenského na vědecký institut. V rámci ústavu vznikla čtyři samostatná vědecká oddělení – 1) Starý Přední východ (vedoucím Josef Klíma), 2) Střední a nový Přední východ (vedoucím Otakar Klíma), 3) Indologie (vedoucím Pavel Poucha – o něm ještě bude řeč), 4) Sinologie (vedoucím Berta Krebsová).³⁶⁰

Ještě před inkorporací Orientálního ústavu pod ČSAV prochází ústav již několikrát zmíněnou tajnou prověrkou StB. Kromě Lesného, Pertolda a Gamperta se v hledáčku ocitají také již zmíněný Lubor Hájek, Vincenc Pořízka, Dušan Zbavitel, Pavel Poucha a Miloslav Krása, který ještě těsně před únorovým převratem stačí vycestovat do Indie, kde studuje indické dějiny u profesorů O. P. Bhatnagara, Táry Čanda, Bišěšvara Prasáda a Íšvara Prasáda na univerzitě v Iláhábádu (dnes Prajágádž) v letech 1947-1948.³⁶¹

Lesný se stává podezřelým především kvůli jeho kontaktům s Indy, kteří se tehdy v Československu nacházeli.³⁶² Již dříve bylo zmíněno podezření, jaké bylo chováno také k Otakaru Pertoldovi. V této souvislosti je zajímavé, že právě v době, kdy probíhala prověrka ústavu, vyšla v *Novém Orientu* krátká prohlášení nejstarší generace orientalistů, jež byla spojena pod heslem *Hlasuji pro mír*. Mezi nimi se nacházeli také Lesný s Pertoldem.³⁶³ Toto poměrně zvláštní prohlášení bylo s velkou pravděpodobností reakcí na podezřívavé stanovisko režimu k těmto již za první republiky působícím orientalistům.

Po tahanici o Gamperta během třetí republiky podalo ministerstvo školství, věd a umění do Orientálního ústavu opětovně žádost, aby ústav Gamperta pro jeho německý původ přestalo zaměstnávat. Jeho kolegům se jej však podařilo v ústavu udržet, a nakonec mu bylo přiznáno československé státní občanství.³⁶⁴ 2. října 1951 pak o Gampertovi píše zprávu agent vedený pod jménem Turský:

³⁵⁸ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 555.

³⁵⁹ Ibid., s. 553.

³⁶⁰ Archiv AV ČR, fond Orientální ústav ČSAV, karton 7, inv. č. 19, sign. 0124 (dále psáno ve tvaru OÚČSAV-7-19-0124), Základní a obecná ustanovení, pracoviště, Seznam členů jednotlivých oddělení.

³⁶¹ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 274.

³⁶² ABS, H_137_1, s. 43.

³⁶³ Hlasuji pro mír. *Nový Orient* 6, 1951, č. 6, s. 121.

³⁶⁴ ABS, H_137_1, s. 593.

„Myslím, že je to dobrý pracovník. Jeho politické smýšlení mi není známo, ježto o tom nikdy se nevyjadřuje. Není zcela [sic] zdrav, stěžuje si na srdeční chorobu. Zdá se, že osud mu již uštedřil mnoho ran.“³⁶⁵

Implicitní prosba, aby nový režim již konečně ponechal Gamperta na pokoji, byla nakonec zřejmě vyslyšena a až do roku 1978 řídil Gampert hlavní katalog knihovny Orientálního ústavu a občas dokonce i publikoval.³⁶⁶

Velmi podezřívavé stanovisko zaujímala StB vůči Luboru Hájkovi. V přehledu o činnosti objektu z 3. července 1951 se o Hájkovi píše, že „za protektorátu vyvíjel fašistickou aktivitu pro kterouž to činnost byl po revoluci vyšetřován[,] ale na základě svědků omylně [sic!] vzhledem [k] nedostatečným důkazům a dle našeho mínění také tehdejší Drtinovi justice“³⁶⁷. K tomuto vyšetřování skutečně došlo. Hájek byl obviněn z napsání jakýchsi inkriminovaných článků, avšak vzhledem k výpovědi svědků a vzhledem k jeho mladistvému věku, byl zproštěn obžaloby.³⁶⁸ Ve zprávě agenta Io³⁶⁹, který však ještě neměl přidělené krycí jméno, je uvedeno, že se Hájek projevuje „reakčně“.³⁷⁰ Podobně negativní stanovisko zaujímala StB taky vůči Pořízkovi, jak již bylo zmíněno.

V nepříjemné situaci se zřejmě ocital Pavel Poucha, který se jako indolog zabýval především Mahábháratou, Rgvédou, staroindickou filozofií a astrologickými texty. Kromě indologie se však zabýval také mongolistikou a tibetanistikou a významný byl především jako zakladatel české tocharistiky (obor zabývající se již vymizelým indoevropským etnikem Tocharů v oblasti Tarimské pánve, dnes Sin-ťiang na území Čínské lidové republiky).³⁷¹ V roce 1945 byl stíhán jako kolaborant, přičemž v přehledu o činnosti Orientálního ústavu z 24. června 1950 se o něm píše jako o nadšeném přívrženci fašismu a obdivovateli Emanuela Moravce. Během války měl taktéž obdržet svatováclavskou orlici.³⁷² Stíhání bylo posléze zastaveno očištnou komisí.³⁷³ Nedůvěra, kterou k Pouchovi StB chovala přitom ještě zvyšovala Pouchova

³⁶⁵ ABS, H_137_1, s. 659.

³⁶⁶ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇY a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 149.

³⁶⁷ ABS, H_137, s. 181.

³⁶⁸ ABS, H_137_1, s. 556.

³⁶⁹ Značkou Io byl označován informátor, jenž působil v klíčovém bodu objektu zájmu a neměl přitom důvěru „nepřítele“. Více k organizaci StB viz BÍLEK, Libor. Zavazuji se dobrovolně... *Paměť a dějiny*, 2015, č. 4, s. 4-19.

³⁷⁰ ABS, H_137_1, s. 654.

³⁷¹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 400.

³⁷² O tomto protektorátním vyznamenání více viz BENEŠ, Otmar. *"Černý Petr": česká společnost a Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. Praha, 2019. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/200959>.

³⁷³ ABS, H_137_1, s. 45.

nevůle vstoupit do KSČ.³⁷⁴ O to zajímavější je skutečnost, že byl v roce 1952 po začlenění Orientálního ústavu do ČSAV jmenován vedoucím oddělení indologie.

Vcelku neutrálně byl hodnocen Zbavitel, ačkoli neprojevoval žádný bližší vztah ke KSČ.³⁷⁵ Krása byl poté hodnocen jako člověk se zřejmě vcelku kladným postojem k „lid. dem. zřízení“³⁷⁶, přestože jeho manželka měla udržovat písemné styky s příslušníky kapitalistických států a celá její rodina měla být „reakčně“ zaměřena.³⁷⁷

Z výše uvedeného je vidět, že mezi indology se nacházelo nemálo těch, jimž nový režim nedůvěřoval. Výjimku tvořili Erich Herold, jenž byl tajně dosazeným politickým tajemníkem z filosofické fakulty³⁷⁸ a Oldřich Friš, který byl jedním z informátorů StB, jak o tom svědčí zpráva o ustanovení lo vedoucím redaktorem *Nového Orientu* z 9. března 1951³⁷⁹ (v této době vystřídal Friš v pozici vedoucího redaktora *Nového Orientu* Vincence Lesného³⁸⁰). Zůstává paradoxem, že informátorem StB byl zrovna uznávaný sanskrtista, který se věnoval především staroindické filologii a překladům literatury, jež ve většině případů obsahovala filozoficko-náboženskou tematiku, zatímco k zakladatelům „hindistiky“ a „bengalistiky“ (jak byly později obory „hindština“ a „bengálština“ nazývány) měl vládní režim neutrální až negativní vztah, a to přesto (jak uvidíme dále), že právě studium novoinďických jazyků bylo v soudobém diskurzu považované za žádaný směr, jímž by se indologie měla vydat. Naopak studium sanskrtu mělo být spíše upozaděno.³⁸¹

Co se týče publikační činnosti, pak zvláště v případě Dušana Zbavitele se ještě více než v období třetí republiky projevuje popularizační tendence. Zbavitel přispíval svými překlady z bengálštiny do *Nového Orientu* a během padesátých let vydal hned několik samostatných titulů překladové krásné literatury.³⁸² Od roku 1951 také přispívá svými překlady z tamilštiny a dalších jihoindických jazyků do *Nového Orientu* Kamil Zvelebil (první jeho výbor z tamílské poezie vychází v 5. čísle 6. ročníku a je vybírán se zřetelem k sociální tematice³⁸³). Ze sanskrtu dále překládá a do *Nového Orientu* přispívá Oldřich Friš, který dokonce spolupracuje

³⁷⁴ ABS, H_137_2, s. 99.

³⁷⁵ ABS, H_137_1, s. 93.

³⁷⁶ ABS, H_137_2, s. 115.

³⁷⁷ ABS, H_137, s. 205.

³⁷⁸ ABS, H_137, s. 127.

³⁷⁹ ABS, H_137, s. 113.

³⁸⁰ *Nový Orient* 6, 1951, č. 2-3.

³⁸¹ Viz. s. 56.

³⁸² Např. BANDJOPÁDHJÁJ, Mánik. *Plavec na řece Padmě*. Praha: Československý spisovatel, 1954; *Bengálské milostné balady*. Praha: SNKLHU, 1956; THÁKUR, Rabíndranáth. *Básně a veršovaná dramata*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958; či THÁKUR, Rabíndranáth. *Gora. Dvě sestry*. Praha: SNKLHU, 1959. (Vše přeložil Dušan ZBAVITEL)

³⁸³ ZVELEBIL, Kamil. Z drávidské poesie. *Nový Orient* 6, 1951, č. 5, s. 94.

s Františkem Hrubínem.³⁸⁴ Frišova plodná činnost je však nešťastně ukončena jeho předčasnou smrtí v roce 1955, jen necelý rok poté, co byl jmenován děkanem filologické fakulty.³⁸⁵ Friš byl zřejmě vůbec tragickou postavou české indologie. Jan Rypka ve svém requiem vzpomíná na Friše vcelku v dobrém a obdivuje jeho píli a sílu čelit nelehkému životu. Zároveň zde pokládá otázku, zda právě nelehký životní osud a neustálá pilná práce bez oddechu nepřipravily Friše o život v ještě relativně mladém věku.³⁸⁶ I v souvislosti s jeho činností v StB je zajímavé zpětné hodnocení Kamila Zvelebila: „*Přestože ‚to myslel dobře‘, byl to člověk znervózňující a bohužel i ubližující.*“³⁸⁷

Kromě překladů vycházely v *Novém Orientu* dále aktuality a články k soudobému dění v Indii. Příznačné je, že na začátku padesátých let se výrazně mění dosavadní pozitivní náhled na Gándhího a Indický národní kongres: „*Gándhismus byl mocnou zbraní v rukou britské a indické buržoazie,*“ píše Zbavitel v článku ze začátku roku 1953.³⁸⁸ Když v roce 1952 Kamil Zvelebil píše o moderním tamilském spisovateli Suppiramanija Báradim, polituje lehce nad skutečností, že Báradi „*často však později podléhal – jako tehdy všichni – heslům Gándhího*“.³⁸⁹ Tento obrat je jednoznačně důsledkem atmosféry strachu, jenž panoval na začátku padesátých let v zemích sovětské sféry vlivu v souvislosti se Stalinovou tezí o „zostřování třídního boje“.³⁹⁰ Nepřátelský postoj vůči Indii a jejím vůdcům z doby protikoloniálního boje jistě souvisel také se skutečností, že Néhrú prostřednictvím svého delegáta při OSN sira Benegála Ráua protestoval proti severokorejské invazi na jih korejského poloostrova v roce 1950, ačkoli odmítl indickou účast v jednotkách OSN ve snaze zůstat ve válce neutrální.³⁹¹

O indických tématech psal dále taktéž již zmíněný Pavel Poucha. V roce 1949 například napsal do *Nového Orientu* článek o tanci v indických literárních a uměleckých památkách.³⁹² Zajímavý je poté článek *Naše orientalistika v roce 1955* vydaný v 2. čísle 11. ročníku *Nového Orientu*, kde je krátce představena práce v indologickém oddělení Orientálního ústavu. Zbavitel se měl v tomto roce věnovat literárnímu rozboru bengálských balad, Erich Herold dokončoval práci na své disertaci o „matriarchálních přežitcích“ ve staroindické společnosti a Zvelebil se

³⁸⁴ BILHANAH. Přeložili Oldřich FRIŠ a František HRUBÍN. Padesát strofo tajné lásce. *Nový Orient* 4, 1948, č. 2-3, s. 45.

³⁸⁵ HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 558-559.

³⁸⁶ RYPKA, Jan. Nad rakví prof. Dra Oldřicha Friše. *Nový Orient* 10, 1955, č. 3, s. 33-35.

³⁸⁷ ZVELEBIL, Kamil. Nejlaskavější z učitelů, in: *Vincenc Lesný a česká indologie*. s. 67.

³⁸⁸ ZBAVITEL, Dušan. Gándhismus a národně osvobozenický boj indického lidu. *Nový Orient* 8, 1953, č. 2, s. 21.

³⁸⁹ ZVELEBIL, Kamil. S. Báradi: Zakladatel moderní tamilské literatury. *Nový Orient* 7, 1952, č. 9, s. 139.

³⁹⁰ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. s. 526.

³⁹¹ COHEN, Stephen P. *India: Emerging Power*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2001, s. 275.

³⁹² POUCHA, Pavel. Tanec v indických památkách literárních a uměleckých. *Nový Orient* 4, 1949, č. 4-5, s. 76-79.

věnoval studiu výslovnosti některých hlásek v tamilštině. Zajímavé přitom je, že vedle těchto jednoznačně indologických (indologie opět myšlena jako *věda o Indii*) projektů, se na indologickém oddělení pěstovala také mongolistika (Pavel Poucha) a indonésistika (Miroslav Oplt).³⁹³ Pavla Pouchu je sice možné považovat taktéž za indologa, avšak Miroslav Oplt indologii nikdy nestudoval, ani nepěstoval.³⁹⁴ Toto ukazuje na skutečnost, že indonésistika a indologie byly vnímané jako obory relativně příbuzné, zřejmě především pro vliv, jaký měla indická kultura na indonéskou kulturu (např. přítomnost hinduismu na ostrově Bali). Ve stejném článku je také zmíněná činnost na filologické fakultě, kde je zmíněná Hana Knížková, věnující se významnému hindskému spisovateli Prémčandovi, a Aton Žižka, jenž se věnoval historii indických železnic. Je zde také uvedena zpráva o Zbavitelově úspěšném obhájení kandidátské práce *Rabíndranáth Thákur: Vývoj básníka*, čímž se stal prvním orientalistou s hodností kandidáta filologických věd.³⁹⁵

O Zbavitelově obhajobě kandidátské práce se dochoval zajímavý zápis v univerzitním archivu. Stanoveným cílem práce měl být „marxistický rozbor Thákurovy literární tvorby“.³⁹⁶ Zdůrazněn je při tom Thákurův „humanismus a demokratismus“.³⁹⁷ Po vcelku kultivované polemice s oponenty práce³⁹⁸ Pertoldem a Pouchou³⁹⁹ se Zbavitel poměrně jadrně vymezil vůči kritice Vincence Pořízky. Pořízka vyčetl Zbavitelovi jednak práci se sekundárními zdroji, a především skutečnost, že Zbavitel podle Pořízky neprovedl marxistický rozbor, a tudíž nesplnil cíl práce.⁴⁰⁰ Zbavitel odpovídá Pořízkovi poměrně zajímavým způsobem:

*„Bud' je přece má analýsa [sic] Thákurova díla a závěry z ní vyvozené pravdivá, tj. marxistická, nebo nepravdivá, tj. nemarxistická. Jiná eventualita, jak se domnívám, neexistuje.“*⁴⁰¹

Z uvedeného zápisu je zjevné, že se marxistická ideologie indologii nevyhnula, a to ani v relativně interním prostředí, ačkoli je zřejmě pravda, že ze všech oborů byly indologie a další „malé“ filologické obory zatíženy ideologickým dogmatem relativně nejméně, jak uvádí

³⁹³ HRBEK, Ivan. Naše orientalistika v roce 1955, *Nový Orient* 11, 1956, č. 2, s. 30.

³⁹⁴ KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 366-367.

³⁹⁵ HRBEK, Ivan. Naše orientalistika v roce 1955, *Nový Orient* 11, 1956, č. 2, s. 31.

³⁹⁶ Archiv UK, FFUK-723-2028, Kandidátské disertační práce a řízení – 2. Dušan Zbavitel, These ke kandidátské disertační práci Dušana Zbavitele, 1956, s. 1.

³⁹⁷ Ibid., s. 3.

³⁹⁸ Archiv UK, FFUK-723-2028, Kandidátské disertační práce a řízení – 2. Dušan Zbavitel, Příloha A, Část I., 1956.

³⁹⁹ Archiv UK, FFUK-723-2028, Kandidátské disertační práce a řízení – 2. Dušan Zbavitel, Protokol č. 2, 1956, s. 3-5.

⁴⁰⁰ Ibid., s. 5-6.

⁴⁰¹ Ibid., s. 6.

Petráň.⁴⁰² Je rozhodně zajímavé, že se o marxistické podstatě práce nejvíce prou právě ti indologové, kteří nebyli během prověrky na začátku padesátých let hodnoceni nijak kladně z hlediska jejich vztahu k novému režimu. Za zdánlivě ideologickým sporem se však zřejmě skrývá spíše osobní animozita, neboť Pořízka se se Zbavitelem podle všeho neměli příliš v lásce.⁴⁰³ Podobně napjaté vztahy zřejmě nebyly v Pořízkově životě příliš vzácným jevem, neboť byl podle vzpomínek Jana Marka velmi náročný na své okolí, stejně jako sám na sebe.⁴⁰⁴ Podobně kritický nebyl Pořízka koneckonců jen ke Zbavitelovi, nýbrž také k Odolenu Smékalovi⁴⁰⁵ a jeho učebnici hindštiny, která vyšla v roce 1956.⁴⁰⁶ Vtírá se potom otázka, zda zdánlivě ideologický spor mezi Zbavitelem a Pořízkou během Zbavitelovy obhajoby není již možné považovat za určitý projev performativní změny autoritativního diskurzu, jak o ní psal Alexej Jurčák.⁴⁰⁷ V takovém případě by snad bylo možné konstatovat, že marxistická ideologie ovlivňovala indologii již v polovině padesátých let v mnohem menší míře, než se na první pohled zdá. Tuto hypotézu vcelku podporuje i fakt, že po Stalinově smrti roku 1953 v *Novém Orientu* znovu vychází překlady čistě lyrické, milostné bez zjevné sociální tematiky a marxistického zabarvení.⁴⁰⁸ Příkladem může být Frišův překlad *Protrhla se světla hráz*⁴⁰⁹, dále pak překlad Zvelebila *Co počít, zamýšlel*⁴¹⁰, či Zbavitelův překlad *Šántí*.⁴¹¹ Další fakta, jež by tuto hypotézu potvrzovaly budou ještě uvedena v odstavci věnujícímu se článku *Indologie dnes a zítra*.

Zůstaňme však ještě na chvíli u Pořízky⁴¹². Již bylo řečeno, že v roce 1950, když byly na filozofickou fakultu uvedeny novindické jazyky, byly v seznamu přednášek vedeny jako „hindí“ a „bengálí“. Již v roce 1949 vyšel v *Novém Orientu* článek zmíněného Pořízky *Hindostánština, nebo hindustání?*, v němž Pořízka řeší právě onu otázku jak indické názvy

⁴⁰² PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci*. s. 129.

⁴⁰³ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982*. s. 33.

⁴⁰⁴ *Ibid.*, s. 37-39.

⁴⁰⁵ Smékal byl Pořízkův žák, významný hindštinář, ale taktéž básník, překladatel a v letech 1993-1996 první velvyslanec České republiky v Novém Dillí s akreditací pro Indii, Nepál, Šrí Lanku, Bangladéš a Maledivy. Viz KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 444.

⁴⁰⁶ POŘÍZKA, Vincenc. Zmatek v základních mluvnických pojmech v české učebnici hindštiny. *Slovo a slovesnost* XVIII, 1957, č. 4, s. 234-236.

⁴⁰⁷ JURČÁK, Alexej. *Bylo to na věčné časy, dokud to neskončilo: Poslední sovětská generace*. Praha: Karolinum, 2018, s. 39-42.

⁴⁰⁸ Prvním lyrickým překladem po Stalinově smrti je krátký úryvek ze Sattasáí přeložený Frišem – Přeložil Oldřich FRIŠ. Ze Sattasáí. *Nový Orient* 8, 1953, č. 9, s. 145.

⁴⁰⁹ Přeložil Oldřich FRIŠ. *Protrhla se světla hráz*. *Nový Orient* 10, 1955, č. 1, s. 5.

⁴¹⁰ KALITTOGEL, Přeložil Kamil ZVELEBIL. *Co počít, zamýšlel*. *Nový Orient* 10, č. 2, s. 19.

⁴¹¹ Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Šántí*. *Nový Orient* 10, 1955, č. 2, s. 22-23.

⁴¹² Co se týče již zmíněné Pořízkovy habilitace, docentem nakonec zřejmě i přes Pertoldovu podporu jmenován nebyl, jak o tom svědčí seznamy osob vyučujících na fakultě, které jsou uvedeny v seznamech přednášek konaných po roce 1955. V Pořízkův neprospěch přitom zřejmě zasáhla strana, neboť při hlasování na fakultě se pro Pořízkovu habilitaci vyslovalo 12 ze 14 přítomných členů FR – viz Archiv UK, FFUK-50-595, Vincenc Pořízka, Výpis ze zápisu, 21. 12. 1954.

„hindí“, „urdú“, „bengálí“ a „hindustání“ počestit. V případě „hindustání“ sám navrhuje spíše český název „hindostánština“ a nikoli „hindustánština“, což Pořízka odůvodňuje tím, že samohláska „u“ pochází z moderní perské výslovnosti, zatímco v Indii se zachovala samohláska „ó“, jež byla původně přítomna i ve středověké perštině.⁴¹³

Do *Nového Orientu* v padesátých letech dále přispívala svými články o Indii také Milada Ganguliová, jež byla zmíněna v předešlé kapitole.⁴¹⁴ Novinkou jsou překlady z romštiny od Milady Hübschmannové⁴¹⁵, indoložky, která se navzdory nevůli režimu (jenž usiloval o asimilaci Romů) stala zakladatelkou české romistiky.⁴¹⁶

Článek, jenž by rozhodně neměl uniknout naší pozornosti je článek *Indologie dnes a zítra*⁴¹⁷ z roku 1951 napsaný Borisem Merhautem, jenž mimo indologii studoval taktéž psychologii, pedagogiku, knihovnictví a religionistiku a od roku 1954 pracoval v Orientálním ústavu.⁴¹⁸ Jako východisko „indologie dnes“ má sloužit především sovětská indologie. V článku je kritizován dosavadní přístup k indologii jako ke studiu čistě staroindické tematiky a sanskrtu, jenž je zde prezentován jako jazyk, který ustrnul a lidovým vrstvám již nebyl na rozdíl od prákrťů srozumitelný. Jako takový tedy sloužil v podstatě pouze jako nástroj k zachování moci bráhmanů. Erich Herold šel v tomto (minimálně oficiálně) zřejmě rozšířeném názoru ještě dál, když prohlásil, že se sanskrtem nikdy nemluvílo⁴¹⁹ (článek v němž Herold tento názor vyslovil, byl součástí polemiky, která se v roce 1957 rozhořela na stránkách *Nového Orientu* mezi orientalisty (především však Heroldem) a Státním nakladatelstvím politické literatury, a v níž obě strany kritizovaly práci toho druhého⁴²⁰). Merhaut ve zmíněném článku z roku 1951 pak dochází k závěru, že je načase přestat „přeceňovat“ význam sanskrtu a více se věnovat studiu novindických jazyků. Zároveň však odmítá tradici kurzů hindustánštiny a bengálštiny za první republiky, jež byla dle Merhauta motivována pouze obchodními zájmy průmyslových kapitalistů. Rovněž se vymezuje vůči britskému zájmu o novindické jazyky, jenž byl dle Merhauta motivován pouze praktickým školením koloniálních úředníků a

⁴¹³ POŘÍZKA, Vincenc. Hindostánština, nebo hindustání? *Nový Orient* 4, 1949, č. 10, s. 220.

⁴¹⁴ GANGULIOVÁ, Milada. Nový indický umělecký soubor. *Nový Orient* 4, 1949, č. 4-5, s. 104-105 či GANGULIOVÁ, Milada. Chytrý bráhman. *Nový Orient* 8, 1953, č. 7, s. 111.

⁴¹⁵ Zapsala a přeložila Milada HÜBSCHMANNOVÁ. Poesie slovenských cikánů. *Nový Orient* 9, 1954, č. 9, s. 137; či Přeložila Milada HÜBSCHMANNOVÁ. Píseň kočovných cikánů. *Nový Orient* 10, 1955, č. 8, s. 114.

⁴¹⁶ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 206.

⁴¹⁷ MERHAUT, Boris. Indologie včera a dnes. *Nový Orient* 6, 1951, č. 7, s. 153-154.

⁴¹⁸ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 325.

⁴¹⁹ HEROLD, Erich. Několik slov na vysvětlenou. *Nový Orient* 12, 1957, č. 10, s. 159-160.

⁴²⁰ Mimo výše zmíněný článek se jednalo o články HEROLD, Erich. Slovo k práci redaktorů. *Nový Orient* 12, 1957, č. 6, s. 81-82; ŽÁKOVSKÝ, Richard, PAŘÍKOVÁ Zdeňka a František KEJDANA. Slovo k práci orientalistů. *Nový Orient* 12, 1957, č. 10, s. 158-159; Závěrečná poznámka redakce. *Nový Orient* 12, 1957, č. 10, s. 160.

„vykořisťovatelskými“ zájmy Britů. Podobný pohled na výuku novindických jazyků mimo socialistický blok a v době první republiky se pak v diskurzu poúnorového Československa objevuje prakticky neustále. Jak však uvidíme dále, staroindické tematické se indologové nepřestali věnovat prakticky až do normalizačních let, navzdory těmto „proti-sanskrtovým“ deklaracím. Jak uvádí Strnad, i přes takovou radikální rétoriku o nutnosti nových přístupů se v rámci celé orientalistiky ke skutečným změnám dospívalo jen pozvolna.⁴²¹ Především díky schopnostem Jaroslava Průška, který si dokázal osvojit autoritativní jazyk komunistického režimu a úspěšně ho používat v rétorice, si československá orientalistika včetně indologie dokázala až do Průškova odvolání na počátku sedmdesátých let udržet své tradiční staroorientální disciplíny a zároveň své postavení světově uznávané vědy.⁴²² Skutečnost, že tato situace nastává již v průběhu padesátých let, opět podporuje již zmíněnou hypotézu o brzkých projevech performativní změny autoritativního diskurzu.

Důležitá publikační činnost se vyvíjela také na poli učebnic. V roce 1952 Pořízka vydává *Krátkou mluvnici spisovné hindštiny*.⁴²³ Jen o něco málo později vychází Zbavitelova *Učebnice bengálštiny*,⁴²⁴ jenž je v roce 1954 následována Frišovou *Sanskrtskou čítankou*.⁴²⁵

V *Archivu orientálním* během celých 50. let převažují obecně především filologické články, ty od indologů nevyjímaje. Pro celý časopis je přitom charakteristické, že i po únoru 1948 byl stále zaměřen jako periodikum pro světovou orientalistickou obec. Z toho důvodu jsou články v něm uveřejněné ve valné většině v angličtině, němčině a francouzštině, případně v ruštině. Výjimkou je článek *Deset let naší orientalistiky* od Jaroslava Průška publikovaný v roce 1955, který Průšek adresoval především řídicím orgánům ČSAV a komunistické straně.⁴²⁶ I po únoru 1948 a na začátku padesátých let je většina článků orientována především na staroindickou problematiku⁴²⁷, někdy též na indoevropskou srovnávací jazykovědu.⁴²⁸ Friš píše články o avestě a navazuje tak na Lesného zájem o starou Persii.⁴²⁹ V roce 1951 vychází taktéž první článek o józe⁴³⁰, jejíž tematika se v šedesátých letech dostane i do populárního

⁴²¹ STRNAD, Jaroslav, ed. *Archiv orientální*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 532.

⁴²² *Ibid.*, s. 533-534.

⁴²³ POŘÍZKA, Vincenc. *Krátká mluvnice spisovné hindštiny*. Praha: SPN, 1952.

⁴²⁴ ZBAVITEL, Dušan. *Učebnice bengálštiny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953.

⁴²⁵ FRIŠ, Oldřich. *Sanskrtská čítanka*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954.

⁴²⁶ Blíže tento článek propagující marxisticko-leninskou metodu a práci sovětských orientalistů viz STRNAD, Jaroslav, ed. *Archiv orientální*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 533.

⁴²⁷ Např. LESNÝ, Vincenc. Dhammapada in the Light of Turkestan Discoveries. *Archiv orientální* XVII, 1949, č. 2, s. 24-27; MACHEK, Václav. Origin of the Gods Rudra and Pušan. *Archiv orientální* XXII, 1954, s. 544-562.

⁴²⁸ FRIŠ, Oldřich. The IE Comparative. *Archiv orientální* XVIII, 1950, č. 1-2, s. 170-188.

⁴²⁹ FRIŠ, Oldřich. The Avestan Studies. *Archiv orientální* XIX, 1951, č. 3-4, s. 492-513; FRIŠ, Oldřich. Etymologische Forschungen. *Archiv orientální* XXI, 1953, s. 175-181.

⁴³⁰ JANÁČEK, Adolf. The Methodical Principle in Yoga according to Patanjali's Yoga-Sutras. *Archiv orientální* XIX, 1951, č. 3-4, s. 514-567.

časopisu *Nový Orient*. V roce 1953, těsně po smrti Stalina a Gottwalda, se na stránkách *Archivu orientálního* poprvé objevuje krátký článek od Kamila Zvelebila, kde se zabývá Ludwigovými spisy o drávidských jazycích.⁴³¹ Od této doby se v časopise objevují již také články s novoindickou, většinou lingvistickou tematikou.⁴³² Od roku 1956 vychází pravidelně na pokračování až do roku 1959 Zbavitelova studie o Thákurovi.⁴³³

Na závěr je třeba se ještě zmínit o krátké epizodě v dějinách československé indologie, kdy byl tento obor pěstován taktéž v Olomouci v rámci Indologického semináře Filozofické fakulty Palackého univerzity.⁴³⁴ Indologie zde byla vyučována externě Vincencem Lesným od roku 1946⁴³⁵ (později rovněž Oldřichem Frišem⁴³⁶) a své vzdělání zde získal Karel Werner, jenž předtím studoval taktéž indoevropskou srovnávací jazykovědu a v jejím rámci sanskrit na brněnské Masarykově univerzitě.⁴³⁷ V letech 1948–1951 Werner působil na zmíněném Indologickém semináři jako asistent, dokud nebyla indologie na olomoucké univerzitě zrušena.⁴³⁸

Shrňme-li vývoj indologie v poúnorovém Československu do roku 1960, jeví se nám jako jedna z nejdůležitějších událostí zavedení novoindických jazyků na univerzitě. Autoritativní jazyk nového režimu indologii zdánlivě ovládl, avšak do jaké míry marxismus-leninismus skutečně určoval vývoj indologie, je otázka mnohem složitější. Z výše uvedeného o přesouvání badatelského a pedagogického zájmu od sanskritu k novoindickým jazykům se téměř zdá, že tento vývoj nebyl přímo vázán na novou politickou situaci, nýbrž probíhal nezávisle na ní, a spíše byl využíván *ex post* v rámci performance autoritativního diskurzu. Tento závěr podporuje nejen předešlý vývoj, v jehož rámci se do středu zájmů indologů pomalu přesouvala soudobá Indie již v době první a třetí republiky, nýbrž také skutečnost, že zavedením

⁴³¹ ZVELEBIL, Kamil. „Collectanea zur Tamil-grammatik von der Hand des Alfred Ludwig. *Archiv orientální* XXI, 1953, s. 427-429.

⁴³² Např. POŘÍZKA, Vincenc. Notes on R. N. Vale's Theory of Verbal Composition in Hindi, Bengali, Gujarati and Marathi. *Archiv orientální* XXII, 1954, s. 114-128; ZVELEBIL, Kamil. On Emphasis and Intensification in Tamil. *Archiv orientální* XXIII, 1955, č. 1, s. 435-464; JANÁČEK, Adolf. The Hindī Kāran, Sac and Āscary as Nominal Nominative Sentences. *Archiv orientální* XXVI, 1958, č. 1, s. 197-211; atd.

⁴³³ ZBAVITEL, Dušan. Rabindranath Tagore in 1887-1891. *Archiv orientální* XXIV, 1956, s. 561-590; ZBAVITEL, Dušan. Rabindranath Tagore in 1891-1905. *Archiv orientální* XXV, 1957, s. 405-425; ZBAVITEL, Dušan. Rabindranath Tagore in 1905-1913. *Archiv orientální* XXVI, 1958, s. 101-113; ZBAVITEL, Dušan. Rabindranath Tagore in 1913-1930. *Archiv orientální* XXVI, 1958, s. 366-384; ZBAVITEL, Dušan. Rabindranath Tagore in 1930-1937. *Archiv orientální* XXVII, 1959, s. 60-75; Zbavitel Dušan. Rabindranath Tagore in 1937-1941. *Archiv orientální* XXVII, 1959, s. 251-271.

⁴³⁴ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 523.

⁴³⁵ Kdo jsme: Historie. *Katedra asijských studií: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci* [online]. [cit. 2021-7-11]. Dostupné z: <https://kas.upol.cz/o-katedre/kdo-jsme/>.

⁴³⁶ ABS, H_137_2, s. 375.

⁴³⁷ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 523.

⁴³⁸ Ibid.

nových jazyků na univerzitě byli pověřeni ti z indologů, kteří k novému režimu nijak zvlášť kladný vztah nechovali (výmluvná je už jen ta skutečnost, že tu vlastně žádní jiní experti na novindické jazyky prakticky nebyli). Ti se totiž museli o problematiku novindických jazyků zajímat již dlouho před tímto pověřením a museli taktéž v této oblasti dosáhnout již poměrně solidní expertizy, přičemž jejich zájem nemohl být diktován vývojem v sovětské indologii, ani marxismem-leninismem. Jak navíc bylo ukázáno v případě prověrky Orientálního ústavu, většina prověřovaných indologů na začátku padesátých let zřejmě nechovala k novému režimu nijak zvlášť vřelý vztah. V rámci *Nového Orientu* pokračovala dále popularizační činnost, jež v souvislosti se založením zmíněného časopisu začala probíhat již za třetí republiky. Na stránkách časopisu se kromě popularizačních článků a aktualit publikovaly také plody bohaté překladatelské činnosti. Především Dušan Zbavitel na tomto poli vyvíjel horečnou aktivitu a během padesátých let vydal hned několik samostatných překladů bengálské moderní literatury. Indologie se však stejně jako celá orientalistika nadále věnovala i otázkám staroindickým a na studium sanskrtu se během celé sledované éry nikdy nezanevřelo, a to i přes deklarovanou snahu význam sanskrtu a staroindické tematiky snížit ve prospěch soudobých témat. Pojem „indologie“ přitom získával v dobovém diskurzu lehce ambivalentní význam. Na jednu stranu byl používán pro celou „vědu o Indii“, jak dokazuje článek *Indologie dnes a zítra*, na druhou stranu byl na filozofické (a filologické) fakultě tento pojem používán výhradně pro obor zabývající se staroindickou tematikou.

4. „Zlatá“ šedesátá léta do srpna 1968

Do šedesátých let vstupovalo Československo především změnou ve svém právním systému. 11. července 1960 byla schválena nová ústava, která charakterizovala Československo jako „socialistický“ stát, zaváděla nový název státu – „Československá socialistická republika“ (ČSSR) a nový státní znak.⁴³⁹ Po Chruščovově projevu na XX. sjezdu KSSS v únoru 1956, kde Chruščov odsoudil Stalinův „kult osobnosti“, se zdálo, že v socialistickém táboře nastává liberalizační proces. Liberalizační tendence se v Československu projevovaly po 10. dubnu 1956, kdy byli s textem Chruščovova projevu seznámeni straníci na plenárních schůzích. Začaly se objevovat diskuse, v nichž byly vznášeny požadavky revize politických procesů z doby stalinismu. S liberálními názory vystoupili na sklonku dubna Jaroslav Seifert a František Hrubín (jenž mimo jiné spolupracoval s Frišem na jeho překladech ze sanskrtu) na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů.⁴⁴⁰ Naděje liberálů však dostaly vážnou ránu již v průběhu roku 1956, zaprvé v souvislosti s agresivním projevem místopředsedy československé vlády Václava Kopeckého v červnu 1956, který velmi ostře zkritizoval II. sjezd spisovatelů⁴⁴¹ a zvláště pak v souvislosti s razantním zákrokem sovětské armády v Maďarsku na podzim toho roku.⁴⁴² V Československu nabrali ortodoxní komunisté nový dech, a zvláště po XI. sjezdu KSČ v červnu 1958 nastalo další období utužování a politických prověrek.⁴⁴³ Teprve v roce 1961 se opět objevuje kritika stalinismu a "kultu osobnosti" v souvislosti s XXII. sjezdem KSSS. Reakcí na to bylo rozhodnutí ÚV KSČ z listopadu 1961 zbořit Stalinův pomník na Letné.⁴⁴⁴

V univerzitním prostředí se však liberalizace prosazovala jen velmi pomalu. Nový zákon o vysokých školách, jenž v sobě obsahoval určité uvolnění univerzitních poměrů vyšel teprve v roce 1966.⁴⁴⁵ V jeho rámci se po čtrnácti letech znovu zavádí udílení titulů PhDr., jež se na fakultě neudílely od roku 1952, ale především se mění intelektuální atmosféra, v jejímž rámci dochází k rozšiřování tematického horizontu a badatelské metodologie.⁴⁴⁶ Teprve na

⁴³⁹ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. s. 542.

⁴⁴⁰ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci*. s. 232-233.

⁴⁴¹ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. s. 536.

⁴⁴² NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Praha: Triton, 2003, s. 100-107.

⁴⁴³ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci*. s. 240.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, s. 279.

⁴⁴⁵ HAVRÁNEK, Jan. Univerzita Karlova v letech 1953-1969. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 317.

⁴⁴⁶ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 456.

sklonku roku 1967 je také možné vysledovat postupné uvolňování veřejného projevu.⁴⁴⁷ Petrůň v této souvislosti mluví o opožděném nástupu liberalizace.⁴⁴⁸

Zásadní strukturální změnou bylo opětovné sloučení filologické a filozoficko-historické fakulty do jedné jediné Filozofické fakulty UK v srpnu 1959.⁴⁴⁹ V akademickém roce 1960–1961 zaniká Katedra filologie a dějin Předního a Středního východu a Indie. Ta je sloučena s Katedrou filologie a dějin Dálného východu⁴⁵⁰ a vzniká tak nová Katedra věd o zemích Asie a Afriky, jejíž vedoucí se stává japanoložka Vlasta Hilská. V rámci této nové katedry vznikají samostatná oddělení Blízkého Východu a Indie, oddělení Dálného Východu a oddělení Starověkého Východu.⁴⁵¹ Již v průběhu tohoto roku však dochází k reorganizaci prvních dvou oddělení, která jsou posléze organizována takto – oddělení Předního Východu a Afriky a oddělení Dálného Východu a Indie.⁴⁵² Toto nové institucionální uspořádání ukazuje na změnu v geopolitické situaci, která zásadním způsobem ovlivnila celou orientalistiku. To však prozatím nechme stranou a soustředíme se na výuku indologie na znovusjednocené filozofické fakultě.

Jak bylo řečeno již v předešlé kapitole, v akademickém roce 1959–1960 se na filozofické fakultě poprvé vyučuje tamilština, kterou zde zavádí Kamil Zvelebil⁴⁵³ prozatím pouze jako průvodní obor. V následujícím roce zde pak nastupuje skutečně první ročník tamilštiny.⁴⁵⁴ Ten dokončí své studium v akademickém roce 1964–1965⁴⁵⁵ a v dalších letech se

⁴⁴⁷ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 456.

⁴⁴⁸ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci*. s. 279.

⁴⁴⁹ PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In: HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV. s. 454.

⁴⁵⁰ Archiv AV ČR, OÚČSAV-15-77-261, Spolupráce s vysokými školami (1960-1962), Zápis společného zasedání katedry filologie a dějin Předního a Středního Východu a Indie a katedry filologie a dějin Dálného Východu, 17. 6. 1960.

⁴⁵¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1960–1961, s. 15.

⁴⁵² Archiv AV ČR, OÚČSAV-15-77-261, Spolupráce s vysokými školami (1960-1962), Podklady pro zprávu o činnosti katedry věd o zemích Asie a Afriky za minulý rok, 31. 10. 1961.

⁴⁵³ Zde je dobré uvést, že Zvelebil nebyl zaměstnancem fakulty, nýbrž OÚ ČSAV, a to od roku 1952 až do své emigrace v roce 1970, viz KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 540.

⁴⁵⁴ V seznamu přednášek 1960–1961 je tamilština znovu uváděna pouze jako průvodní obor (viz Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1960–1961, s. 94.), avšak v následujícím roce je tamilština studována ve II. ročníku nikoli již pouze jako průvodní, ale též jako obor základní. Je možné, že se v roce 1960–1961 tamilština otvírala pouze jako průvodní obor, avšak v následujícím roce bylo některým studentům z předešlého ročníku umožněno tamilštinu studovat jako obor základní (viz Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 112.).

⁴⁵⁵ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filozofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 135.

již další ročníky neotevrou.⁴⁵⁶ V posledním ročníku Zvelebil vyučuje také malajalámštinu.⁴⁵⁷ Hindština je nadále vyučována Vincencem Pořízkou spolu s Odolenem Smékalem⁴⁵⁸, který na filozofické fakultě působil od roku 1954 jako asistent a od roku 1957 jako odborný asistent.⁴⁵⁹ Nové ročníky hindštiny jsou poté otevírány v akademickém roce 1960–1961⁴⁶⁰, 1961–1962⁴⁶¹ a poslední před invazí vojsk Varšavské smlouvy v akademickém roce 1964–1965⁴⁶². V roce 1960–1961 přitom Smékal vyučuje na fakultě jeden rok také maráthštinu pro pátý ročník hindštiny, který ten rok končí své studium.⁴⁶³ V akademickém roce 1961–1962 vede na fakultě Jan Marek⁴⁶⁴ četbu urdských textů.⁴⁶⁵ V roce 1966–1967 vyučuje hindštinu naposledy Vincenc Pořízka⁴⁶⁶ a studenty přebírá Odolen Smékal.⁴⁶⁷ V roce 1961–1962 je otevřen nový ročník staroindické filologie, znovu pod názvem „*indologie*“, v jehož rámci vyučuje sanskrit Vladimír Miltner⁴⁶⁸, který se jinak soustředil především na hindštinu a urdštinu, jež studoval dálkově už během gymnaziálních studií v letech 1949–1953.⁴⁶⁹ Tento ročník však již v příštím roce končí a na jeho místo nastupuje nový, nyní pod vedením Ivo Fišera a Odolena Smékala, jenž vyučuje úvod do studia a staroindické dějiny.⁴⁷⁰ V rámci studia indologie se taktéž vyučovala staroindická filosofie a náboženství⁴⁷¹ a v letech 1964–1966 také jazyk páli, jenž vyučoval Ivo

⁴⁵⁶ Heuristika byla dovedena až do roku 1976 – Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznamy přednášek na Filosofické fakultě ve studijních letech 1965–1976.

⁴⁵⁷ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 135.

⁴⁵⁸ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1960–1961, s. 93.

⁴⁵⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 444.

⁴⁶⁰ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1960–1961, s. 93.

⁴⁶¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 110.

⁴⁶² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 134.

⁴⁶³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1960–1961, s. 94.

⁴⁶⁴ Jan Marek vystudoval hindštinu a urdštinu u Vincence Pořízky v letech 1950–1955, kdy navštěvoval taktéž hodiny perštiny u Jana Rypky. Později se orientoval především právě na urdštinu, urdskou literaturu, dějiny indolámské kultury a dějiny Pákistánu. Viz KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 314.

⁴⁶⁵ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 113.

⁴⁶⁶ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1966–1967, s. 129.

⁴⁶⁷ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1967–1968, s. 128.

⁴⁶⁸ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 112.

⁴⁶⁹ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 329.

⁴⁷⁰ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1962–1963, s. 116.

⁴⁷¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 113 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 133.

Fišer.⁴⁷² V roce 1961–1962 ukončil studium bengálštiny ročník⁴⁷³, jenž nastupoval na fakultu v roce 1957 pod vedením Ivo Fišera, a který byl zmíněn v předešlé kapitole.⁴⁷⁴ Další tři roky poté bengálština na univerzitě vyučována není. Teprve v akademickém roce 1965–1966 nastupuje nový ročník, tentokrát již vedený Hanou Pletánkovou (Preinhaelterovou)⁴⁷⁵ se Zbavitelovou výpomocí.⁴⁷⁶

Jak je z výše uvedeného patrné, během šedesátých let se indologie po filologické stránce na filozofické fakultě poměrně rozrostla. Mimo obory přímo zaměřené na studium sanskrtu, hindštinu, bengálštinu a tamilštinu (což je rozdělení, které zůstalo indologii⁴⁷⁷ po dnešní dny) probíhala na fakultě výuka jazyka páli a byly vypsány také kurzy urdštiny, maráthštiny a malajalámštiny. V rámci staroindické filologie probíhala výuka indické filozofie a náboženství⁴⁷⁸, staroindické literatury⁴⁷⁹ a staroindických dějin⁴⁸⁰. V případě oborů „hindština“ a „bengálština“ byly Miloslavem Krásou vyučovány dějiny moderní Indie⁴⁸¹ a Jaroslavem Vackem byl vyučován hinduismus.⁴⁸² Mezi předměty společnými se často objevuje předmět „Národně osvobozenecský boj koloniálních národů“, případně „Národně osvobozenecský boj rozvojových zemí“.⁴⁸³ Tento předmět je jednoznačně odrazem změněné situace, ve které se orientalistika v šedesátých letech ocitala.

⁴⁷² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 133 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1965–1966, s. 134.

⁴⁷³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 111.

⁴⁷⁴ Viz s. 49.

⁴⁷⁵ Hana Pletánková (Preinhaelterová) vystudovala bengálštinu v roce 1962 ve zmíněném ročníku, který nastoupil v roce 1957 pod vedením Ivo Fišera. Více viz KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 404-405.

⁴⁷⁶ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1965–1966, s. 135.

⁴⁷⁷ Indologie je zde opět myšlena jako „věda o Indii“.

⁴⁷⁸ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 113 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 133.

⁴⁷⁹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 133.

⁴⁸⁰ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1967–1968, s. 127.

⁴⁸¹ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1965–1966, s. 135 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1967–1968, s. 128.

⁴⁸² Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1965–1966, s. 135 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1967–1968, s. 128 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1965–1966, s. 135 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1968–1969, s. 120.

⁴⁸³ Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1961–1962, s. 110, 113; Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam

Rok 1960 nebyl totiž pouze rokem nového právního rámce, v němž se Československo ocitalo, nýbrž také významným rokem v dějinách kolonialismu. V daném roce dosáhlo nezávislosti na koloniálních velmocích celkem 17 afrických států – Čad, Dahome (nyní Benin), Gabun, Horní Volta (nyní Burkina Faso), Kamerun, Francouzské Kongo (Kongo-Brazzaville), Madagaskar, Francouzský Súdán (dnes Mali), Mauritánie, Niger, Pobřeží slonoviny, Senegal, Středoafriická republika, Togo⁴⁸⁴, Belgické Kongo (Konžská demokratická republika)⁴⁸⁵, Nigérie⁴⁸⁶ a Somálsko.⁴⁸⁷ Vznik velkého množství nových takzvaných rozvojových států otevíral nové možnosti navázání vzájemných politických a hospodářských kontaktů.

Již po XX. sjezdu KSSS formuloval Sovětský svaz novou koncepci zahraniční politiky. Teorie o „imperialistickém obklíčení“ byla opuštěna a spolu se zahrnutím afroasijských zemí do takzvané „mírové sféry“ začal socialistický blok podporovat různá emancipační a národně osvobozenická hnutí v Asii i Africe, přičemž politický profil těchto hnutí se již nebral v potaz. Rozpad koloniálních soustav byl potom v duchu marxismu-leninismu dáván do souvislosti s konečnou fází všeobecné krize kapitalismu. „Bojiště“ studené války se tímto přesunulo z Evropy do Asie, Afriky a Latinské Ameriky, kde spolu dvě supervelmoci soupeřily o vliv v nově vznikajících nezávislých zemích.⁴⁸⁸

Významné dekolonizační procesy na začátku šedesátých let se staly impulsem pro založení nové Komise pro komplexní výzkum rozvojových zemí, jež vznikla v rámci ČSAV.⁴⁸⁹ Vedle klasické orientalistiky (míněno včetně nových oborů zaměřených na soudobé „orientální“ země) zde vznikl nový koncept výzkumu rozvojových zemí, který měl být prosazen i v rámci Orientálního ústavu ČSAV, a to dokonce na základě usnesení ÚV KSČ.⁴⁹⁰ Nový koncept přitom zásadně měnil dosavadní orientalistickou praxi, neboť důraz měl být od této

přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1964–1965, s. 134 a Archiv UK, Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008, Seznam přednášek na Filosofické fakultě ve studijním roce 1965–1966, s. 135.

⁴⁸⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (II)*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, s. 164.

⁴⁸⁵ Ibid., s. 165.

⁴⁸⁶ Ibid., s. 167.

⁴⁸⁷ LEWIS, Ioan M. Somalia. *Encyclopædia Britannica* [online]. c2021 [cit. 2021-8-13]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Somalia>.

⁴⁸⁸ NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*, s. 98.

⁴⁸⁹ Archiv AV ČR, fond Komise pro komplexní výzkum rozvojových zemí, karton 1, inventární číslo 1, signatura 1.0 (dále KKVRZ-1-1-1.0), Základní dokumenty k řízení (1961-1962), Návrh pro PB ÚV KSČ na zajištění komplexního vědeckého zpracování problematiky rozvojových zemí z hlediska našich současných i perspektivních úkolů, 1961, s. 2.

⁴⁹⁰ Archiv AV ČR, KKVRZ-8-35-2.03, Orientální ústav ČSAV, dopis Františka Šorma dr. Antonínu Šnejdárkovi, 27. 4. 1962.

chvíle kladen především na soudobé politické a ekonomické dějiny, ale také na přírodovědecký a technický výzkum. Problematika starých dějin a filologie byly prakticky zcela opomenuty.⁴⁹¹

Orientalistika se tímto dostávala do defenzivy. V roce 1963 se na stránkách *Nového Orientu* objevila zpráva o konání VI. konference orientalistů (proběhla ve dnech 23.-25. dubna 1963), v níž se mluví o „krizi orientalistiky“.⁴⁹² V závěrečné rezoluci se orientalisté shodli na tom, „že důkladné prohloubení a zintenzivnění studia současného stavu rozvojových zemí je skutečně prvořadým úkolem dneška, že však naše orientalistika může odpovědně převzít jen tu část tohoto velikého úkolu, která odpovídá jejímu dosavadnímu historicko-filologickému zaměření a metodické výzbroji většiny našich orientalistů.“⁴⁹³

Daná formulace ukazuje, jakým způsobem ovládl koncept výzkumu rozvojových zemí tehdejší akademický diskurz. Přijímání teze o prvořadosti výzkumu rozvojových zemí ukazuje, že byl na klasickou orientalistiku v tomto směru skutečně vyvíjen nemalý nátlak, kterému nebylo zcela snadné čelit. Připomenutí omezených možností, jimiž může orientalistika tomuto novému úkolu přispět, je posléze doplněna obhajobou dosavadního konceptu orientalistického bádání:

„Jak to vyjádřila také závěrečná rezoluce, shodla se převážná většina účastníků konference v názoru, [...] že zdůraznění rozvojových zemí nesmí ovšem znamenat oslabení studia oblastí, které pod tento pojem nespádají, tj. socialistických států Asie na jedné straně a například Japonska na straně druhé; a že naléhavost aktuálních problémů nesmí zatlačit do pozadí to nejpodstatnější – základní vědecký výzkum a obohacování teorie marxismu-leninismu.“⁴⁹⁴

Jen o rok později vychází v *Novém Orientu* článek, který již jasně udává, co je myšleno oním „obohacováním teorie marxismu-leninismu“:

„Klasikové marxismu-leninismu nejednou zdůraznili, že ‚nelze zapomínat na fakta z minulosti‘ a sovětské vědě tato studia ‚slouží jako stavební kámen, vyplňující v mozaice historického vývoje lidstva své místo takovým způsobem, aby prodlužoval obraz tohoto vývoje co nehlouběji do minulosti a pomáhal odhalovat zákonitosti platné v celém tomto vývoji.

⁴⁹¹ Archiv AV ČR, KKVRZ-1-1-1.0, Základní dokumenty k řízení (1961-1962), Návrh pro PB ÚV KSČ na zajištění komplexního vědeckého zpracování problematiky rozvojových zemí z hlediska našich současných i perspektivních úkolů, 1961, s. 7-8.

⁴⁹² ZBAVITEL, Dušan. VI. konference orientalistů. *Nový Orient* 18, 1963, č. 6, s. 190.

⁴⁹³ Ibid.

⁴⁹⁴ Ibid.

Zároveň celek slouží pracující třídě jako jedna ze zbraní ideologického boje‘ (L. J. Krušina-Černý).“⁴⁹⁵

Po zhodnocení úspěchů na poli egyptologie, hebraistiky a klínopisného bádání poté přichází již jasná obhajoba klasické orientalistiky:

„Všechna tato poznání potvrzují důležitost staroorientálních studií i pro naši dobu. A to ani nerozvádíme fakta o užitečnosti studia orientálních jazyků, k němuž někdejší, dnes už mrtvé jazyky poskytují dostatek základního materiálu.“⁴⁹⁶

Ředitel Orientálního ústavu Jaroslav Průšek, jemuž se dařilo tuto klasickou orientalistiku zaštiťovat až do začátku sedmdesátých let, kdy byl odvolán z postu ředitele,⁴⁹⁷ přitom v této době musel řešit také ztrátu významných politických spojenců. Jedním z nich byl již zmíněný Zdeněk Nejedlý, předseda ČSAV a ministr školství v letech 1945–1946 a 1948–1953, jenž byl významným mecenášem Orientálního ústavu a podporovatelem československých orientalistů.⁴⁹⁸ Druhým byl poté také již zmíněný Václav Kopecký, ministr informací a osvěty v letech 1945–1953 a posléze ministr kultury v letech 1953–1954.⁴⁹⁹ Smrt těchto dvou spojenců v letech 1961⁵⁰⁰ a 1962⁵⁰¹ musela Průškovu pozici a tím i pozici celé orientalistiky dále oslabit. Je výmluvné, že když v uvolňujícím se ovzduší v roce 1968 Průšek píše do *Nového Orientu* článek *Není vědy bez demokracie*, vzpomíná jako na nejhorší chvíle v poválečných dějinách orientalistiky právě na počátek šedesátých let. Když v padesátých letech byl v Orientálním ústavu zaveden systém, jenž byl podle Průška „vlastně jediným důsledně demokratickým modelem, který u nás vznikl po roce 1948...“, byl tento systém v šedesátých letech „nahrazen stroze autoritativním režimem.“⁵⁰²

Klasická orientalistika tedy byla v defenzivě. Nový koncept studia rozvojových zemí ovlivňoval soudobý diskurz i na fakultě. Zmíněný povinný předmět „Národně osvobozenecský boj rozvojových zemí“ pro všechny oborové specializace je toho jasným příkladem. Taktéž včlenění afrikanistiky do nově vzniklé Katedry věd o zemích Asie a Afriky byl odrazem nové geopolitické situace i nového konceptu studia.

⁴⁹⁵ KHÁŠ, Ladislav. Tradice a současnost české orientalistiky. *Nový Orient* 19, 1964, č. 1, s. 29

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ STRNAD, Jaroslav, ed. Archiv orientální. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 533.

⁴⁹⁸ STRNAD, Jaroslav, ed. Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 551–552.

⁴⁹⁹ Ibid., s. 533

⁵⁰⁰ Soudruh Václav Kopecký zemřel. *Rudé právo*, 7. 8. 1961, s. 1.

⁵⁰¹ Zemřel soudruh Zdeněk Nejedlý. *Rudé právo*, 10. 3. 1962, s. 1.

⁵⁰² PRŮŠEK, Jaroslav. Není vědy bez demokracie. *Nový Orient* 23, 1968, č. 6, s. 161

Z výše řečeného se tedy nezdá, že by šedesátá léta byla pro orientalistiku, a tedy i pro indologii, nějak zvláště „zlatou epochou“. Spolu s opětovným utužováním na konci padesátých let se zdá, že přinejmenším až do roku 1966, kdy začala nesmělá liberalizace na fakultě, není příliš vhodné mluvit o „zlatých“ šedesátých letech, tím spíše, že proces liberalizace byl jen o něco málo později razantně ukončen příjezdem vojsk Varšavské smlouvy. Přesto se však dá z hlediska indologie (a do určité míry i orientalistiky) mluvit o „zlatých“ šedesátých letech minimálně ve třech aspektech. Tím prvním aspektem je již zmíněný rozmach vysokoškolského studia, který přináší možnost v rámci univerzity studovat (či se s nimi alespoň seznámit) hned několik indických jazyků, a to jak jazyků moderních, tak i starých, severoindických i jihoindických.

Druhým aspektem je poté možnost vycestovat do zahraničí, především však do studované země – Indie. Již v roce 1957 vychází v *Novém Orientu* článek Dušana Zbavitele *Byli jste v Orientě?*⁵⁰³ Zbavitel hned na začátku odpovídá na otázku, uvedenou v názvu článku: „Leckterý náš čtenář odpoví: ano. Převážná část našich orientalistů – s výjimkou příslušníků starší generace a pracovníků v oborech Dálného Východu – odpoví: ne.“⁵⁰⁴ Je příznačné, že z orientalistů byli v padesátých letech pouštěni do zemí svého studia snad pouze sinologové. Zbavitelova hlavní otázka zde však nakonec nezní „Byli jste někdy v Orientě“ a není adresována obyčejným čtenářům časopisu. Skutečná Zbavitelova otázka je v článku uvedena až dál a je určena především politickým orgánům a komunistické straně: „Proč ne také my?“⁵⁰⁵ Zbavitel dále rozvádí, jak nesmírně důležité je, aby měli badatelé možnost přímo poznat zemi, kterou studují, a to nejen z hlediska jazykového, nýbrž také kulturního a z hlediska heuristiky pro další výzkum. Zároveň se odvolává na praxi v Sovětském svazu, „který považuje např. studium sovětských indologů v Indii za samozřejmost.“⁵⁰⁶

Na konci padesátých let se pak poprvé po relativně dlouhé době naskytá indologům možnost vycestovat do Indie. Jedním z prvních, kdo navštíví Indii, je Vincenc Pořízka, který o dané cestě napíše dva články do *Nového Orientu*.⁵⁰⁷ Pořízkova cesta však se zmíněným Zbavitelovým článkem ještě nesouvisí, neboť Pořízka do Indie odcestoval nikoli jako badatel na studijní cestě, nýbrž jako průvodce a tlumočník 1. československé kulturní delegace, již

⁵⁰³ ZBAVITEL, Dušan. Byli jste v Orientě? *Nový Orient* 12, 1957, č. 3, s. 33.

⁵⁰⁴ Ibid.

⁵⁰⁵ ZBAVITEL, Dušan. Byli jste v Orientě? *Nový Orient* 12, 1957, č. 3, s. 33.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ POŘÍZKA, Vincenc. Unašich přátel v Indii. *Nový Orient* 12, 1957, č. 5, s. 72; POŘÍZKA, Vincenc. V metropoli Tamilů. *Nový Orient* 12, 1957, č. 6, s. 87.

pozvala indická vláda na konci roku 1956.⁵⁰⁸ Nabízí se i provokativní otázka, zda Zbavitele právě Pořízkova cesta nepřivedla k psacímu stolu a k nápadu postěžovat si na nemožnost vycestovat do Indie.

Již v roce 1958 Zbavitel píše článek o Šántiniketanu a dává tak tušit, že mu byla cesta do Indie umožněna.⁵⁰⁹ V září 1958 se pak v *Novém Orientu* objevuje zpráva, jež to potvrzuje, o návratu Zbavitele a Ericha Herolda ze studijní cesty po Indii.⁵¹⁰ V 1960 se objevuje další zpráva o cestě Kamila Zvelebila do Madrásu (Čennaí) na všeindický sjezd spisovatelů v roce 1959.⁵¹¹ V roce 1963 odcestoval do Indie znovu Erich Herold.⁵¹² Před rokem 1964 se do Indie vydává taktéž Miloslav Krása, který bádá v dillíském Národním archivu.⁵¹³ Ve dnech 4.-10. ledna 1964 se poté koná XXVI. mezinárodní orientalistický kongres v Nové Dillí,⁵¹⁴ jenž je prvním mezinárodním orientalistickým kongresem konaným přímo na asijské půdě.⁵¹⁵ Na něm jsou vedle dalších československých orientalistů přítomni tři indologové⁵¹⁶ – Dušan Zbavitel, Kamil Zvelebil a Ivo Fišer.⁵¹⁷

Ještě před tímto kongresem odjíždí k delšímu přednáškovému pobytu v USA Jaroslav Průšek.⁵¹⁸ Článek, který posléze vydal o americké orientalistice byl zřejmě mimo jiné jakýmsi můstkem, který měl pomoci československým orientalistům dostat se k novým zdrojům a podnětům ze západních zemí. Aby cestám do USA dodal na legitimitě, neopomněl se Průšek zmínit o obecně „pokrokovém“ prostředí amerických univerzit:

„Myslím, že bylo důležité i to, že jsem měl možnost diskutovat s vědci i studenty o politických otázkách, týkajících se jak Dálného východu, tak východní Evropy. Při těchto diskusích byl jsem až překvapen obecně pokrokovým a svobodomyšlným pohledem, obecným v univerzitních kruzích. Není jistě bez zajímavosti, když mladí vědečtí pracovníci na přátelském večírku pronášejí první přípitek ‚za mír i družbu‘ rusky, [...] když při diskusích s americkým

⁵⁰⁸ POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982: zakladatel hindistiky ve střední Evropě*. s. 23.

⁵⁰⁹ ZBAVITEL, Dušan. V Thákurově Šántiniketanu. *Nový Orient* 13, 1958, č. 4, s. 61-62.

⁵¹⁰ *Nový Orient* 13, 1957, č. 7, s. 140.

⁵¹¹ *Nový Orient* 15, 1960, č. 2, s. 47.

⁵¹² *Nový Orient* 18, 1963, č. 4, s. 127.

⁵¹³ KRÁSA, Miloslav. Národní archiv Indie. *Nový Orient* 19, 1964, s. 174.

⁵¹⁴ PALÁT, Augustin. Orientalistika, orientalisté a jejich sněmování. *Nový Orient* 19, 1964, s. 65.

⁵¹⁵ KRÁSA, Miloslav. Českoslovenští orientalisté na kongresu v Moskvě. *Nový Orient* 15, 1960, č. 9, s. 194.

⁵¹⁶ PALÁT, Augustin. Orientalistika, orientalisté a jejich sněmování. *Nový Orient* 19, 1964, s. 67.

⁵¹⁷ Archiv AV ČR, OÚČSAV-27-154-6215, XXVI. orientalistický kongres, New Delhi (Indie), Ministerstvu zahraničních věcí – Mezinárodní konference orientalistů v Novém Dillí, 19. 12. 1963.

⁵¹⁸ *Nový Orient* 18, 1963, č. 4, s. 127.

*senátorem a stoupencem pres. Kennedyho pronášejí studenti ostré odsouzení americké politiky v jihovýchodní Asii...*⁵¹⁹

Na konci článku Průšek ještě oroduje za obesílání českých orientalistů na velké mezinárodní kongresy a vyjadřuje přesvědčení, že Československo dělá velkou chybu, když tyto kongresy zanedbává. Přitom však Průšek chytře nezmiňuje význam poznatků, jež by si mohli českoslovenští orientalisté z takových kongresů odnést, nýbrž naopak význam poznatků, jaké mohou dodat sami českoslovenští orientalisté⁵²⁰:

*„Naše literární věda např. může na těchto kongresech mnoho říci a mnoho také korigovat. Výsledek této neúčasti pak je, že na kongresech nepadne ani zmínka o marxistické literární teorii, že pojem socialistického realismu vyznívá zcela hluše, že se o rozvojových zemích mluví pořád ještě tak, jako by tam žili lvové.“*⁵²¹

Výsledkem tohoto orodování je v případě indologie Zvelebilův pobyt na univerzitě v Chicagu v akademickém roce 1965–1966. Ten pak v roce 1967 píše do *Nového Orientu* své poznatky o americké indologii v poměrně rozsáhlém článku.⁵²² Zvelebil zde mluví o zainteresovanosti amerických vládních míst na Indii, jejímž důsledkem jsou velmi štědré dotace.⁵²³ Důvodem toho je skutečnost, „že Američané staví Indii do ostrého protikladu k Číně jako největší demokracii (tj. parlamentní demokracii) světa a její svéráznou cestu k socialistickému uspořádání vynášejí jako model pro asijské a africké národy.“ Proto, „je zcela logickým důsledkem tohoto uvědomění, že jedním z nejdůležitějších cílů moderní americké indologie je snaha posílit ekonomické, politické a kulturní svazky mezi USA a jihoasijskou oblastí, zejména Indií.“⁵²⁴ Zvelebil poté dodává, že by neškodilo, „kdybychom i tady si vzali do učité míry příklad z Ameriky a Německa.“ Za velmi závažnou Zvelebil považuje skutečnost, že američtí diplomaté v Indii jsou vždy zároveň odborníci, tedy indologové. Takový diplomat je totiž „daleko lépe a hlouběji informován a jeho působení má daleko širší a hlubší dosah než diplomat, který je dnes v Dillí a zítra v Reykjavíku, a přechasto se s ‚domorodci‘ domlouvá prostřednictvím jednoho či více tlumočnicků.“⁵²⁵

⁵¹⁹ PRŮŠEK, Jaroslav. O americké orientalistice. *Nový Orient* 18, 1963, č. 10, s. 318.

⁵²⁰ O otevírání československé orientalistiky více viz STRNAD, Jaroslav, ed. *Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky*. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 572–573.

⁵²¹ PRŮŠEK, Jaroslav. O americké orientalistice. *Nový Orient* 18, 1963, č. 10, s. 318.

⁵²² ZVELEBIL. Kamil. Indologie v USA. *Nový Orient* 22, 1967, č. 2, s. 36–39.

⁵²³ *Ibid.*, s. 37.

⁵²⁴ *Ibid.*

⁵²⁵ *Ibid.*

Příznačné je, že Zvelebil na příkladu americké indologie dále obhájí staroindická studia a studium sanskrtu: „Zarážející by se mohlo zdát zařazení sanskrtu do této skupiny [indické jazyky pro Američany prvořadě důležitosti]: ale Američané správně odhadli, že klasické jazyky jižní Asie (sanskrt, páli, perština a stará tamilština) mají dosud nesmírnou prestiž nejen čistě kulturní, ale i kulturně politickou (vzpomeňme jen snah zavést sanskrt jako oficiální dorozumívací jazyk Indie, vzpomeňme na jazykové zápasy a purismus vyrůstající z tradic staré tamilštiny, na významné postavení páli u jihoasijských buddhistů).“⁵²⁶

Jazyková situace v Indii a potíže s ní spojené, jež Zvelebil zmiňuje v uvedené závorce, jsou reflektovány v *Novém Orientu* již dříve. Zvelebil si konfliktů mezi vládní politikou zavedení hindštiny po celé Indii (a nahrazení angličtiny hindštinou) a drávidskými (především tamilskými) nacionalisty všímá v článku *Drávidastán?*⁵²⁷ Nikoho při tom nenechává na pochybách, že případné rozdělení Indie na indoevropskou a drávidskou část považuje za špatné řešení.⁵²⁸ Zajímavý je Zvelebilův pohled na jazykovou politiku v Indii v článku *Co tedy s hindštinou?* z roku 1965.⁵²⁹ Zvelebil zde totiž vidí v zásadě dvě možná řešení – buď koexistence hindštiny a angličtiny jako dvou úředních jazyků, dokud si „nehindští“ Indové nebudou sami přát opuštění angličtiny a celoindický přechod k hindštině, nebo ponechat jako jediný celoindický jazyk angličtinu a vedle ní v rámci každého státu jeho národní jazyk. Zvelebil však poté nabízí ještě jedno řešení: „Angličtinu zachovat jako tzv. link-language, tedy skutečné jazykové pojítko mezi státy navzájem a mezi státy a centrem (a ovšem mezi Indií a vnějším světem), a jako oficiální jazyk pro slavnostní příležitosti zavést starobylý sanskrt v zjednodušené podobě.“⁵³⁰ Ačkoli Zvelebil uznává, že se jedná o řešení na první pohled téměř absurdní, mohlo by právě ono být tím nejslibnějším.⁵³¹ Je možné, že stejně jako jeho pozdější zdůraznění role, jakou hraje v americké indologii sanskrt, byl návrh takového řešení zamýšlen zároveň jako argument na podporu staroindických studií v Československu.

Pokud se nyní zaměříme na publikace, zásadní změnou oproti padesátým letům je postoj vůči Gándhímu a dalším osobnostem Indického národního kongresu. Poté, co byl Gándhí s Néhrúem v době stalinismu spíše očerňován, je v šedesátých letech opět líčen v pozitivním světle. Prvním znamením, že Néhrú již není nepřitelem, bylo vydání překladu (překladatel uveden není) jeho vlastního líčení o cestě do Sovětského svazu, jenž vyšel v roce 1956 v *Novém*

⁵²⁶ ZVELEBIL, Kamil. Indologie v USA. *Nový Orient* 22, 1967, č. 2, s. 38.

⁵²⁷ ZVELEBIL, Kamil. Drávidastán? *Nový Orient* 18, 1963, č. 4, s. 124-126.

⁵²⁸ Ibid., s. 126.

⁵²⁹ ZVELEBIL, Kamil. Co tedy s hindštinou? *Nový Orient* 20, 1965, č. 4, s. 97-100.

⁵³⁰ Ibid., s. 100.

⁵³¹ Ibid.

Orientu.⁵³² Gándhí je poté znovu obdivován a veleben v článku Jana Piláta⁵³³ *Gándhí – hlasatel nenásilného odporu* z roku 1961.⁵³⁴ Pilát pak o dva roky později vydává samostatnou publikaci o Gándhím⁵³⁵ a v roce 1967 o Néhrúvi⁵³⁶. V roce 1965 vychází taktéž jeho monografie *Dobyvatelé, proroci, patrioti – pět indických staletí*.⁵³⁷

Od roku 1960 vychází v *Novém Orientu* na pokračování cyklus článků *Společenství tří set miliónů*, jež se snaží čtenářům bez ideologického balastu podat informace o indických nábožensko-sociálních soustavách, především pak hinduismu. Cyklus je odstartován v roce 1960 Zbavitelovým úvodem, v němž Zbavitel konstatuje, že jedním z největších úkolů dnešní orientalistiky je boj proti „exotismu“,⁵³⁸ čímž je míněno zkreslení představ o Orientu, jež později bude celosvětově kritizovat Edward Said. Poslední článek tohoto cyklu poté vychází v roce 1961 od Milady Ganguliové a je věnován výročním svátkům.⁵³⁹

V *Novém Orientu* dále vycházejí také překlady, například z bengálštiny od Zbavitele⁵⁴⁰ a z jihoindických jazyků od Zvelebila.⁵⁴¹ Svými překlady přispívá do *Nového Orientu* taktéž Odolen Smékal, který od roku 1958⁵⁴² často spolupracuje⁵⁴³ s českým stylistou Milanem Navrátillem.⁵⁴⁴ Poslední společný překlad v *Novém Orientu* publikují v roce 1965.⁵⁴⁵

Zaměření článků je velmi rozsáhlé. Objevují se témata, o kterých píšou indologové, ale s Indií přímo nesouvisí, například pojednání o Angkoru od Miloslava Kráasy.⁵⁴⁶ Objevují se články historické, například Zvebilův článek o harappské civilizaci a jejím dosud

⁵³² NÉHRÚ, Džaváharlál. Rusko a Indie. *Nový Orient* 11, 1956, č. 8, s. 113-114.

⁵³³ Jan Pilát vystudoval historii a filozofii na FF UK v letech 1950–1955, v roce 1956 byl vyslán deníkem *Práce* do Indie, která v něm probudila hlubší odborný zájem. Věnoval se pak především osobnostem Gándhího a Néhrúa. Viz KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 386.

⁵³⁴ PILÁT, Jan. Gándhí – hlasatel nenásilného odporu. *Nový Orient* 16, 1961, č. 3, s. 60-62

⁵³⁵ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963.

⁵³⁶ PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967.

⁵³⁷ PILÁT, Jan. *Dobyvatelé, proroci, patrioti: pět indických staletí*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965.

⁵³⁸ ZBAVITEL, Dušan. Společenství tří set miliónů. *Nový Orient* 15, 1960, č. 2, s. 34.

⁵³⁹ GANGULIOVÁ, Milada. Společenství tří set miliónů: Výroční svátky. *Nový Orient* 16, 1961, č. 10, s. 327-328.

⁵⁴⁰ Např. THÁKUR, Rabindranáth. Přeložil Dušan ZBAVITEL. Rámkánáiova hloupost. *Nový Orient* 15, 1960, č. 4, s. 80-81.; BANAPHUL. Přeložil Dušan ZBAVITEL. Strejda. *Nový Orient* 17, 1962, č. 10, s. 234; BANAPHUL. Přeložil Dušan ZBAVITEL. Podomní obchodník. *Nový Orient* 18, 1963, č. 8, s. 249; atd.

⁵⁴¹ Např. ZVELEBIL, Kamil. Ze sbírky „Čtyři sta krátkých strof“. *Nový Orient* 15, 1960, č. 1, s. 8; ZVELEBIL, Kamil. Ze středověkých antologií tamilských a Z milostné lyriky Tamilů. *Nový Orient* 16, 1961, č. 2, s. 37; PILLAI, Takaři Šivašankara. Přeložil Kamil ZVELEBIL. Voják. *Nový Orient* 16, 1961, č. 4, s. 80-82; atd.

⁵⁴² SMÉKAL, Odolen a Milan NAVRÁTIL. Lidové písně z Oraonu. *Nový Orient* 13, 1958, č. 2, s. 24.

⁵⁴³ Fakticky již od roku 1957, kdy vychází jejich společný překlad Prámčandova románu *Oběť* (v originále *Gódán गोदान*).

⁵⁴⁴ MAREK, Jan. Český překlad hindského realistického románu. *Nový Orient* 13, 1958, č. 4, s. 79.

⁵⁴⁵ SMÉKAL, Odolen a Milan NAVRÁTIL. Ve chvíli rozloučení. *Nový Orient* 20, 1965, č. 1, s. 25

⁵⁴⁶ KRÁSA, Miloslav. Angkor a jeho doba. *Nový Orient* 15, 1960, č. 10, s. 221-223.

nerozluštěném písmu. V tomto článku pak Zvelebil představuje teorii o drávidském původu této starodávné civilizace.⁵⁴⁷ Miloslav Krása píše v roce 1967 k padesátému výročí Říjnové revoluce článek o tom, jaký impakt měla mít revoluce v Rusku na národně osvobozenecský boj v Indii.⁵⁴⁸ Taktéž se objevují cestopisy, jako například Pilátovo líčení cesty do Bombaje.⁵⁴⁹ Zajímavý je především cestopis Vladimíra Miltnera, jenž vychází na několik pokračování od 5. čísla 22. ročníku (1967)⁵⁵⁰ a vyznačuje se neakademickým a zábavným stylem, někdy možná až lehce sarkastickým:

„...to jsem se od těch finančních otázek dostal příliš daleko, skoro až do politiky – a to bývá často svinstvo, takže se raději vrátím k tomu pečenému kuřeti. Budme materialisty.“⁵⁵¹

Poslední pokračování tohoto cestopisu pak vychází v listopadu 1967.⁵⁵² Na stránkách časopisu je dále rozebírána také jóga. V roce 1965 vychází článek o hathajóze od Jiřího Hoskovce, který jógu rozebírá především po fyziologické a psychologické stránce.⁵⁵³ O rok později píše Boris Merhaut o přednášce Karla Wernera⁵⁵⁴, jenž byl zmíněn v minulé kapitole. Ten po vyhazovu z olomoucké univerzity vystřídal různá zaměstnaní a v polovině šedesátých let pracoval jako instalatér v Družstvu instalatérů a jako řidič tramvaje v Brně.⁵⁵⁵ Zároveň se však věnoval józe, a to nikoli na základě českých či evropských příruček, nýbrž přímo na základě studia indických pramenů, podle nichž cvičil jednotlivé *asány* (polohy).⁵⁵⁶ V roce 1966 vychází také článek *Tvoje tvář je vesmír: Jóga a život*⁵⁵⁷ od Milady Bartoňové, spoluautorky knihy *Jóga: od staré Indie k dnešku* z roku 1971.⁵⁵⁸

V *Archivu orientálním* vycházejí během šedesátých let především filologické články. Nejvíce pak do něho přispívá Kamil Zvelebil svými články o tamilštině⁵⁵⁹ a Vladimír Miltner,

⁵⁴⁷ ZVELEBIL, Kamil. Drávidové a Harappa – stará záhada v novém světle. *Nový Orient* 18, 1963, č. 10, s. 305-308

⁵⁴⁸ KRÁSA, Miloslav. Impuls Října a osvobozenecské hnutí Indie. *Nový Orient* 22, 1967, č. 8, s. 229-231.

⁵⁴⁹ PILÁT, Jan. Bombajská setkání. *Nový Orient* 16, 1961, č. 7, s. 150-152.

⁵⁵⁰ MILTNER, Vladimír. Z Púny do Púny. *Nový Orient* 22, 1967, č. 5, s. 150-155.

⁵⁵¹ MILTNER, Vladimír. Z Púny do Púny. *Nový Orient* 22, 1967, č. 6, s. 178.

⁵⁵² MILTNER, Vladimír. Z Púny do Púny. *Nový Orient* 22, 1967, č. 9, s. 271-275.

⁵⁵³ HOSKOVEC, Jiří. Hathajóg. *Nový Orient* 20, 1965, č. 2, s. 41.

⁵⁵⁴ MERHAUT, Boris. Jóga pro všední den. *Nový Orient* 21, 1966, s. 123.

⁵⁵⁵ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 523.

⁵⁵⁶ MERHAUT, Boris. Jóga pro všední den. *Nový Orient* 21, 1966, s. 123.

⁵⁵⁷ BARTOŇOVÁ, Milada. Tvoje tvář je vesmír: Jóga a život. *Nový Orient* 21, 1966, s. 167.

⁵⁵⁸ BARTOŇOVÁ, Milada, MERHAUT, Boris, BAŠNÝ, Zdeněk a Rudolf SKARNITZL. *Jóga: Od staré Indie k dnešku*. Praha: Avicenum, 1971.

⁵⁵⁹ Např. ZVELEBIL, Kamil. How to Handle the structure of Tamil. *Archiv orientální* XXX, 1962, s. 116-142; ZVELEBIL, Kamil. The Vowels of Colloquial Tamil. *Archiv orientální* XXXI, 1963, s. 225-229; či ZVELEBIL, Kamil. Spoken Language of Tamilnad. *Archiv orientální* XXXII, 1964, s. 237-264.

jenž se věnuje staršímu vývoji novoindických jazyků.⁵⁶⁰ Zvelebilovy práce na poli historické gramatiky tamilštiny patří k základním a průkopnickým dílům v oboru⁵⁶¹ a dodnes jsou v zahraničí citovány.⁵⁶² V roce 1966 píšou Krása⁵⁶³ a Pilát⁵⁶⁴ o Néhrúovi. Zbavitel občas přispěje studiemi o bengálské literatuře.⁵⁶⁵ Velmi důležitá je pak průlomová studie Vincence Pořízky o slovesném vidu v hindštině z roku 1967 a 1968.⁵⁶⁶ Dalším Pořízkovým důležitým počinem je publikování významné učebnice *Hindština – Hindī Language Course* v roce 1963, jež byla určena studentům v Československu i v zahraničí a léta se podle ní učilo.⁵⁶⁷

Dušan Zbavitel dále pokračuje v překladatelské činnosti a během šedesátých let vydává samostatné publikace *Povídky, essaye a projevy*⁵⁶⁸ od Rabíndranátha Thákura a od stejného autora *Poslední báseň*⁵⁶⁹ a drama *Země karet*.⁵⁷⁰ Mimo Thákura překládá taktéž moderní bengálské autory Mánika Bandjopádhyje⁵⁷¹, Narájana Gangopádhyje⁵⁷² a Ábu Isháka.⁵⁷³ Od roku 1960⁵⁷⁴ se také v edičním plánu na příští roky objevuje kolektivní projekt Orientálního ústavu zkoumající vznik moderních literatur v Asii, jehož vedoucím je právě Zbavitel.⁵⁷⁵ Lehce opožděným, ale kvalitním výstupem tohoto projektu je poté publikace *Setkání a proměny: vznik moderní literatury v Asii* z roku 1976.⁵⁷⁶ Další významnou kolektivní prací československých orientalistů, na níž se významně podíleli indologové, je *Slovník spisovatelů – Asie a Afrika*

⁵⁶⁰ Např. MILTNER, Vladimír. Old Braj Morphology in the Bihārī-Satsaī. *Archiv orientální* XXX, 1962, s. 494-504.; MILTNER, Vladimír. The Musical Character of the Verses of Bihārīlāl. *Archiv orientální* XXXI, 1963, s. 216-224; či MILTNER, Vladimír. Old Bengali, Old Kosali and Old Marvari Sentence Structure Compared. *Archiv orientální* XXXII, 1964, s. 576-600.

⁵⁶¹ Archiv AV ČR, OÚČSAV-17-90-32, Korespondence o publikacích a edicích – 2. sv. (1960-1965), Ediční plán na r. 1961-1963, s. 2.

⁵⁶² Jak o tom svědčí například článek *A Case for Length-moras and Weight-moras from Tamil* uveřejněný v roce 2018 v časopise *Journal of Tamil Studies* – KUMAR, Srinivas S. a Harish RAJARAMAN. A Case for Length-moras from Tamil, *Journal of Tamil Studies*, 2018, č. 100, s. 82-95.

⁵⁶³ KRÁSA, Miloslav. Jawaharlal Nehru and Czechoslovakia at the Time of the 1938 European Crisis. *Archiv orientální* XXXIV, 1966, s. 330-349.

⁵⁶⁴ PILÁT, Jan. The Political Thought of Jawaharlal Nehru. *Archiv orientální* XXXIV, 1966, s. 350-374.

⁵⁶⁵ ZBAVITEL, Dušan. The Development of the Baromasi in the Bengali Literature. *Archiv orientální* XXIX, 1961, s. 582-619. a ZBAVITEL, Dušan. The Beginnings of the Modern Bengali Drama (1852-1880). *Archiv orientální* XXXVI, 1968, s. 29-66.

⁵⁶⁶ POŘÍZKA, Vincenc. On the Perfective Verbal Aspect in Hindī. *Archiv orientální* XXXV, 1967, s. 64-88, s. 208-231 a POŘÍZKA, Vincenc. On the Perfective Verbal Aspect in Hindī. *Archiv orientální* XXXVI, 1968, s. 233-251.

⁵⁶⁷ POŘÍZKA, Vincenc. *Hindština. Hindī. Language Course*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

⁵⁶⁸ THÁKUR, Rabíndranáth. Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Povídky, essaye a projevy*. Praha: SNKLHU, 1960.

⁵⁶⁹ THÁKUR, Rabíndranáth. Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Poslední báseň*. Praha: SNKLU, 1961.

⁵⁷⁰ THÁKUR, Rabíndranáth. Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Země karet*. Praha: NČVU, 1962.

⁵⁷¹ BANDJOPÁDHJÁJ, Mánik. Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Tanec loutek*. Praha: SNKLU, 1964.

⁵⁷² GANGOPÁDHJÁJ, Narájan. Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Vzdušné zámky*. Praha: Odeon, 1967.

⁵⁷³ ISHÁK, Ábu. Přeložil Dušan ZBAVITEL. *Začarovaný dům*. Praha: SNKLU, 1962.

⁵⁷⁴ Archiv AV ČR, OÚČSAV-17-90-32, Korespondence o publikacích a edicích – 2. sv. (1960-1965), Návrh na perspektivní plán námětů k publikacím v letech 1961-1963, 5. 1. 1960.

⁵⁷⁵ Archiv AV ČR, OÚČSAV-17-90-32, Korespondence o publikacích a edicích – 2. sv. (1960-1965), Ediční plán na r. 1961-1963, s. 3.

⁵⁷⁶ ČERNÁ, Zlata et al. *Setkání a proměny: vznik moderní literatury v Asii*. Vydání první. Praha: Odeon, 1976.

z roku 1967.⁵⁷⁷ Rozšířenou třísvazkovou verzi, v jejímž rámci se objevují také příspěvky zahraničních orientalistů, vydalo o sedm let později londýnské nakladatelství George Allen and Unwin Ltd. pod názvem *Dictionary of Oriental Literatures*.⁵⁷⁸ Šlo o jeden z výsledků zapojování československých orientalistů do mezinárodních projektů a jako takový je dokladem prestiže, jež si československá indologie a orientalistika obecně vydobyla na mezinárodní orientalistické scéně v šedesátých letech (Kromě Zbavitele do této práce přispěli z indologů taktéž Ivo Fišer, Jan Marek, Pavel Poucha, Odolen Smékal, Kamil Zvelebil, Eliška Merhautová a Božena Pejpková).

Hned z počátku šedesátých let vychází kniha *Indie zblízka* v níž jsou obsaženy Zvelebilovy, Zbavitelovy a Heroldovy zkušenosti a poznatky z jižní Indie, Bengálska a Dillí.⁵⁷⁹ V roce 1964 poté vychází pod vedením Zbavitele významná kolektivní monografie *Bozi, bráhmani, lidé. Čtyři tisíciletí hinduismu*, na které se podílel také Vilém Gampert.⁵⁸⁰ Od Zbavitele a Jana Marka vychází v tom samém roce kniha *Pákistán dvakrát*, v níž popisují autoři své zkušenosti se Západním Pákistánem (dnešní Pákistán – Jan Marek) a s Východním Pákistánem (dnešní Bangladéš – Dušan Zbavitel).⁵⁸¹ Za zmínku taktéž stojí Pertoldova skripta o džinismu.⁵⁸²

Šedesátá léta byla obdobím, kdy československá indologie poměrně prosperovala. Výuka indických jazyků na filozofické fakultě se podstatně rozrostla a filologický výzkum, jehož výsledky se zveřejňovaly především na stránkách *Archivu orientálního*, prosperoval. Možnost vycestovat do Indie měla za následek bohatou řadu cestopisných publikací, ať už v podobě článků, či samostatných monografií, a pochopitelně umožnila další filologické studium. Možnost vycestovat také na Západ znamenala rozšíření badatelského i metodologického horizontu československých orientalistů, indology nevyjímaje. Především díky Dušanu Zbavitelovi vycházela taktéž bohatá překladová literatura. Z takového úhlu pohledu byla šedesátá léta pro československou indologii skutečně „zlatým obdobím“.

⁵⁷⁷ PRŮŠEK, Jaroslav. *Slovník spisovatelů. Asie a Afrika*. Praha: Odeon, 1967.

⁵⁷⁸ PRŮŠEK, Jaroslav, ed. *Dictionary of Oriental Literatures*. London: George Allen and Unwin Ltd, 1974.

⁵⁷⁹ HEROLD, Erich, ZVELEBIL, Kamil Veith a ZBAVITEL, Dušan. *Indie zblízka*. Praha: Orbis, 1960.

⁵⁸⁰ ZBAVITEL, Dušan, ed. *Bozi, bráhmani, lidé: čtyři tisíciletí hinduismu*. Praha: Československá akademie věd, 1964.

⁵⁸¹ ZBAVITEL, Dušan a Jan MAREK. *Dvakrát Pákistán*. Praha: Orbis, 1964.

⁵⁸² PERTOLD, Otakar. *Džinismus*. Praha: SPN, 1966. Učební texty vysokých škol.

Závěr

Příjezd vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 znamenal konec liberalizačního procesu, jenž začal počátkem toho roku. Nastoupený kurz normalizace posléze znamenal také konec „zlatého období“ československé indologie a pro celou orientalistiku byl tento vývoj téměř likvidační. Dopady této události se však v případě orientalistiky nedostavily hned. Za určitý mezník je možné brát 28. únor 1971, kdy byl rozhodnutím vedení ČSAV odvolán z vedení Orientálního ústavu Jaroslav Průšek.⁵⁸³ Nahradil jej Václav Opluštil, jenž zahájil normalizační čistky a odvolán byl teprve v roce 1973, kdy jej vystřídal Jaroslav Cesar.⁵⁸⁴ Cesar, jenž přitom nebyl orientalistou, nýbrž historikem, se jal zaplňovat prázdná místa důvěryhodnými kádry, kteří by byli schopni zpracovávat a vykonávat nové úkoly, které byly nyní určovány shora. Orientální ústav navíc jenom o vlas unikl úplnému zrušení. Po čistkách se předpokládalo, že ti ze „spolehlivějších“ členů ústavu budou přiřazeni k jiným ústavům ČSAV. Katedra orientalistiky na filozofické fakultě měla být zrušena úplně.⁵⁸⁵

Důvodem tohoto tvrdého postupu byla zcela zřejmě iniciativní aktivita orientalistů během pražského jara (vzpomeňme na Průškovu článek *Není vědy bez demokracie*⁵⁸⁶), ale dost možná také výjezdy do zahraničí, v jejichž rámci poznávali orientalisté nesocialistické země, včetně USA. Důsledky normalizace byly pro indologii v pravdě mnohem katastrofálnější než únorový převrat z roku 1948. Hrozba zrušení ústavu a katedry nakonec pominula, avšak stávající strukturální systém byl ponechán pod přísným dohledem nejvyšších orgánů komunistické strany a orientalistům byla přidělena nová práce. Ti, kteří byli ponecháni v ústavu, se nadále měli zabývat výzkumem revolučních procesů a hnutí v asijských, afrických a latinskoamerických zemích.⁵⁸⁷ Určitým štěstím v neštěstí byla snad paradoxně deziluze, jež zavládla po „přátelské pomoci“ mezi většinou československé populace. Takový byl snad i případ Jaroslava Cesara, který orientalistům nabídl nový *modus vivendi*: Pokud budou členové ústavu vykonávat nařízený výzkum revolučních hnutí a vyvarují se protirežimní aktivity (zkrátka pokud nebudou novému řediteli dělat problémy), ponechá je nadále se věnovat svým vlastním badatelským zájmům.⁵⁸⁸

⁵⁸³ STRNAD, Jaroslav, ed. Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 571

⁵⁸⁴ Ibid., s. 560.

⁵⁸⁵ Ibid., s. 535.

⁵⁸⁶ PRŮŠEK, Jaroslav. Není vědy bez demokracie. *Nový Orient* 23, 1968, č. 6, s. 161.

⁵⁸⁷ STRNAD, Jaroslav, ed. Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*, s. 535.

⁵⁸⁸ Ibid., s. 536.

Indologii postihl normalizační zásah poměrně razantně. Dušanu Zbavitelovi bylo zakázáno publikovat, Ivo Fišer a Kamil Zvelebil emigrovali.⁵⁸⁹ Ačkoli Zvelebil byl spíše „emigrován“: jak ukazuje dochovaná korespondence mezi Zvelebilem a ústavem⁵⁹⁰, Zvelebil se zrovna v době nástupu normalizace ocital na přednáškovém turné po USA, kde se kvůli vážné operaci dcery zadlužil. Ve snaze splatit dluh Zvelebil tehdy žádal vedení ústavu, zda by mu mohl být prodloužen pobyt v zahraničí. Nakonec však byl náměstek ředitele Augustín Palát s politováním nucen předat Zvelebilovi 16. října 1970 ultimátum.⁵⁹¹ Pokud se ihned nevrátí, bude zpětně od 1. září 1970 považován za osobu ilegálně se zdržující v zahraničí. Zvelebil poté odpověděl 26. října 1970 v tom smyslu, že stále ještě dluh nesplatil a bude muset tedy „ač nerad“ v zahraničí zůstat.⁵⁹² Spolu s touto odpovědí podal výpověď a ve smířlivém tónu se v dopise se svými kolegy rozloučil: „Upozorňuji, že toto rozhodnutí je motivováno osobními důvody. Zároveň děkuji ředitelství Ústavu, zejména akademiku Průškovi, a Tobě osobně, za Vaši dosavadní shovívavost a Vaši laskavost, a ujišťuji Tě, že budu mít navždycky v nejlepší paměti krásné chvíle, které jsem strávil [sic] mezi přáteli a kolegy jako pracovník Orientálního ústavu“.⁵⁹³ Dále potom vyučoval na univerzitách Collège de France, v Leidenu, Heidelbergu a nakonec Utrechtu, kde působil od roku 1976 do roku 1991.⁵⁹⁴ Ivo Fišer byl od října 1968 na studijním pobytu v Dánsku, kde pracoval na kritickém pálijském slovníku.⁵⁹⁵ Poté, co se odmítl vrátit zpět, byl mu 1. prosince 1970 rozvázán pracovní poměr s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy.⁵⁹⁶ V roce 1970 vyučoval v Torontu a od roku 1971 v Kodani.⁵⁹⁷

Vývoj indologie v letech 1945–1968 byl vývojem od „staré“ indologie zaměřené čistě na staroindickou problematiku k indologii „nové“, v jejímž rámci se zkoumala taktéž soudobá Indie jako badatelský předmět rovnocenný bádání o staroindické problematice a sanskrtu. Během těchto let se indologie taktéž výrazně zaměřila na popularizační činnost, a to jednak v rámci po válce založeného časopisu *Nový Orient*, a jednak v rámci překladové, populárně naučné a cestopisné literatury. Samotný pojem „indologie“ byl v soudobém diskurzu používán v podstatě ve dvojím smyslu. Na jednu stranu odkazoval na celou „vědu o Indii“, jak o tom

⁵⁸⁹ Ibid., s. 535.

⁵⁹⁰ Archiv AV ČR, OÚČSAV-26-150-613, Dlouhodobé působení orientalistů v zahraničí, emigrace, návrat; Emigrace doc. dr. Kamil Zvelebil CSc.

⁵⁹¹ Archiv AV ČR, OÚČSAV-26-150-613, Dlouhodobé působení orientalistů v zahraničí, emigrace, návrat; Emigrace doc. dr. Kamil Zvelebil CSc., Dopis Augustína Paláta Kamilu Zvelebilovi, 16. 10. 1970.

⁵⁹² Archiv AV ČR, OÚČSAV-26-150-613, Dlouhodobé působení orientalistů v zahraničí, emigrace, návrat; Emigrace doc. dr. Kamil Zvelebil CSc., Vážený a milý kolego, 26. 10. 1970.

⁵⁹³ Ibid.

⁵⁹⁴ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 540.

⁵⁹⁵ Ibid., s. 135.

⁵⁹⁶ Archiv UK, FFUK-18-205, Ivo Fišer, Rektor soudruhu doc. dr. Ivo Fišerovi CSc., 1. 12. 1970.

⁵⁹⁷ KRUPA, Viktor, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. s. 135.

svědčí zmíněný článek *Indologie včera a dnes*⁵⁹⁸, na druhou stranu, od padesátých let často označoval spíše pouze onu část „vědy o Indii“, jež se věnovala staroindické filologii, jak o tom svědčí seznamy přednášek, konaných na fakultě během sledovaného období.

Během období třetí republiky byly podniknuty první kroky na cestě od „staré“ indologie (míněno jako „věda o Indii“) k indologii „nové“, především pak popularizační činnost v rámci *Nového Orientu*. V padesátých letech byly na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy uvedeny novindické jazyky hindština a bengálština, k nimž se v šedesátých letech přidala taktéž tamilština a příležitostně i další indické jazyky. Během padesátých let začala být rozvíjena plodná překladatelská činnost, především v souvislosti s osobou Dušana Zbavitele a v souvislosti s *Novým Orientem*, jež nadále pokračovala i v letech šedesátých. Možnost vycestovat do Indie na sklonku padesátých a během šedesátých let poté umožnila zvýšenou aktivitu na poli cestopisné literatury od vystudovaných indologů a zároveň poskytla indologům nové badatelské a metodologické obzory. Šedesátá léta byla skutečným vrcholem tohoto vývoje, během něhož nastal rozkvět studia indických jazyků a širší veřejnost byla seznamována s Indií na stránkách *Nového Orientu* prostřednictvím překladové literatury a populárně-naučných monografií. Na stránkách *Archivu orientálního* byly uveřejňovány výsledky filologických studií, jež byly určeny pro světovou odbornou veřejnost a jako takové zajistily československé indologii jméno v zahraničí, jak o tom svědčí přednášková turné a badatelské projekty československých indologů na zahraničních fakultách. Tento slibný vývoj byl však přerušen příjezdem vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 a následnou normalizací, jež měla na indologii ve svém důsledku téměř likvidační dopad.

⁵⁹⁸ MERHAUT, Boris. *Indologie včera a dnes*. *Nový Orient* 6, 1951, č. 7, s. 153-154.

Seznam použitých pramenů

Archivní prameny

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v.v.i.

Fond č. 23 – Orientální ústav

Fond Orientální ústav ČSAV

Fond Komise pro komplexní výzkum rozvojových zemí

Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy

Fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Úřední tisky Univerzity Karlovy 1882-2007/2008

Archiv bezpečnostních složek

Fond H

Tištěné prameny

Archiv orientální: journal of the Czechoslovak Oriental Institute, Prague. Praha: Československý orientální ústav, 1945-1968. ISSN 0044-8699.

JONES, Sir William. Discourse III.: Delivered February 2, 1786. In: *Discourses Delivered Before The Asiatic Society: And Miscellaneous Papers on the Religion, Poetry, Literature etc. of the Nations of India by Sir William Jones.* vol. 1. London: W. H. Carpenter, 1821, s. 20-37.

JUNGSMANN, Antonín Jan. O Hindech. *Krok* 1, 1821, č. 2, s. 35-47.

JUNGSMANN, Antonín Jan. O Samskritu. *Krok* 1, 1821, č. 1, s. 65-80.

Nový Orient: časopis společnosti pro kulturní styky s orientem. Praha: Orientální ústav v Praze, 1945-1968. ISSN 0029-5302.

OBERPFALCER, František, Za profesorem Josefem Zubatým. *Naše řeč* 15, 1931, č. 4, s. 81-92.

Z pozůstalosti Augusta Schleichera: Sedm let profesorem v císařsko-královských službách. *Linguistica Brunensia* 57, 2009, č. 1-2, s. 207-228.

ZVELEBIL, Kamil V. Nejlaskavější z učitelů. In: *Vincenc Lesný a česká indologie.* Praha: Karolinum, 1991. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. s. 61-69.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

BERÁNEK, Ondřej. *Oriental Institute*. Prague: Academia, 2014.

BURKE, Peter. *Společnost a vědění II: Od Encyklopedie k Wikipedii*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2046-6.

COHEN, Stephen P. *India: Emerging Power*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2001. ISBN 0-8157-0006-7.

DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Praha: EWA, 1994. ISBN 80-85764-07-5.

FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Vydání druhé. Praha: Herrmann, 2016. ISBN 978-80-87054-43-7.

FROMM, Erich. *You Shall Be as Gods: A Radical Interpretation Of The Old Testament And Its Tradition*. New York: Fawcett Premier, 1966. ISBN 0-449-30042-0.

GAMPERT, Vilém a Erich HEROLD. In Memoriam Oldřich Friš. *Archiv orientální* XXIII, 1955, č. 1, s. 497-505.

HAVRÁNEK, Jan a Zdeněk POUSTA, ed. *Dějiny Univerzity Karlovy*. IV, 1918-1990. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-539-6.

JANDOUREK, Pavel. *Počátky indologie na Univerzitě Karlově: Studium sanskrtu v rámci srovnávacího jazykozpytu*. Praha, 1975. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. „Naprosto se nedomnívejte, že je Orientální ústav ohrožen“: Alois Musil, Lubor Niederle a založení Orientálního ústavu. *Nový Orient* 70. 2015, č. 4, s. 30-34.

JURČAK, Alexej. *Bylo to na věčné časy, dokud to neskončilo: Poslední sovětská generace*. Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3662-7.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1536-5.

KRUPA, Viktor, Josef OPATRŇÝ a Josef KOLMAŠ, FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri, 1999. Ex Oriente. ISBN 80-85983-59-1.

MAREK, Jan. Dr. Vilém Gampert (1902-1987). *Nový Orient* 42. 1987, č. 6, s. 183.

MAREK, Jan. Otto Stein (1893-1942): Významný pražský indolog. *Nový Orient* 47. 1992, č. 7, s. 193-195.

MAREK, Jan. Profesor Moriz Winternitz (1863-1937): Zakladatel pražské indologie. *Nový Orient* 42. 1987, č. 10, s. 309-312.

MICHAELS, Axel. Indology and the Cultural Turn. In. MALINAR, A. – BELTZ, J. – FRESE, H. *Text and Context in the History, Literature and Religion of Orissa*. Delhi: Manohar, 2004, s. 457-481.

NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Praha: Triton, 2003.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (II.)*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000.

PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3994-9.

PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948-1968-1989)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2994-0.

POLLOCK, Sheldon. Deep Orientalism?: Notes on Sanskrit and Power Beyond the Raj. In: BRECKENRIDGE, Carol Appadurai. *Orientalism and the Postcolonial Predicament: Perspectives On South Asia New Cultural Studies*. University of Pennsylvania Press, 1993, s. 76-133.

POŘÍZKOVÁ, Marta. *ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982: zakladatel hindistiky ve střední Evropě = ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka 1905-1982: founder of hindi studies in Central Europa*. Překlad Táňa Vybíralová. Drahaný: Občanské sdružení Vincence Pořízky, 2013.

POSPÍŠILOVÁ, Dagmar. K sedmdesátinám Karla Wernera. *Nový Orient* 50, 1995, č. 1, s. 38-39.

SAID, Edward W. *Orientalism*. New York: Pantheon Books, 1978.

STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

STRNAD, Jaroslav, ed. Archiv orientální. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*. Praha: České klínopisné bádání, předovýchodní archeologie a spřízněné obory v dokumentech, 2021, s. 528-537.

STRNAD, Jaroslav, ed. Nový Orient jako zrcadlo doby a české orientalistiky. In: VELHARTICKÁ, Šárka. *100 let české staroorientalistiky*. Praha: České klínopisné bádání, předovýchodní archeologie a spřízněné obory v dokumentech, 2021, s. 538-575.

VACEK, Jaroslav, Svetislav KOSTIĆ a Jan DVOŘÁK. *Bibliography (with a historical survey)*. Prague: Signeta, 1998.

VACEK, Jaroslav. Indian Studies at Charles University. *Archiv Orientální* LXVI, 1998, č. 1, s. 1-9.

Vincenc Lesný a česká indologie. Praha: Karolinum, 1991. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Vincenc Lesný and Indian studies. Praha: Oriental Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences, 1982.

ZBAVITEL, Dušan. Předmluva. In: THÁKUR, Rabíndranáth. *Gítáňdžali*. Praha: Odeon, 2000, s. 7-14.

Zdroje dostupné na internetu

GRÜNENDAHL, Reinhold. History in the Making: On Sheldon Pollock's „NS Indology“ and Vishwa Adluri's „Pride and Prejudice“. *International Journal of Hindu Studies* 16, 2012, č. 2, s. 189-257. Dostupné též z: <https://www.jstor.org/stable/41804563>.

Indologie. *Ústav asijských studií: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy* [online]. c2015 [cit. 2021-7-18]. Dostupné z: <https://uas.ff.cuni.cz/ustav/oddeleni/indologie/>.

JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. Otakar Pertold (1884–1965). *Akademický bulletin* [online]. Praha: Akademie věd ČR, 2015 [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2015/02/12/>.

JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. The Origins of the Czechoslovak Oriental Languages School: The Oriental Institute in Prague during the Second World War. *Central Europe* [online]. [cit. 2021-7-11]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14790963.2020.1897394>.

Kdo jsme: Historie. *Katedra asijských studií: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci* [online]. [cit. 2021-7-11]. Dostupné z: <https://kas.upol.cz/o-katedre/kdo-jsme/>.

LEWIS, Ioan M. Somalia. *Encyclopædia Britannica* [online]. c2021 [cit. 2021-8-13]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Somalia>.

Maxa, Prokop. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. Praha [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/maxa_prokop.html.

WOLPERT, Stanley A. British raj. *Britannica* [online]. [cit. 2021-7-6]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/British-raj>.